

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI TÜRLERİNDE
HAYVAN ADLARININ GEÇTİĞİ SÖZLERİN
TESBİT, TASNİF, TAHLİL VE TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
VEDAT KURUKAFA

MALATYA
HAZİRAN - 1988

"Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne"

İş bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____

Üye _____

Üye _____

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üye lerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../1988

	<u>Sayfa</u>
I. İÇİNDEKİLER	
II. ÖNSÖZ	1
III. KISALTMALAR	2
IV. GİRİŞ	3
V. ATASÖZLERİ ...	
1. Atasözlerinde Geçen Hayvanların Zikrediliş Çokluğuna göre Sıralanışı	6
2. Atasözlerinde geçen Hayvanların Zikrediliş Yüzdeleri	8
3. Atasözlerinde Geçen Hayvanların Tasnifi..	10
4. Atasözlerinde Geçen Hayvanların Katego- rilerine Göre Kendi İçinde Alfabetik Listesi	12
5. Atasözlerinin Tahlili	65
VI. DEYİMLER...	
1. Deyimlerde Geçen Hayvanların Zikrediliş Çokluğuna Göre Alfabetik Tablosu	92
2. Deyimlerde Geçen Hayvanların Zikrediliş Yüzdeleri	94
3. Deyimlerde Geçen Hayvanların Tasnifi ...	96
4. Deyimlerin Kategorilerine Göre Kendi İçinde Alfabetik Listesi	98
5. Deyimlerin Tahlili	128

	<u>Sayfa</u>
VII. BİLMECELER ...	
1. Bilmeceelerde Geçen Hayvanların Zikrediliş Çokluğuna Göre Alfabetik Tablosu	143
2. Bilmeceelerde Geçen Hayvanların Zikrediliş Yüzdeleri	145
3. Bilmeceelerde Geçen (Çokluk Esasına Göre) Hayvanların Tahlili	147
VIII. SONUÇ	162
IX. BİBLİYOGRAFYA	165

Ö N S Ö Z

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğumuz "Türk Halk Edebiyatı Türlerinde Hayvan Adlarının Geçtiği Sözlerin Tesbit, Tasnif, Tahlil ve Tefsiri" konulu çalışma Dil ve Halk Edebiyatı sahasına yöneliktir.

İçinde hayvan isimlerinin zikredildiği atasözü, deyim ve bilmeceleri biz şimdiye kadar yapılan çalışmalardan farklı bir bakışla ele aldık. Böyle bir çalışma imkânı verip, teknik ve manevi yönden yardımlarını esirgemeyen , bu sayede çalışmamıza yön veren hocam Sayın Doç.Dr.Osman Nedim TUNA'ya bu yardımlarından dolayı teşekkür ve şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca tez'in daktilo edilmesinde yardımlarını esirgemeyen Arş.Grv.Zeki KAYMAZ ve Arş.Grv.İsmail' DOĞAN ile Eşi Emine DOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Saygılarımla.

Malatya, 1988

Arş.Grv.Vedat KURBANFA

K I S A L T I M A L A R

1. AK..... Ümer Asım AKSOY
2. bkz..... bakınız.
3. Eyb..... Kemal Zeki EYDİOĞLU
4. HI..... Hayri LAŞBUĞ
5. Kom..... 1000 Temel Eser Komisyon
6. Mlty..... Malatya Çevresi
7. TUL..... Feridun Fazıl TÜLİBENTÇİ

G İ R İ Ş

"Türk Halk Edebiyatı Türlerinde Hayvan Adlarının Geçtiği Sözlerin Tesbit, Tasnif, Tahlil ve Teşiri" başlıklı Yüksek Lisans Tezimizde; Halk Edebiyatı türü olarak atasözleri, deyimleri ve bilmeceleri esas aldık. Bilindiği gibi Türk Halk Edebiyatı deyince Türk âleminin var olduğu büyük bir saha içerisinde atasözleri, bilmeceler, deyimler, türküler, ağıtlar, ninniler v.b. bir çok türü de ihtiva eden bir saha akla gelir; Böylesine geniş ve çeşitlilik gösteren bir çalışmayı Yüksek Lisans Tezi çerçevesinde ele almanız mümkün değildi, bu sebepten çalışmamızı Türkiye sınırları içerisinde atasözü, deyim ve bilmece çeşitleri sınırını ölçü alarak yaptık.

Çalışmaya esas olan malzeme literatüre mal olmuş kaynaklardan taranarak çıkartılmıştır. Bu tür eserlerde geçen söz değerleri (atasözü, deyimler ve bilmeceler) umumiyetle birbirinin tekrarı niteliğinde olup piyasa kitabı olarak satılmaktadır. Bu tür kitapların çoğuna temel teşkil eden eser vasfını kazanmışları seçmeğe dikkat ettik.

Bu kaynaklar arasında Ümer Asım ANSOY'a ait olanı, içine aldığı sözlerin tarife uygun düzen sağlanlığı bakımından temel olarak değerlendirilmiş bu kitapta yer almayan fakat ilgili söz tanımlarına uygun olan örnekler ise diğer kaynaklardan alınmıştır.

Baş vurdüğümüz kaynaklar şunlardır:

1. Ömer Asım AKSOY- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,
2. Feridun Fazıl TÜLBENTÇİ, Atasözleri ,
3. Türk Atasözleri ve Deyimleri, 100 Temel Eser Serisi,
4. Kemal Zeki EYÜBOĞLU- XIII. Yüzyıldan Günümüze Kadar Sürde ve Halk Dilinde ve Deyimler,
5. Hayri BAŞBUĞ, Aşiretlerimizde At Kültürü,
6. Vedat KURUKAFA- Malatya ve Çevresi Söz Değerleri,

Yukarıda ismini zikrettiğimiz eserlerin açık kimliği bibliyografiya bölümünde verdik.

Atasözü ve deyimler söz konusu kaynaklarda değişik bir alfabetik sırayla dizilmiştir. Biz bunları ilk sözü esas alan alfabetik sırayla verdik. Sözlerin hangi hayvana ait olduğu hususunda da ilk geçen hayvan adını dikkate aldık. Bu sözler ilgili kategoriler içinde alfabetik dizildi.

Atasözü ve deyimlerle ilgili kategoriler,

- A. Hayvanların Sözlerde Yalnız Bulunduğu Örnekler
- B. Hayvanların insanla birlikte zikredildiği Örnekler.
(Burada insan, adam, âdem, gibi genel isimlerle çeşitli meslek adları insana karşılık olarak kabul edilmiştir.)
- C. Birden çok hayvanın bir arada bulunduğu örnekler.
şeklinde maddeleştirilmiştir.

Toplam 1097 atasözüyle, 475 deyim kendi içinde alfabetik olan kategorilere ayrılmasından sonra zikrediliş çokluğu bakımından atasözlerinde ilk 15 hayvan, deyimlerde de ilk 10 hayvanın (hayvanlı sözlerin) tahlili yapılmıştır.

Yukarıda A. B. C. karşılığı gösterdiğimiz kategoril-tahlillerden de anlaşılacağı üzere- sözlerin yapısıyla şahıslar kadrosunu belirlemek amacıyla yöneliktir. Bu da bize sözlerde hayvanların ele alınış ve değerlendiriliş tarzını vermiştir.

Sözlerde geçen hayvanların ait oldukları söz sayıları ile yüzdeleri çokluk esasına göre ayrı tablolar halinde verilerek sonuçların rakamlarla ve yüzdelerle ifadesi sağlanmıştır. Bu tablolara bir de hayvanların kaba tasnifi eklenerek, sözlerde kaç çeşit hayvanın geçtiği belirlenmiştir.

Bilmecelerde ise Amil ÇELİBİOĞLU-Yusuf Ziya ÜKSÜZ'ü "Bilmeceler Hazinesi" adlı kitabı kullanılmıştır. Bilmece örneklerini atasözü ve deyimlerde olduğu gibi bir liste halinde vermedik. Yalnız cevabı istenen hayvanların isimleri ve yüzdelerini tablolastırdık. Bilmecelerin tahlilinde hakkında en çok bilmece söylemiş ilk 10 hayvanı ele aldık. Tahlilde yer yer bu bilmeceleri misal olarak verdik

A T A S O Z E L E R I

Atasözlerinde Geçen Hayvanların Sıklıkla
Çokluğuna göre Sıralanması

1. At.....201	31. Kurt6
2. İt.....131	32. Şahin.....6
3. Ejek.....83	33. Dana.....5
4. Deve.....66	34. Kaplumbağa.....5
5. Kurt.....49	35. Leylek.....4
6. Kuş.....44	36. Manda.....4
7. Koyun.....43	37. Tazı.....4
8. Arslan.....39	38. Beygir.....3
9. Keçi.....28	39. Bit.....3
10. Keçi.....27	40. Koç.....3
11. Balık.....26	41. Kurbağa.....3
12. Ürke.....21	42. Ördek.....3
13. Tavuk.....21	43. Serçe.....3
14. Ayı.....20	44. Sivrisinek.....3
15. Yılan.....20	45. Akbaba.....2
16. Arı.....18	46. Akrep.....2
17. Dilki.....17	47. Baykuş.....2
18. Bomuz.....15	48. Cıvıv.....2
19. Horoz.....15	49. Çaykuşu.....2
20. Marga.....14	50. Çaylak.....2
21. Hayvan.....12	51. Çekirge.....2
22. Fare (Sığan).12	52. Davar.....2
23. Tavşan.....12	53. Devekuşu.....2
24. Harınca.....10	54. Güvercin.....2
25. Bülbül.....9	55. Kartal.....2
26. İnek.....8	56. Maymun.....2
27. Sinek.....8	57. Oğlak.....2
28. Kuzu.....7	58. Sıpa.....2
29. Hatır.....6	59. Tay.....2
30. Keçi.....6	60. Yengeç.....2

61. Anka.....	1
62. Baz.....	1
63. Doğa.....	1
64. Borukuşu.....	1
65. Duzağı.....	1
66. Dükelek.....	1
67. Cırcırböceği.....	1
68. Çakal.....	1
69. Çayırpiresi.....	1
70. Dudukuşu.....	1
71. Fıll.....	1
72. Geyik.....	1
73. Huma.....	1
74. Keçlik.....	1
75. Kırlandığı.....	1
76. Korkarca.....	1
77. Kuzgun.....	1
78. Saksagan.....	1
79. Tavus.....	1
80. Teke.....	1
81. Tosun.....	1
82. -urna.....	1
83. Yavşak.....	1
84. Çiyan.....	(bkz. yılan c-2)
85. Daz.....	(bkz. kaz c-2)
86. Doğan.....	(bkz. kuş c-3)
87. Gergedan.....	(bkz. keçi c-4)
88. Kerkenez.....	(bkz. kurt c-23)
89. Piliç.....	(bkz. tavuk c-2)
90. Fire.....	(bkz. bit b-1)
91. Toklu.....	(bkz. koyun c-9)

× 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91 nolu hayvanlar kendilerine âit olmayan sözlerde birer defa zikredilmişlerdir. Ancak biz bu hayvan isimlerini atasözlerini atasözlerinde kaç çeşit hayvanın yer aldığını tespit etmek gayesiyle listeye dahil ettik.

Atasözlelerinde Geçen Hayvanların Mikrediliği Yüzdeleri

Aşağıda verdiğimiz olduğumuz yüzde sıralaması hayvanların toplam 1097 atasözü içerisindeki yüzdeleridir. Bu sıralama çoktan aze doğru verilmiştir.

<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>	<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>
At	18.32	Fare	1.09
İt (köpek).....	11.94	Tavşan	1.09
Eşek	7.56	Karınca	0.91
Deve	6	Bülbül	0.82
Kurt	4.46	İnek	0.72
Kuş	4	Sinek	0.72
Koyun	3.9	Kuzu	0.63
Arslan	3.55	Katır	0.54
Kedi	2.55	Kaz	0.54
Keçi	2.46	Kurt (Böcek)	0.54
Balık	2.37	Şahin	0.54
Öküz	1.91	Dana	0.45
Tavuk	1.91	Kaplumbağa	0.45
Ayı	1.82	Leylek	0.36
Yılan	1.82	Kanda	0.36
Arı	1.64	Gazı	0.36
Tilki	1.54	Beygir	0.27
Domuz	1.36	Bit	0.27
Horoz	1.36	Koç	0.27
Karga	1.27	Kurbağa	0.27
Hayvan	1.09	Ördek	0.27

<u>Hayvanlar</u>	<u>1/2</u>	<u>Hayvanlar</u>	<u>1/2</u>
Serçe.....	0.27	Buzağı	0.09
Sivrisinek	0.27	Bükülek	0.09
Akbaba	0.18	Cıdırböceği.....	0.09
Akrep	0.18	Çakal	0.09
Baykuş	0.18	Çayırpiresi.....	0.09
Civciv	0.18	Dudukuş u	0.09
Çaykuşu	0.18	Geyik	0.09
Çaylak	0.18	Humu	0.09
Çekirge	0.18	Keklik	0.09
Davar	0.18	Kırlangıç	0.09
Devekuşu	0.18	Kokarca	0.09
Güvercin	0.18	Kuzgun	0.09
Kartal	0.18	Saksajan	0.09
Maymun	0.18	Tavus	0.09
Oğlak	0.18	Teke	0.09
Sipa	0.18	Tosun	0.09
Say	0.18	Turna	0.09
Yengeç	0.18	Yavşak	0.09
Anka	0.09		
Baz	0.09		
Boğa	0.09		
Borukuşu	0.09		

Kaba Tasnii ve Atasözlerinde Kaç Çeşit Hayvanın
Geçtiğine Dair Tablo

YABANI HAYVANLAR

Hayvan

1. Arslan	6. Buibul
2. Ayı	7. Çaykuşu
3. Balık	8. Çaylak
4. Çakal	9. Daz
5. Domuz	10. Deveküşü
6. Fare (siçan)	11. Doğan
7. Fil	12. Dudukuğu
8. Sergecan	13. GÖvercin
9. Geyik	14. Hüma
10. Kaplumbaga	15. Karga
11. Korkarca	16. Kartal
12. Kurbağa	17. Keklik
13. Kurt	18. Kerkenez
14. Maymun	19. Kirlengiç
15. Tilki	20. Kusgun
16. Yılan	21. Leylek
	22. Saksâğan
	23. Serçe
	24. Şahin
	25. Tavus
	26. Turna

KUŞLAR

Kuş

1. Arbababa
2. Anka
3. Baykuş
4. Baz
5. Borukuşu

AKBABA

A.

1. Akbabaya tay atan olmaz. (TÜL.662)

C.

1. Akbaba leyleğin dayısı, herkese kendi başının kaygısı. (TÜL.661)

AİREP

A.

1. Akriba idik akrep oldu: biz bize ayrı düştük bakmaz oluk yüz yüze. (TÜL.749)
2. Akribanın akribaya akrep etmez ettiğini. (TÜL.750)

ANKA

A.

1. Akil bir ankadır, mahalli bilinmez. (TÜL.698)

C.

1. Kuzguna yavrusu anka görünür.

ARI

A.

1. Arı bal alacak çiçeği bilir. (Ak.261)
2. Arı, bey olan kovana uşer. (Ak.262)

3. Arı kızdıranı sokar. (Ak. 268)
4. Arı, kovani² gider. (Tül.1434)
5. Arıdan bal almak herkesin kârı değil. (Tül.1438)
6. Arının belâsını çekmeyen bal yiyemez. (Tül.1439)
7. Arının dikenini gördüm balından el çektim. (Tül.1440)
8. Arısını söndüren balını yer. (Tül.1442)
9. Arıya kovan emanet edilmez. (Tül.1443)
10. Balsız kovanda arı durmaz. (Tül.246C)
11. Besle arıyı gözün görsün sarıyı. (Tül.29D0)
12. Besledim vizi, kalmadı sızı. (Tül.2903)
13. Çanakta balın olsun, Yemen'den arı gelir. (Ak. 627)
14. Her arı bal yapmaz. (Tül.8286)
15. Türkmene arı alır mısın demişler, paramla vızıltıyı nideyim demiş . (Eyb.230/7)

B..

- 1..Arı gibi eri olanın, dağ kadar yeri olur. (Ak. 263)
2. Arı söğüdü akıllı öğüdü sever. (Ak. 27C)
3. Arıyı duman, insanı iman yola getirir. (Kom.1067)

ARSLAN

A.

1. Aç kendini arslana vurur. (Tül. 138)
2. Arslan ağzından şikar alınmaz. (Tül.1534)
3. Arslan doğan arslan olur. (Tül.1536)
4. Arslan kuyruğuyla oynamak, kendi başına iş açmaya çabalamaktır. (Tül.1540)
5. Arslan postunda, gönül dostunda. (Ak. 287)

6. Arslan postunda yakışır. (Tül.1545)
7. Arslan yatağından (yattığı yerden)
belli olur. (Ak. 288)
8. Arslandan korkulur, bağlı bile olsa. (Tül.1554)
9. Arslanı yatağında avla. (Tül.1556)
10. Arslanın ini arslana. (Tül.1558)
11. Çul içinde arslan yatar. (Ak. 680)
12. Dişi arslan tek durur ama arslan
doğurur. (Tül.5355)
13. Erkek arslan arslan da dişi arslan
arslan değil mi ? (Ak. 906)
14. Erkek arslan dişisinden kuvvet alır. (Tül.6439)
15. Her gönülde bir arslan yatar. (Ak.1121)
16. Nüleye arslanlar mağlup olur. (Tül.8698)
17. İki arslan bir posta sığmaz. (Ak. 1193)
18. On para on arslanın ağzında. (Ak. 1646)
19. Su eğersiz arslan gibidir. (Kom.9299)

B.

1. Arslan kadına (kariya) dokunmaz. (Tül.1537)
2. Arslan yatağında yiğit çağında. (Tül.1550)
3. Her yiğidin gönlünde (her gönülde)
bir arslan yatar. (Ak. 1160)

C.

1. Aç arslandan tok domuz yegdir. (Ak. 24)
2. Al arslan tutar, güç sıçan tutmaz. (Ak. 176)
3. Al ile arslan tutulur, güç ile sıçan
(gücüğen) tutulmaz. (Ak. 194)
4. Alıncı arslan, birimci sıçan. (Tül.1005)
5. Alın arslan tutar, gücün oyuk tutmaz.(Tül. 827)
6. Arslan kocayınca, sıçan deliği göze-
tir. (Ak. 285)
7. Arslan kopek havlamasına itibar etmez(Tul.1539)
8. Arslan kükrerse, atın ayacı köstekle-
nir. (Al. 286)
9. Arslan mert olur, kaplan hilekâr. (Tül.1542)
10. Arslan yatağında tilki yatınca kuy-
ruk sallar. (Tül.1548)
11. Arslanın adı çıkmış, tilki var ki
baş keser. (Tül.1557)
12. Arslanın ölüsünden, tilkinin dirisi
yeğdir. (Tül.1559)
13. Arslanla gezen taşa, kurtla gezen
leşe konar. (Tül.1560)
14. Bağlı arslana tavşanlar bile hücum
eder. (Tül.2360)
15. Oturan arslandan gezen tilki yeğdir. (Kom.8571)
16. Ölü arslandan diri sıçan yahşidir. (Eyb.194/42)
17. Yatan (yatar) arslandan (kurttan) ge-
zen tilki yeğdir. (Ak. 2007)

AT

A.

1. Abraş at yüke dayanmaz. (Lok.37)
2. Alma al atı, satma dor atı, besle yağızı bin kırata. (Eyb.15-11)
3. Alma alı, sat yağızı, bin doruya besle kırı. (Ak.218)
4. Alma alı, satma "kır'ı" illa "dorı". (KB.39)
5. Alma sarı, satma sarı, kapındaysa lev dışarı. (Kon.833)
6. Arık ata kuyruğu da yüküdür. (Ak. 265)
7. Ariyet ata binen tez iner. (Tul.1465)
8. Arpa verilmeyen at, kançı zcrıyla pürümez. (Ak.282)
9. Arpa yemiş at menzil keser. (Tul.1529)
10. At olmadan yenlik yapma. (KB.39)
11. At at oluncaya kadar sahibi mat olur. (Ak.321)
12. At atı kazıkta geçer. (Tul.1711)
13. At atlarsa düşman çatlar. (Tul.1712)
14. At aylarsa kazığına. (Tul.1713)
15. At binene kürk giyene yakışır. (Tul.1720)
16. At binenin, ev oturanın. (Tul.1721)
17. At binenin (iş bilenin) kılıç kuşananın. (Ak.323)
18. At binicisini tanır. (Ak. 324)
19. At boş torbaya bir kez tutulur. (Tul.1725)
20. At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz. (Ak.325)
21. At koşar baht kazanır. (Eyb.25-320)
22. At koşar ikbâl geçer. (Tul.1756)
23. At koşmakla menzil alır. (Tul.1757)
24. At murattır. (Tul.1761)
25. At olur meydan olmaz, meydan olur at olmaz. (Ak.344)

26. At sahibine (ağasına) göre eşer, (kişner). (Ak.347)
27. At yorulur, gönül yorulmaz. (Lyb.25-48)
28. Ata dost gibi bakmalı, düşman gibi binmeli. (Ak.312)
29. Ata bakma dana bak, içindeki cana bak. (Tül.1732)
30. Ata binen kişide verem olmaz. (HB.39)
31. Ata binen nalını mihini arar. (Ak.308)
32. Ata binersen Allah'ı, attan inersen atı unutma. (Ak.309)
33. Ata binmeden ayaklarını sallama. (HB.39)
34. Ata menzil olmaz. (Lyb.26-13)
35. Atı atlı koşturur, atlıyı baht koşturur. (HB.39)
36. Atı zapteden gemdir. (Tül.1800)
37. Atın bahtsızını arabaya düşer. (Ak.334)
38. Atın çiftesi sahibine dokanmaz. (Lyb.27-15)
39. Atın erkeği sözün dişisi yarar. (Tül.1803)
40. Atın kısmeti dokuzdur, onrını yer sekizini sahibine bırakır. (HB.39)
41. Atın yunığuna baha olmas. (Tül.1814)
42. Atın yürigenin (iyi yürüyenin) al yürük (koşu atı) çıkarsa taliin. (Tül.1812)
43. Atına bakan ardına bakmaz. (Ak.332)
44. Atını bağladıktan sonra Allah'a emanet et. (HB.39)
45. Atını boz atın yanına bağlama ya huyun huy- lanır, ya tüyün. (Tül.1817)
46. Atını dost gibi sakla düşman gibi bin. (Tül.1818)
47. Atını esirge inişte in, kendini esirge yokuşta bin. (Lyb.28-15)
48. Attan düşen hemen atlanır. (Tül.1833)
49. Attan inen atını unutmamalı. (Kom.1413)
50. Azgın atın sonu uyuzluktur. (Kom.1636)

51. Azıklı at anmaz. (Tül.2250)
52. Bağ bansız, at timarsız olmaz. (Tül.2335)
53. Lağ duvarsız, at yularsız olmaz. (. . .)
54. Bağla atını ısmarla Hakka. (Tül.2357)
55. Bahşiş atın dişine bakılmaz. (Ak.413)
56. Bahşiş atın dizgini kopuk sayılmaz. (Rom.1728)
57. Leleş (bahşiş) atın dişine (yaşına, dizgi-
nine, yularına) bakılmaz. (Ak.468)
58. Bir at arkasında bin at su işer. (Tül.3093)
59. Bir at dört nalın üstünde daima kişneyip
durmaz. (Tül.3096)
60. Bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at
kurtarır. (Ak.535)
61. Bir sürçen atın başı kesilmez. (Ak.539)
62. Eoş torba ile at tutulmaz. (Ak.575)
63. Çapkın at boğazını kendi çıkarır. (Tül. 41657)
64. Çok arpa atı çatlatır. (Byb.59-27)
65. Dokuz at bir kazığa bağlanmaz. (Ak.790)
66. Dost dostun eyerlenmiş atıdır. (Ak.802)
67. Eğersiz ata yük olmaz. (Byb.83-14)
68. Eğreti at (emanet ata, el atına) binen tez
iner. (Ak.842)
69. Eşkin reftarlı ata kamçı gerekmez. (Tül.66-58)
70. Evde atı olan dağda yorulmaz. (Tül.67-33)
71. Eyer ata yük değildir. (Ak.71)
72. Gem olmayan atın ölümü yakındır. (Ak.988)
73. Hastalık atla gelir yaya gider. (Ak.71)
74. Her atın bir kuyruk çalımı olur. (Ak.71)
75. Hüyunu bilmediğin atın ardında dolaşma. (Ak.71)

76. İrmaktan gezerken at değiştirilmez. (Ak.1181)
77. İki at bir kazığa bağlanmaz. (Ak.1194)
78. Kaşığı al anıra gir yağıt at bellidir. (Tül.10184)
79. Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan (tüyünden). (Ak.1407)
80. Koşan arpadır at değil(dir). (Hyb.169-16)
81. Küheylan at, çul içinde de bellidir. (Ak.1536)
82. Rahvan at kendini yorar. (Tül.13655)
83. Yaşı at pazarında sorarlar. (Ak.2003)
84. Yavuz at ayıbını kendi örter. (Kom.10225)
85. Yavuz at meydanda belli olur. (Kom.10225)
86. Yavuz (yürük) at yemini (yavuz it ününü) artırır. (Ak. 2014)
87. Yiğit at kendine kaça vurdurmaz. (HB.71)
88. Yularsız ata binilmez. (Ak.2068)
89. Yumuşak huyla atın çiftesi pek olur. (Ak.2073)
90. Yürük ata kaça olmaz. (Ak.2079)
91. Yürük ata pana olmaz. (Ak.2080)
92. Yürük atın tersi seyrek düşer. (Hlt.)

B.

1. Abdal ata binince bey oldum sanır şalgam aşı girince. (Ak.4)
2. Adamın ağzına bakarlar, atına öyle nâi çakarlar. (HB.69)
3. Ağanın gözü ata tıvardır. (Ak.98)
4. Ak at ile câhil ağaya kulluk çetindir. (Kom.461)
5. Akıl bir attır, dizgini arifin elinde gerek.(Kom.699)
6. Anasını babasını dinlemeyen evlât, kocasını saymayan avrat, üzengi ile yürüyen atı kapında tutma hiç örma at. (Tül.1278)

7. Arap atının yanında duran ya huyundan ya suyundan. (Tul.1401)
8. At ad'ına göre değil, adamına göre yürür. (Ak.311)
9. At ağasına göre kişner. (Tul.1702)
10. At alsın başlıdan, kız alsın carlıdan. (Tul.1707)
11. At arıklıkla, yiğit gariplikle. (Ak.69)
12. At altında er yatar. (Tul.1708)
13. At, avrat, silah. (Tul.1748)
14. At besle avrat besleme. (Tul.1717)
15. At beslenirken, kız istenirken. (Ak.322)
16. At et ile, adam don ile. (Tul.1734)
17. At, avrat, it yiğidin bahtına. (Lit.)
18. At ile avrat yiğidin bahtına. (Ak.340)
19. At ile avrada inanılmaz. (Tul.1742)
20. At ile avradı emanet verme. (HB.)
21. At ile avratta uğur vardır. (HB.)
22. At kanlı gerek, yiğit canlı gerek. (HB.)
23. At mizacı er mizacı. (Tul.1759)
24. At ölür tayı kalır, namerdin neyi kalır? (HB.)
25. At ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür gan (nam) kalır. (Ak.346)
26. At tırnaktan insan kulaktan kapar. (Tul.1774)
27. At yiğidin yoldaşdır. (Ak.352)
28. At yürümekle yol alır, kibar vermekle ün alır. (Tul.1779)
29. At ver dost ol, kız ver düşman ol. (HB.)
30. Ata arpa yiğide pilav. (Ak. 307)
31. Ata da soy gerek ite de. (Ak.310)
32. Ata eyer gerek, eyere er gerek. (Ak.314)
33. Atı palan saklar, ülkeyi bilen. (Tul.1799)
34. Atın dorusu, yiğidin delisi. (Ak.335)
35. Atın ölürse tay al, karın ölürse tay al. (HB.)

36. Atın ürkeği yigidin korkağı. (Tül.1610)
37. Atın varken yol tanı, ağan varken el tanı.(Ak.339)
38. Atlı atını bağlayınca yayalar da yetiştir. (Tül.1824)
39. Atlı ile yaya bir değil. (Tül.1825)
40. Atlı ile yayanın yoldaşlığı olmaz. (Tül.1826)
41. Atlıya saat olmaz. (Ak.343)
42. Atta karın, yigitte surun. (Ak.349)
43. Atta, avratta uğur vardır. (Ak.348)
44. Avrat, at, bağ sahibini genç ister. (Tül.1973)
45. Aygır at, mır-mır avrat, insanın evini yıkar.(H.)
46. Ben çelebi sen çelêbi atı kim kaşır? (Tül.2825)
47. Bir de gelin oldunsa, ata binmek kolaydır.(H.)
48. Bir min bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır, bir at bir er kurtarır, bir er vatan kurtarır. (Kom.2349)
49. Devletten inen kişi attan eşeğe binmiş gibidir.(Tül.5162)
50. Efendinin nazarı ata tıvardır. (Tül.5885)
51. Emanet at insanı yaya bırakır. (Tül.6323)
52. Er altında at, gayret altında er ölür. (Tül.6374)
53. Er atını, kuş kanadını sever. (H.70)
54. Erken kalkmayan avrat, söz dinlemeyen evlât, mahmuzla giden at, kapında varsa kaldır at.(H.70)
55. Ersiz avrat, yularsız ata benzer. (H.70)
56. Eski oynaş eğerlenmiş at. (Tül.6510)
57. Gelini ata bindirmişler "ya nasip" demiş. (Ak.997)
58. Gelin ata binmiş ya nasip, kim bilir kime münasip. (Tül.7231)
59. Gelin atta kısmeti yatta. (Tül.7233)
60. Genç beyle küneylân atla geçinmek üç. (Tül.7265)

61. İnsan ayaktan at tırnaktan kapar. (Ak.1217)
62. İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı. (Lül.9263)
63. Kılıca, avrada, ata inan olmaz. (Lyb.150-2)
64. Kör atın kör nalbantı olur. (HE. 71)
65. Oğlan babadan görür at oynatmasını, kız anadan görür sofra donatmasını. (HE. 71)
66. Sen dede ben dede bu atı kim tımar ede. (Ak.1771)
67. Taze kuzu, Gürcü kıza, eşkin at, nafiatün nafiatün nafiat. Tuzlu balık, geşkin avrat bezgin at mazarratün mazarratün mazarat. (HE.71)
68. Üç şeye bel bağlama:Atın kulesi, itin tulesi, insanın filesi (Armenisi) (HE.71)
69. Yaman komşu, yaman at, yaman avrat; birinden göç, birin boğa, birin sat. (Ak.1990)
70. Yavaş (yumuşak huylu) atın çirtesi pek olur.(Ak.2012)
71. Yavaş atın nalbantı çok olur. (HE.71)
72. Yaya gözüyle at, bekâr gözüyle avrat almak hatadır. (HE.71)
73. Yedeğe gelen at, atasına itaat eden evlât, kocasından erken kaikan avrat, kolundan tut cennette at. (HE.71)
74. Yiğit yiğide at bağışlar. (Ak.2053)
75. Yiğidin söz anlamazı, atın gem almazı. (Rom.)
76. Yoksul ala ata binse selâm almaz. (Ak.2058)
77. Yörük ata binince bey oldum sanır. (Rom.)

C.

1. Aç at yol almaz, aç it av avlamaz. (Ak.30)
2. Arık at yol almaz, arık it av avlamaz. (Ak.266)

3. At demiş ki: Tayım olsa da yük yine benim sırtımdadır. (Hb.39)
4. At eşegin artığını yemez. (Tül.1733)
5. At ile eşek yarışamaz. (Tül.1746)
6. At ile yola giden eşegin vay haline. (Tül.1751)
7. At ölür itlere bayram olur. (Ak.345)
8. At taydan yetişir. (Hb.)
9. At teper, katır teper ara yerde eşek ölür. (Tül.1772)
10. At yedi günde it yediği günde (belli olur). (Ak.351)
11. At yedi günde, it yediği günde unuttur. (Kom.1296)
12. At yerine eşek bağlanmaz. (Lyb.25-46)
13. At yürür, it seğirtir ikisi de yere varır. (Tül.)
14. Ata kamçı eşeğe çalır. (Tül.1792)
15. Ata nai çakıldığını görmüş, kurbaga ayağını uzatmış. (Lyb.26-14)
16. Atı atasıyla, katırı anasıyla. (Ak.330)
17. Atım tepmez, itim kapmaz deme. (Ak.332)
18. Atın ağılığı kulağından, itin ağılığı kuyruğundan (bilinir). (Hb.)
19. Atın kulağını kesin yine attır, domuzun kuyruğunu kesin yine domuzdur. (Tül.1804)
20. Atın ölümü itin bayramıdır. (Tül.1807)
21. Atın ölüsü beygirin dirisi. (Tül.1808)
22. Atın tepmezi olmaz, itin kapmazı. (Tül.1809)
23. Atlar tepişir arada eşekler ezilir. (Ak.342)
24. Atlar nallanırken kurbaga ayağını uzatmaz. (Ak.341)
25. Attan artanı öküze dökerler. (Tül.1839)
26. Attan düşene tımar, deveden düşene mezar gerek. (Tül.1834)
27. Attan düşene tımar, deveden düşene kazma kürek. (Tül. 1835)
28. Attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek. (Tül.350)
29. Bir ahırda at da bulunur eşek de. (Tül.3078)
30. Kösnük kısarak attan kaçır mı? (Tül. 11416)
31. Yavuz at ıssına domuz götürür. (Kom.10224)
32. Yavuz at yemini, yavuz it ününü artırır. (Lyb.240-57)

AYI

A.

1. Aş ayı oynamaz. (Ak. 31)
2. Ahlatın (armudun) iyisini (dağda) ayılar yer. (Ak.126)
3. Armudun iyisini ayılar yer. (Ak.273)
4. Ayı ayı iken yenilmesini istemez. (Tül.2130)
5. Ayı inine sığmamış, bir de kuyruğuna kalbur bağlamış. (Tül.2135)
6. Ayı sevdiği yavrusunu hırpalalar. (Ak.373)
7. Ayı sıkıya düşünce yavrusunu ayağının altına alır. (Tül.2139)
8. Ayı vurulmazdan derisi satılmaz. (Tül.2141)
9. Ayının dişini görmeyen başını kabak sanır. (Tül.2144)
10. Ayının dokuz beyti varmış, dokuzu da ahlat üstüne. (Tül.2145)
11. Ayının kırk hikâyesi varmış, hepsi ahlat üstüne. (Tül.2150)
12. Ayısız orman olmaz. (Tül.2154)
13. Ayıyı fırına (ateşe) atarlar, yavrusunu ayağının altına almış. (Ak.375)
14. Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler. (Ak.1473)

B.

1. Avcı ne kadar al bilse ayı okadar yol bilir. (Ak.356)
2. Ayı çingeneyi tanır. (Tül.2132)
3. Ayıdan adam doğmaz. (Tül.2143)

C.

1. Ayı ile maymun birbirine uygun. (Kom.1562)

2. Ayıyı belgilet (huylandır) temaya bak,
kurdu belgilet kefen yarakla(hazırla). (Eyb.30/33)
3. Dağda gezen ayıya da rast gelir, kur-
da da. (Tül.4575)

BALIK

A.

1. Balık ağa girdikten sonra akli başına
gelir. (Ak.425)
2. Balık avlayanın gözü suda gerek. (Eyb.35/15)
3. Balık balığı yutmasa, balık denizi tu-
tardı. (Tül.2476)
4. Balık baştan avlanır. (Tül.2472)
5. Balık baştan kokar. (Ak.426)
6. Balık demiş ki: Etimi yiyen doymasın,
avımı yapan gülmesin. (Ak.428)
7. Balık ile misafir üç gün sonra kokmağa
başlar. (Tül.2783)
8. Balık isteyen gönlünü suya koyar. (Eyb.35/20)
9. Balık kokarsa tuzlanır, ya tuz kokarsa
ne yapılır ? (Ak.429)
10. Balık tutan onmaz, yiyen doymaz, alıp
satan kâr eder. (Tül.2490)
11. Balık suda pazarlık olmaz. (Tül.2486)
12. Balığa saçma atmışlar, buna baştan inme
denir demiş. (Tül.2491)
13. Balık sudan çıkınca ölür. (Tül.2488)
14. Büyük balık küçük balığı yer. (Ak.591)
15. Denizdeki balığın pazarlığı olmaz. (Ak.727)
16. Hamsi kurban olur mu ? Kanı da var
canı da.
17. İyilik et denize at, balık bilmezse Ha-
lık bilir. (Ak.1281)

18. Kaçan balık büyük olur. (Ak.1290)
19. Küçük suda büyük balık olmaz. (Kom.7947)
20. Mirî malı balık kılçığıdır, yutulmaz. (Ak.1595)
21. Ufak suda balık kendini büyük sanır. (Kom.9774)

B.

1. Balık kavağa aktığı vakit, közenin de sakalı biter. (Tül.2482)
2. Balığın mekânı, usta balıkçının oltası altıdır. (Tül.2493)
3. Cambaz ipte balık dipte gerek. (Ak.597)

C.

1. Balık tavada, tavşan ovada. (Tül.2489)
2. Kisen yağmuru balığın ağızına düşer, inci olur. Yılanın ağızına düşer zehir olur. (Eyb.189/29)

BAYKUŞ

A.

1. Baykuş virâneysi gülistana değişmez. (Tül.2745)
2. Baykuşun kısmeti ayağına gelir. (Ak. 460)

BAZ

C.

1. Baz bazla, kaz kazla, kel tavuk, topal horozla. (Ak. 462)

BEYGİR

A.

1. Beygir iyi olunca ya topal olur ya kör. (Tül.2952)
2. Beygirin iyisi yolu kısaltır. (Tül.2953)
3. Beygirin suratını değil, süratini överler. (Tül .2954)

BİT

A.

1. Bitli baklanın kör alıcısı olur. (Ak. 543)
- 2..Eskiye itibar olsaydı bit pazarına nur yağardı. (Tül.6528)

B.

1. Bit yiğitte, pire itte. (Tül.3401)

BOĞA

C.

1. Gizli boğaya gelen âşikâr buzağılar. (Tül.7342)

BORUKUŞU

A.

1. Borukuşu kemik yutarsa evvel ölçer sonra yutar. (Tül.3514)

BUZAĞI

B.

1. Sığirtmağ kocayınca buzağı güttürürler. (Hom.9132)

BÜKELEK

A.

1. Ağustosta yatani zemheride bükelek tutar. (Ak.123)

BÜLBÜL

A.

1. Bülbüle altın kafes zindandır. (Tül.3772)
2. Bülbüle gül demişler, feryat ile ağlamış. (Tül.3773)
3. Bülbülü altın kafese koymuşlar "ah (illa) vatanım demiş." (Ak.589)
4. Bülbülün çektiği dili belâsıdır. (Ak.590)
5. Dili belâsıdır bülbülün kafes. (Tül.5226)
6. Gülün kadrini bülbül bilir. (Tül.7704)
7. İki bülbül bir dala konmaz. (Tül.8950)

B.

1. Gül bülbülden ziyade insanların elinden çeker. (Tül.7688)

C.

1. Bülbüle güllük, kargaya küllük yaraşır. (Tül.3774)

CIRCIR BÖCEĞİ

A.

1. Circir böceğinin ömrü az olur. (Tül.4002)

CİVCİV

A.

1. Ananın bastığı yavru (civciv)incinmez. (Ak.248)
2. Her yumurtadan civciv çıkmaz. (Tül.8492)

ÇAKAL

C.

1. Çakal eniği kurt olmaz, çarşı iti koyun beklemez. (Eyb225.56)

ÇAYIRPIRESİ

A.

1. Çayirpiresi üflemele ölmez. (Eyb.57-41)

ÇAYKUŞU

A.

1. Çaykuşu ayağından tutulur. (Eyb.57-35)
2. Çaykuşu çay taşıyla vurulur. (Eyb.57-36)

ÇAYLAK

A.

1. Çaylak yavru kapar. (Hom.2962)
2. Çaylağa sormuşlar:"Anasını koyup yavrusun neye kaparsın""Avazı kulagına hoş gelir" demiş. (Eyb.57-41)

ÇEKİRGE

A.

1. Bir sıçrarsın çekirge iki sıçrarsın çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge. (Ak.538)
2. Çekirgeyi suya göndermişler yine çekirge getirmiş. (Kom.2957)

DAKA

A.

1. Dana bilir süt tadını. (Tul.4660)
2. Dana büyür ama çulu büyümmez. (Tul.4670)
3. Dana oynar mihını berkider. (Tul.4672)
4. Dana yediği taşı bilir. (Tul.4675)
5. Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı. (Ak.2015)

DAVAR

A.

1. Gün varken davarını eve götür. (Ak.1053)
2. Huyunu bilmediğin davarın ardına dolanma. (Tul.8796)

DEVE

A.

1. Allah deveye kanat verseydi dani, taşı dağıtırdı. (Tul.1038)
2. Bir katarde iki deve kükremez. (Tul.3259)
3. Bir tutam ot deveye hendek atlatır. (Kom.2394)
4. Bir vurmakla deve yıkılmaz. (Tul.3365)
5. Çingiraklı deve kaybolmaz. (Ak.637)
6. Deve ağır ama yol alır. (Tul.5029)
7. Deve bir akçeye (götür hani akçe) deve bin akçeye (getir hani deve). (Ak.743)
8. Deve boynuz ararken kulaktan olmuş. (Ak.744)
9. Deve çökecek yeri bulur. (Tul.5036)

10. Deve deve yerine çöker. (Ak.748)
11. Deve devenin ayağına basmaz. (Tül.5039)
12. Deve deveyi ötüğünden bilir. (Tül.5040)
13. Deve ile yetiş olmaz. (Tül.5050)
14. Deve kendi kamsurunu görmez, karşısındaki-
ni görür. (Tül.5051)
15. Deve kırk yılda intikam almış "ne erken
oldu" demiş. (Tül.5053)
16. Deve kulağından aksamaz. (Tül.5059)
17. Deve ne kadar kıvrak yürürse, yine katari-
nı gözetir. (Tül.5065)
18. Deve oynayanda kar yağar. (Tül.5066)
19. Deve yakında otlar uzayı gözler. (Tül.5074)
20. Develerin çanı dengine dengine diye çalar. (Tül.5086)
21. Devenin tepmesi yumşaktır ama can alır. (Tül.5092)
22. Deveye binenin yar pususu olmaz. (Tül.5097)
23. Deve bindikten sonra çalı ardında gizlenil-
mez. (Ak.751)
24. Deveye "bir kış at" demişler bir kaç dükkan
yıkılmış. (Tül.5101)
25. Deveye boynun eğri demişler, nereye doğru ki
demiş. (Tül.5102)
26. Deveye burç gerekirse boynun uzatır. (Tül.5103)
27. Deveye demişler ki "inişi mi seversin
yokuşu mu?" "Düz başıma mı yıkıldı neden
söylemedin?" demiş. (Kom.3640)
28. Deveye "kalk evine git" demişler bir çam
bir çardak yıkılmış. (Tül.5106)
29. Deveye sanatını sormuşlar 'kazazlık' demiş
'eline ayağına yakıştır ya' demişler. (Kom.3648)
30. Deveye sormuşlar 'yokuşu mu seversin ini-
şi mi?' 'yük olduktan sonra ikisini de
şeytan alsın demiş' demiş. (Tül.5113)

31. Deveyi bağla da yine tevekkül et. (Tul.5115)
32. Esrik devenin çulu egri gerek. (Ak. 921)
33. Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur. (Ak.755)
34. Kiminin devesi (parası) kiminin duası. (Ak.1428)
35. Ölüm bir (kara) deve dir ki herkesin kapısına çöker. (Lyc.1954)
36. Topa alışan deve, davuldan ürkm ez. (Kom.9593)
37. Yularsız deve yedilmez. (Ak.2059)

B.

1. Beyler deve gibi olur, kançaruya (ne yarı) çeksen olsa yedilir. (Tul.2944)
2. Câhile söz anlatmak, deve ye hendek atlatmaktan güçtür. (Ak.594)
3. Deve Kâbeye gitmekle hacı olmaz. (.
4. Deveci ile konuşan kapısını büyük açar. (Ak.746)
5. Deve ye diken, insana kötülük eden. (Tul.5106)
6. Devletsiz ile pazar eyleme, deve ye kulağını gösterme. (Tul.5156)
7. Er adıyla, deve hamuduyla söylenir. (Tul.6373)
8. Fukanayı deve üstünde yılan sokar. (Tul.6976)
9. İnsanı ümit deve yi hamut yaşatır. (Tul.9240)
10. Talinsiz hacıyı deve üstünde yılan sokar. (Ak.1863)

C.

1. Çek deve yi gü t koyunu gittikçe beylenirsin. (Tul.4211)
2. Deve adını satar, eşek odunu. (Tul.5028)
3. Deve ahmak olduğundan kılavuzu eşektir. (Kom.3584)
4. Deve büyüktür ama beğini bir eşek yeder. (Ak.745)

5. Deve ne kadar büyük olsa yine eşeğe yükür. (Tül.5064)
6. Deve silkinse eşeğe yük çıkar. (Tül.5068)
7. Deve tabanı, kaz ayağı, kuş tırnağı. (Tül.5072)
8. Deve yük çeker, köpek solur. (Tül.5076)
9. Deve de boy var ama kırkını bir eşek çeker. (Tül.5080)
10. Deveden büyük fil var. (Ak.747)
11. Deveden düşenin anası ağlamamış, eşekten düşenin ağlamış. (Tül.5083)
12. Devenin ayağı altında karınca ezilmez. (Tül.5087)
13. Devenin derisi (yükü, silkintisi) eşeğe yük olur. (Ak.750)
14. Devenin yükünü karınca çeker mi? (çekmez) (Tül.5089)
15. Deveye binip koyun arasında gezilmez. (Tül.5099)
16. Deveyi yel alsa, keçiyi gökte ara. (Tül.5123)
17. Gelecek deveden gelen tavuk yeğdir. (Tül.7205)
18. Kırk deveye bir eşek. (Tül.10731)

DEVEKUŞU

A.

1. Devekuşu yüke gelince kanadını, uçmağa gelince ayağını gösterir. (Kom.3624)

B.

1. Devekuşuna yük getir demişler, ben kuşum demiş, uç demişler deve uçar mı? demiş. (Tül.5128)

DOMUZ

A.

1. Aç domuz darıdan çıkmaz. (Ak.33)
2. Darı ekmeği domuza devlettir. (Kom.3322)
3. Devletin malı deniz, yemeyen domuz. (Ak.757)
4. Domuz derisi(-nden) post olmaz, eski düşman dost olmaz. (Ak.794)
5. Domuz domuzu çalmaz. (Tül.5471)

6. Domuz hort hortunu büyüğünden öğrenir. (Tül.5475)
7. Domuz sırt üstü yatmayınca göz yüzünü göremez. (Tül.5477)
8. Domuza dalanmaktan ise çalıyı dolanmak yeğdir. (Tül.5481)
9. Domuzu an, baltayı hazırla. (Kom.3890)
10. Domuzun gönlünden dokuz top bez geçer. (Tül.5401)
11. Domuzun kuyruğunu kes yine domuz. (Ak.795)
12. Eski dost düşman olmaz, domuz derisinden post olmaz. (Tül.6489)

C.

1. Domuzdan domuz doğar, koyundan koyun. (Tül.5486)
2. Domuzdan toklu doğmaz. (Ak.793)
3. Domuzu ite tuttururlar. (Tül.5496)

DUDUKUSU

B.

1. Dudukuşu söyler ama insan olmaz. (Tül.5603)

EŞEK

A.

1. Aklını eşek aklına verirsen çeker arpa tarlasına. (Tül.781)
2. Baş ol da eşek başı (soğan başı) ol. (Ak.456)
3. Bir kere söyle eşeğe, bir dirhem inmez aşağı. (Tül.3042)
4. Boş eşek yorga gider. (Ak.570)
5. Bostana dadanan eşeğin kuyruğu kulağı olmaz. (Ak.564)
6. Damgalı eşeği herkes tanır. (Tül.4667)
7. Dokuz çulha bir eşeğe yükletilmez. (Tül.5427)
8. El elin eşeğini türkü çağırarak arar. (Ak.861)
9. Emanet eşeğin yuları gevşek olur. (Ak.890)
10. Eşek baş olunca encam hayır olmaz. (Tül.6564)
11. Eşek bile bir düştüğü yere bir daha düşmez. (Ak.935)
12. Eşek büyümele tavla başı mı? olur. (Tül.6571)

13. Eşek çamura batınca yol gösteren çok olur. (Tül.6572)
14. Eşek dokuz türlü yüzme bilir, ırmak kenarına gelince hepsini unuttur. (Tül.6576)
15. Eşek çamura çökerse sahibinden gayretlisi olmaz. (Ak.936)
16. Eşek dağda ölür zararı eve gelir. (Tül.6574)
17. Eşek eşeği ödünç taşır. (Ak.937)
18. Eşek eşekten kalırsa, ya kulağı ya kuyruğu. (Tül.6580)
19. Eşek (eskin) eve gelmiş yorga yolda kalmış. (Ak.938)
20. Eşek hoşaftan ne anlar. (Ak.939)
21. Eşek ile gitme yola basına gelir bela. (Tül.6582)
22. Eşek kocamakla (büyümeyle) tavlabası olmaz. (Ak.940)
23. Eşek yüklü olunca anırmaz. (Tül.6599)
24. Eşek yükünü tam almayınca yola gitmez. (Tül.6581)
25. Eşeğe altın semer vursalar yine esektir. (Ak.922)
26. Eşeğe binmek bir ayıp, eşekten düşmek iki ayıp. (Tül.6600)
27. Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte atmış. (Ak.923)
28. Eşeğe gücü yetmeyen semerini döver. (Kom.4675)
29. Eşeğe marifetini göster demişler,yıkılıp ağnamış. (Ak.924)
30. Eşeğe sormuşlar "Bugün sende gidersin?" "Onu düzlengeç (sopa) bilir." demiş. (Eyb.94-34)
31. Eşeğe bağla işini sağla. (Ak.925)
32. Eşeği berk bağla komşuyu hırsız etme. (Tül.6611)
33. Eşeği berk bağla ondan sonra Tanrıya ısmarla. (Tül.6610)
34. Eşeği dama çıkarın yine kendi indirir. (Ak.926)
35. Eşeği "dügüne çağırmaşlar ya odun eksik, ya su" demiş. (Ak.927)
36. Eşeği sağ kazığa, sonra sol kazığa ısmarla. (Tül.6619)
37. Eşeği sağlam bağla sonra Allah'a ısmarla. (Ak.928)
38. Eşeği süren (tımara) osuruğuna katlanır. (Ak.932)
39. Eşeğin anırması olmaz. (Tül.6626)
40. Eşeğin anırtısı kendine hoş gelir. (Tül.6627)
41. Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme, kimi uzun der kimi kısa. (Ak.929)

42. Eşeğin ölümü sudandır. (Tül.6636)
43. Eşeğin semeri kendine yük gelmez. (Tül.6637)
44. Eşeğin zebunu tüketir,yolun otunu. (Tül.6639)
45. Eskin (esek) eve gelmiş. Yorga yolda kalmış. (Ak.944)
46. Eşkin eşek yemini artırır. (Tül.6656)
47. Her eşeğe bir semer. (Tül.8323)
48. Her zaman esek ölmez, on köfte on paraya olmaz. (Ak.1162)
49. Hişar akçesiyle alınan eşeğin ölümü sudan olur. (Ak.1170)
50. İnat eşeğe yakısır. (Tül.9135)
51. Kerkebe "cilve et" demisler, ard ayağı ile kulağını kaşımaya başlamış. (Kom.8208)
52. Sahipsiz eşeği kim olsa döğür. (Kom.8925)
53. Yaşamış (yaşlanmış) eşekte yıllanmış akıl olur. (Kom.10208)
54. Yorgun eşeğin (öküzün) çüs (ıslık) canına minnet. (Ak.2067)
55. Yük altında (yükklü) eşek anırmaz. (Ak.2077)
56. Yük altında eşek kalır. (Ak.2078)
57. Zırlamayan eşek aç kalır. (Kom.10645)
- B.
1. Acemi nalbant (Gavur ahmak) eşeğinde dener kendini. (Ak.15)
2. Adam adamdır olmasa da pulu, esek eşektir olmasa da çulu. (Ak.67)
3. Aksak eşeğin kör nalbantı olur. (Tül.794)
4. Alçak esek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay. (Ak.178)
5. Cahilin sözü eşeğin anırması. (Tül.3822)
6. Devletlinin eşeğine bile yaldızlı çul vurulur. (Tül.5155)
7. Eşek atın ne yoldaşı, yoksul beyin ne kardeşi. (Tül.6563)
8. Eşeğin hesabı başka, eşekçinin başka. (Tül.6629)
9. Gavurun eşeği, zenginin döşeği, fukaranın uşağı (evladı) kıymetli olur. (Eyb.101-17)

C.

1. Acımış eşek katırdan yeğın gider. (Tül.102)
2. Altın eğer vursan eşek at olmaz. (Eyb.14-15)
3. Bedava eşek attan yürük olur. (Tül.2764)
4. Canı acıyan eşek atı geçer. (Ak.607)
5. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz. (Ak.934)
6. Eşek arslanı görünce yanına kaçar. (Tül.6558)
7. Eşek olta eyitmiş yokuşta, sen beni bekle,
ben seni bekleyim. (Tül.6562)
8. Eşek kulağı kesilmekle küheylan olmaz. (Ak.941)
9. Eşek küçüktür ama dokuz deveyi yeder. (Ak.942)
10. Eşek küle, gül bülbüle âşıktır. (Tül.6591)
11. Eşek ölünce itler bayram eder. (Tül.6593)
12. Eşeğı sahibinin dediğı yere bağla da varsın
kurt yesin. (Ak.931)
13. Eşeğı yoldan çıkarın sıpanın oynamasıdır. (Ak.933)
14. Eşeğın kazandığı at için. (Tül.6630)
15. Kırk yaşındaki eşek iki yasındaki ata arpa
taşır. (Tül.10748)
16. Ölmüş eşek kurttan korkmaz. (Kom.8633)
17. Tevekkelin eseğini kurt yemez. (Eyb.226-4)

FARE (Sıçan)

A.

1. Ambarda duran sıçan aç kalmaz. (Tül.1299)
2. Bir deliğı olan fare çabuk tutulur. (Tül.3151)
3. Cehd ile sıçan tahtayı deler. (Tül.3951)
4. Değirmende doğan sıçan gök gürültüsünden
korkmaz. (Eyb.64-36)
5. Fare çıktığı deliğı bilir. (Ak.967)
6. Fare deliğe sığmamış bir de kuyruğuna
kabak bağlamış. (Tül.6859)
7. Fare geçer yol olur. (Tül.6864)
8. Fare kaçmayınca delik görünmez. (Tül.6870)
9. Hile ile onsaydı fare onardı. (Tül.8693)
10. Sıçanın boynuna çingırak asılsa kısmeti
kesilir. (Eyb.208-5)
11. Vaktına göre bir sıçan deliğı bin altın olur. (Eyb.234-13)

C.

1. Eceli gelen fare kedi tasmağı kaşır. (Ak.837)

FİL

C.

1. Deveden büyük fil var. (

GERGEDAN

C.

1. Keçi kurttan kurtulsa gergedan olur. (

GEYİK

A.

1. Orman geyiksiz olmaz. (Kom.9118)

GÜVERCİN

A.

1. Güvercin Kâbeye konmaz. (Eyb.115-25)
2. Devlet mansıbı bir güvercinliktir, konan göçer. (Tül.5136)

HAYVAN

A.

1. Ağır yükü hayvanın büyüğüne vururlar. (Kom.339)
2. Almadığın hayvanı kuyruğundan tutma. (Ak.220)

B.

1. Adama lisandır adam dedirten de, hayvan dedirten de. (Tül.301)
2. Adamın alacası içinde hayvanın alacası dışında. (Ak.76)
3. Âdem nefsinden, hayvan yularından yedilir. (Tül.341)
4. Ar insana, bâr hayvana yakışır. (Tül.1340)
5. Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe. (Ak.1103)
6. Hayvan yularından, insan ikrarından tutulur. (Ak.1104)
7. Hayvanda arıklık, insanda zügürtlük. (Tül.8200)
8. İnsan göre göre, hayvan süre süre. (alışır) (Ak.1222)
9. İnsan söyleşe söyleşe, hayvan koklaşa koklaşa. (Ak.1232)

10. İnsanın yere bakanından, hayvanın göğe bakanından korkulur. (Tül.9265)

HOROZ

A.

1. Bir çöplükte iki horoz ötmez. (Ak.512)
2. Cins horoz yumurtada öter. (Ak.615)
3. Her horoz kendi çöplüğünde öter. (Ak.1125)
4. Her şeyin vakti var, horoz bile vaktında öter. (Ak.1154)
5. Horoz çok olan yerde sabah geç (tez) olur. (Tül.8753)
6. Horoz bile dişisini kıskanır. (Tül.8751)
7. Horoz ölür gözü çöplükte kalır. (Ak.1175)
8. Kılavuzu horoz olan kümeste geçeler. (Tül.10680)
9. Lafın erken biteni, dumanın eğri tüteni, horozun erken öteni. (Eyb.178-11)
10. Misafiri horoz olanan arpa kalmaz ambarında. (Eyb.183-12)
11. Vakitsiz öten horozun başını keserler. (Ak.1952)

B.

1. Cahil olan kimse vakitsiz öten horoz gibidir. (Tül.3814)
2. Horozsuz tavuk çobansız sürüye benzer. (Kom.6085)
3. Zengin horozu bile yumurtlar. (Ak.2095)

C.

1. Horozsuz tavuk yaşamaz. (

HÜMA

A.

1. Gönül bir hümadır daima yükseklerden uçar. (Tül.9870)

İNEK

A.

1. İneğin sarısı, toprağın karası. (Ak.1215)
2. Komşunu iki inekli isteki kendin bir inekli olarsın. (Ak.1452)
3. Sütsüz inek meleğen olur. (Eyb.217-20)

B.

1. Sen ağa, ben ağa bu ineği kim sağa. (Ak.1769)

C.

1. Buzağısız ineği salhaneye salarlar. (Tül.3764)
2. İnek gibi süt vermeyen, öküz gibi kotan sürer. (Ak.1216)
3. Sağılır ineğin buzağısı kesilmez. (Ak.1738)
4. Zemheride yoğurt isteyen cebinde inek taşır. (Ak.2093)

İT (KÖPEK)

A.

1. Aç köpek fırın(-ı fırın damı duvarı deler (yıklar). (Ak.52)
2. Aç köpek kudurmaz. (Eyb.43)
3. Açık kaba it değer (siyer) (Ak.41)
4. Açık kapı görünce it dalar. (Tül.199)
5. Açtır köpek isterki yemek sohbeti olsun. (Tül.188)
6. Ahmak iti yol kocadır. (Ak.129)
7. Ak köpek kara köpek ikisi de köpek. (Tül.637)
8. Ak köpeğin pamuk pazarına (pamukçuya) zararı vardır. (Ak.161)
9. Arkadan vurur çarşı köpeği. (Tül.1472)
10. Av köpeği avdan kalmaz. (Ak.357)
11. Ayık it ele düşmez. (Eyb.30-26)
12. Azgın it ile uğraşılmaz. (Tül.2247)
13. Azgın itin sonu uyuzluktur. (Tül.2248)
14. Bir it bir leşi sürükler. (Tül.3242)
15. Boş ite menzil olmaz. (Ak.573)
16. Bir it vurmakla bir kervan geri dönmez. (Tül.3243)
17. Boş ite menzil olmaz dolaşır gelir Van'ı. (Tül.3541)
18. Çarşı iti ev beklemez. (Ak.628)
19. Çok havlayan köpek ısırılmaz. (Ak.670)
20. Davulsuz düğün köpeksiz köye benzer. (Tül.4727)
21. Değirmene dadanan köpek dere sıyırtır. (Tül.4772)
22. Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez. (Ak.777)

23. Düğün pilavından köpeğin karnı doymaz. (Eyb.77-28)
24. Eceli gelen köpek cami (mescid) duvarına siyer.
(işer) (Ak.838)
25. Ekmeksiz ev köpeksiz köy olmaz. (Tül.5986)
26. Ev sahibinin köpeği baş sedire geçer. (Tül.6723)
27. Garip itin kuyruğu bacağı arasında gerek. (Ak.979)
28. Gönülsüz köpek av avlamaz. (Tül.7463)
29. Hırlayan köpeğin önüne varılmaz. (Eyb.130-43)
30. Issız eve it buyruk. (Ak.1189)
31. Isıracak it dişini göstermez. (Ak.1184)
32. Issın ağırlayan itine kemik atar. (Eyb.133-23)
33. İki köpek bir kemiği paylaşmaz. (Tül.9010)
34. İt ağzını kemik tutar. (Ak.1255)
35. İt aslını bilir. (Tül.9435)
36. İt başı terkide durmaz. (Tül.9436)
37. İt değmekle (işemekle) deniz pis olmaz. (Ak.1256)
38. İt derisinden post olmaz. (Ak.1257)
39. İt ekmekten kaçmaz. (Tül.9447)
40. İt ile dolaşmaktansa çalıyı dolaşmak yeğdir. (Tül.9450)
41. İt ile yoldaş ol çomağı elden koma. (Eyb.141-25)
42. İt it ile dolaştı, yolcunun yolu rast düştü.
(düşer) (Eyb.141-26)
43. İt ite buyurmuş, it de kuyruğuna buyurmuş. (Tül.9451)
44. İt iti suvatta bulur. (Ak.1264)
45. İt iti tanımaz. (Tül.9455)
46. İt iti yemez. (Tül.9456)
47. İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz. (Ak.1263)
48. İt itin kuyruğunu bırakmaz. (Ak.9458)
49. İt itin mirahürudur. (Tül.9459)
50. İt kağını gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış. (Ak.1265)
51. İt kemik yerken sevinir, çıkarırken ulur. (Eyb.141-35)
52. İt korktuğu yere ürür. (Eyb.141-36)
53. İt kursağı yağ götürmez. (Tül.9461)
54. İt okşamalı olunca adını boncuk koyarlar. (Tül.9483)

55. İt sahibini tanır. (Tül.9464)
56. İt sürü para (akçe) kazan. (Ak.1269)
57. İt ulur, birbirini bulur. (Ak.1270)
58. İt ulur, kervan yürür. (Tül.9468)
59. İt ünü göğe ağmaz. (Tül.9469)
60. İt ürüdüğü zaman anası gibi ürür. (Tül.9470)
61. İt yattığı yeri eşer. (Tül.9474)
62. İt yelmekle kocar. (Tül.9475)
63. İti an taşı eline al. (Ak.1258)
64. İti öldürene sürütürler. (Ak.1262)
65. İtin ahmağı baklavadan pay umar. (Ak.1259)
66. İtin ayağını taştan esirgeme. (Eyb.142-11)
67. İtin çamakla oyunu olmaz. (Eyb.142-13)
68. İtin duası kabul olsa(-ydı) gökten kemik yağar(-dı). (Ak.1260)
69. İtin ölümü gelirse cami duvarına iser. (Ak.1261)
70. İtle çuvala girilmez. (Ak.1266)
71. Karnı tok it gölgede yatar. (Ak.1333)
72. Kısmetsiz köpek sabaha karşı uyuya kalır. (Ak.1419)
73. Kısmetsiz köpeğin kurban bayramında karnı ağrır. (Eyb.159-12)
74. Komşu iti komşuya ürürmez. (Ak.1449)
75. Köpek bile yal yediği kaba pislemes. (Ak.1472)
76. Köpek çarığı kapar ama yine yalın ayak gezer. (Kom.7637)
77. Köpek ekme veren (yediği) kabı tanır. (Ak.1473)
78. Köpek köpeği yemez ama iler tutar yerini bırakmaz. (Tül.11266)
79. Köpek köpeğin yerini boş bırakmaz. (Tül.11267)
80. Köpek köyü için değil kendi için havlar. (Tül.11268)
81. Köpek köyünü boş koymaz. (Tül.11269)
82. Köpek nerede ise kuyruğu da orada. (Tül.11271)
83. Köpek suya düşmeyince yüzmeyi öğrenmez. (Ak.1477)
84. Köpek sürünmekle etek kesilmez. (Ak.1478)
85. Köpek ürümekle hava bulanmaz. (Eyb.170-28)
86. Köpek yatağını kıskanır. (Tül.11282)
87. Köpeğe dalanmaktan çalıyı dolanmak yeğdir. (Ak.1456)
88. Köpeği dövmeli ama, sahibinden utanmalı. (Ak.1468)
89. Köpeği öldürene sürütürler. (Ak.1471)
90. Köpeğin ağzını kemik tutar. (Eyb.170-2)
91. Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar. (Ak.1469)

92. Köye gidenin köpeği suya gidenin susağı. (Eyb.171-40)
93. Kurban etiyle köpek tavlalmaz. (Ak.1509)
94. Sahipsiz eve it buyruk. (Ak.1743)
95. Tuz ekmek bilmeyen itten kötüdür. (Kom.9726)
96. Üniyen köpek ısırılmaz. (kapmaz) (Ak.1945)
97. Yabancı köpek yedi mahalleden kovulur. (Kom.10027)
98. Yad köpeğin kuyruğu döşü altında gerek. (Eyb.237-8)
99- Yağ yiyen köpek tüyünden belli olur. (Ak.1981)
100. Yavuz köpek ne yer ne yedirir. (Kom.10228)
101. Yerli itin kuyruğu dik olur. (Eyb.244-7)
102. Zorla köpek çuvala girmez. (Kom.10695)

B.

1. Adam olmıyana adamlık köpeğin yüzüne gülüp döğmeye benzer. (Tül.283)
2. Adamın yiğidi güreşte, köpeğin leşte belli olur. (Tül.322)
3. Adem canı, it canı. (Kom.231)
4. Avcı etin it yemez. (Tül.1955)
5. Bakmakla usta olunsa köpekler kasap olurdu. (Ak.419)
6. Bekarın parasını it yer, yakasını bit. (Ak.465)
7. Eceli gelen köpek çobanın ekmeğini yer. (Tül.5854)
8. Er dayıya, it ataya. (Tül.6377)
9. Hırsıza iş inanmak, köpeğe peynir tulumu ısmarlamaktır. (Tül.8652)
10. İş bilmeyen adam, hoş anlamayan kürt itine benzer. (Eyb.140-10)
11. İt derisinden post olmaz. Rum Ermeniye dost olmaz. (Tül.9443)
12. İt demirci dükkânından ne alır. (Tül.9442)
13. Kız gölgesi, koz gölgesi, söğüt gölgesi, yiğit gölgesi, dut gölgesi, it gölgesi. (Ak.1465)
14. Şoy köpek adam ısırılmaz. (Kom.9232)

C.

1. Aç köpek kendini arslana vurur. (Tül.145)
2. Ala it çakalın dayısıdır. (Tül.924)
3. Ardında yüz köpek havlamayan kurt, kurt sayılmaz. (Tül.1422)

4. Bir karga ile kış gelmez. (Kom.2324)
 5. Çok süren ikbal, beyaz kargaya benzer. (Tül.4468)
 6. Karga derneği kışş deyince dağılır. (Tül.10053)
 7. Karga ile gezen boka konar. (Ak.1322)
 8. Karga karganın gözünü oymaz. (Tül.10056)
 9. Karga yavrusuna bakmış "benim ak pak evladım" demiş. (Ak.1325)
 10. Kılavuzu karga olanın burnu boktan kalkmaz. (çıkamaz) (Ak.1405)
- B.
1. Çocuklu kadın, kargalı çınar, civcivli tavuk. (Tül.4414)
- C.
1. Bin kargaya bir şahin. (Eyb.41-21)
 2. Karga kekliği taklit edeyim derken kendi yürüyüşünü şaşırılmış. (Ak.1323)
 3. Karga mandayı babası hayrına bitlemez. (Ak.1324)

KARINCA

- A.
1. Dünya karıncalı kütüğe benzer, gelen bilmez giden bilmez. (Tül.5722)
 2. Düşmanın karınca ise de hor bakma. (Ak.831)
 3. Karınca(*nın) zevali gelince kanatlanır. (Ak.1329)
 4. Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar. (Ak.1328)
 5. Karıncanın getirdiğini (götürdüğünü) kimse getiremez. (Tül.10114)
 6. Karıncaya tükürük göl. (Tül.10122)
- B.
1. Kadı ekmeğini karınca yemez. (Ak.1295)
 2. Karıncalar çekirgenin budunu çekmiş, Süleymana nemiz vardır size takdime şayeste, fakirâne. (Tül.10108)

C.

1. Çok karınca deveyi öldürür. (Kom.3145)
2. Düşman karınca ise sen fil bil. (Tül.5798)

KARTAL

A.

1. Kartal kanadı ile akıntı sökülmez. (Tül.1014)
2. Kartala bir ok değmiş, yine kendi yeleşinden. (Ak.1338)

KATIR

A.

1. Acemi katır kapı önünde yük indirir. (Ak.14)
2. Katır çiftesinden sakınmalı. (Tül.1020)
3. Katır babasını söylemez. (Eyb.151-)
4. Katıra cilve yap demişler, çifte atmış. (Ak.1346)

C.

1. Katıra "Baban kim?" demişler "anam kısraaktır" demiş. (H.E.S.71)
2. Katıra "Baban kim?" demişler "dayım at" demiş. (Ak.1345)

KAZ

A.

1. Kaz sürüsü kılavuzsuz olmaz. (Tül.10289)

B.

1. Padişahın kazını yiyen yüz yıldan sonra tüylerini geri verir. (Kom.8687)

C.

1. Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez. (Ak.1365)
2. Kaz kazla, daz dazla, kel tavuk, kel horozla. (Ak.1366)
3. Kaz öter saz biterse kaç ondan, keklik öter keklik biterse kal orada. (Tül.10288)

4. Yarınki kazdan bugünkü tavuk (yumurta) yeğdir. (Ak.2000)

KEÇİ

A.

1. Aksak keçi ile yüksek yaylaya göçülmez. (Eyb.9-2)
2. Ala keçiyi gören içi dolu yağ sanır. (Ak.175)
3. Bir uyuz keçi bir sürüyü boklar. (Ak.541)
4. Harman dövmek keçinin isi değil. (Ak.1086)
5. (Her) bee dediğin keçi olsa, dağ taş sürü kesilirdi. (Tül.2771)
6. Keçi dağda kılı sırtında. (Tül.10327)
7. Keçi geberse de kuyruğunu indirmez. (Ak.1370)
8. Keçi palamuda ettiğin, palamut derisine eder. (Tül.10333)
9. Keçi sarap içerse dereye meydan okur. (Tül.10335)
10. Keçi yattığı yeri eşer yatar. (Tül.10336)
11. Keçide de (keçinin de) sakal (sakalı) var. (Ak.1369)
12. Keçinin sevmediği ot karşısında biter. (Tül.10338)
13. Keçinin uyuzu çeşmenin (pınarın) gözünden su içer. (Ak.1374)
14. Keçinin yemediği başını ağrıtır. (Tül.10341)
15. Sakal ile kâmil olsaydı kişi, keçiye danışırlardı her isi. (Eyb.202-4)
16. Sakal keçide de var. (Ak.1745)
17. Ummadığın keçiden bir batman yağ çıkar. (Kom.9795)

B.

1. Adam kıtlığında keçiye A.Çelebi derler. (Kom.185)
2. Çobana yağ kaygusu, keçiye can kaygusu. (Tül.4385)
3. Sopa canı isteyen keçi, çoban deyneğine sürünür. (Kom.9225)

C.

1. Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur. (Ak.86)
2. Ala keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz. (Ak.174)
3. Keçi kuyruk sallamadan teke yanaşmaz. (Tül.10331)
4. Keçi kurttan kurtulsa gergedan olur. (Ak.1371)
5. Keçi nereye çıkarsa oğlağı da oraya çıkar. (Ak.1372)
6. Keçiye kurt değmese gidip hacce çıkar. (Eyb.153-22)
7. Taşa çıkan keçinin ağaca çıkan oğlağı olur. (Ak.1875)

KEKLİK

C.

1. Keklik saksağana imrenmiş, kendi yürüyüşün şaşırması. (Kom.7101)

KIRLANGIÇ

B.

1. Kirlangıcın zararını biberçiden sor. (Ak.1414)

KOÇ

A.

1. Koça boynuzla yük değil.(olmaz.) (Ak.1445)
2. Koçu kendinin et de ötesini berisini öyle yokla. (Kom.7544)

C.

1. Koç elacak kuzuya bıçak atılmaz. (Tül.7867)

KOKARCA

A.

1. Kokarca gider kokusu kalır. (B.G.) (Baharır Gülensoy)

KOYUN

A.

1. Ak koyunu ak ayağından, kara koyunu kara ayağından. (Kom.470)
2. Ak koyunu gören içi dolu yağ sanır. (Ak.159)
3. Az koyun çok karaman sahibini şaşırtır. (Kom.1609)
4. Bağlı koyun yerinde otlar. (Tül.2362)
5. Bir ağacın altında bin koyun beslenir. (Tül.3071)
6. Bir koyundan iki post çıkmaz. (Ak.533)
7. Boynuzlu koyunun boynuzsuzda hakkı var. (Tül.3594)

8. Buğday ile koyun geri yanı oyun. (Ak.585)
9. Cansız koyundan süt sağılmaz. (Eyb.54-13)
10. Çift ile koyun, kalanı oyun. (Ak.613)
11. Her koyun kendi bacağından asılır. (Ak.1151)
12. Kaybolan koyunun kuyruğu büyük olur. (Ak.1355)
13. Korkmuş kişiye koyun başı çift görünür. (Eyb.169-10)
14. Koyun bağlı olduğu yerde otlar. (Tül.11191)
15. Koyunu çok olanın ağılı da büyük olur. (Tül.111204)
16. Koyunu yüze yetir, el onu bine yetir. (Ak.1464)
17. Sütsüz koyun meleğen olur. (Ak.1842)
18. Yabancı koyun kenara yatar. (Ak.1973)
19. Yüz koyunludan yüzü berk yeğdir. (Mal)
20. Zayi olan koyunun kuyruğu büyük olur. (Ak.2090)

B.

1. Bir koyuna da, bin koyuna da bir çoban gerek. (Kom.2337)
2. Çoban olan koyun gütmek, oğul babanın huyun gütmek gerektir. (Tül.4380)
3. Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu. (Lafın azı uzu çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu) (Ak.654)
4. Çobansız koyunu kurt kapar. (Ak.656)
5. Erkek koyun kasap dükkanına yakışır. (Ak.907)
6. Herkesin akli bir olsa koyuna çoban bulunmaz. (Ak.1135)
7. Koyun can derdinde, kasap yağ derdinde. (Ak.1462)
8. Koyun çobansız olmaz. (Kom.7598)
9. Koyuna çoban, tarlaya insan. (Eyb.169-28)
10. Koyuna çoban, tarlaya saban. (Tül.11201)
11. Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler. (Ak.1463)
12. Koyunu kurda kaptıran çobanın ağzını bıçak açmaz. (Tül.11215)
13. Yüz koyunlu atam kalmaktan, bir yüksüklü anam kalmak yeğdir. (Mal)

C.

1. Ak koyunun kara kuzusu da olur. (Ak.160)
2. Çok koyunun çok kuzusu (olur). (Tül.4445)
3. Koyun üçten, keçi besten çoğalır. (Tül.11199)
4. Koyunu güden kurda kavuşur. (Tül.11205)
5. Koyunu koyun, keçiyi keçi ayağıyla anarlar. (Tül.11208)
6. Koyunu köpeğe teslim eden kebabı ile yedirir. (Tül.11209)
7. Ölmüş koyun kurttan korkmaz. (Tül.1672)
8. Sayılı koyunu kurt kapmaz.(yemez) (Ak.1763)
9. Sürü koyun nerde ise sümüklü toklu orada. (Kom.9384)
10. Yağmurda düşmanın koyunu, dostun atı satılsın. (Ak.1978)

KURBAĞA

A.

1. Arığa su gelene kadar kurbağanın gözü patlar. (Ak.264)
2. Kurbağasız göl olmaz. (Tül.11556)
3. Kurbağaya: "evin yıkılsın" demişler,"Gölün bu başı olmazsa öbür başı olsun" demiş. (Tül.11557)

KURT

A.

1. Aç kurt bile komşusunu dalamaz. (Kom.114)
2. Aç kurt yavrusunu yer. (Ak.54)
3. Bir sürüye bir kurt yeter. (Tül.3336)
4. Eski kurt yolunu şaşmaz. (Tül.6507)
5. Allahın salladığını kurt yemez. (Eyb.12-33)
6. Gezen kurt aç kalmaz. (Ak.1003)
7. Kurt avın komaz. (Mal)
8. Kurt baş kayırmaz. (Mal)
9. Kurt doyduğu yeri dokuz dolaşır. (Eyb.174-31)
10. Kurt dumanlı havayı sever. (Ak.1514)

51

11. Kurt eniği yine kurt olur. (Mal)
12. Kurt kapana düşmeyince faka bastığını bilmez. (Mal)
13. Kurt komşusunu yemez. (Ak.1516)
14. Kurt köyünü (tüyünü) değiştirir, huyunu değiştirmez. (Ak.1517)
15. Kurta neden boynun (ensen) kalın? demisler "isimi kendim görürüm de ondan" demis. (Ak.1512)
16. Kurtu ormandan açlık çıkarır. (Eyb.174-14)
17. Kurtu sürüye çan sesi çeker. (Eyb.174-15)
18. Kurt'un adı yedi, yese de yemese de. (Eyb.174-19)
19. Kurtu kulağından tutmak olmaz. (Kom.7816)
20. Yalnız kalanı kurt yer. (Ak.1986)

B.

1. Gafil çobana dağ taş kurt kesilir. (Tül.7061)
2. Kurt olmasa, çoban seçilmez. (Eyb.174-48)

C.

1. Aç kurt arslana saldırır. (Ak.53)
2. Azan kurda, kızan köpen. (Ak.381)
3. Kurt ağzından kuzu alınır mı? (Tül.11567)
4. Kurt eşek yediği yeri kırk gün dolasır. (Eyb.174-34)
5. Kurt ile koyun, ateş ile su. (Eyb.174-38)
6. Kurt ile koyun ateşle oyun olmaz. (Eyb.174-39)
7. Kurt keçiye dokunmasa Mekkeye gider. (Eyb.40)
8. Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur. (Ak.1515)
9. Kurt koyunun hesabını bilmez. (Eyb.174-43)
10. Kurt kurt masalı okur, tilki de tilki masalı. (Eyb.174-46)
11. Kurt kurdu yemez. (Eyb.174-5)
12. Kurt ne bilir katır pahalıdır. (Eyb.174-47)
13. Kurt yanında kuş da doyar. (Eyb.174-52)
14. Kurta konuk giden köpeğini yanında götürür. (Ak.1511)
15. Kurtun adı çıkmış çakal var köy yıkar. (Eyb.174-16)
16. Kurtun boynu, köpeğin burnu. (Kom.7821)
17. Kurtun yanında kuş da geçinir. (Eyb.174-24)
18. Kurtun zebûnu çakala yalvarır. (Eyb.174-25)
19. Kurtla görüşürsen köpeğini yanından ayırma. (Ak.1518)
20. Kurtla koyun, kılıçla oyun olmaz. (Ak.349)

21. Kurtla ortak olan tilkinin hissesi ya tırnaktır,
ya bağırsak. (Ak.1520)
22. Kurttan kurt olur, itten it. (Eyb.174-10)
23. Kurttan kuzu doğmaz, kerkenezden şahin. (Eyb.174-11)
24. Kurtun adı yaman çıkmış, tilki vardır
baş keser. (Ak.1513)
25. Sürüden ayrılanı (koyunu) kurt kapar. (Ak.1839)
26. Yatar kurttan yeler tilki iyidir. (Ak.2010)
27. Yazıda kurt ulusa, evdeki köpeğin bağı sızlar. (Mal)

KURT (BÖCEK)

A.

1. Ağaç yumuşağını kurt yer. (Tül.406)
2. Ağacın kurdu içinde olur. (Ak.89)
3. Kurtlu baklanın kör alıcısı olur. (Ak.1521)
4. Kuruya kurt düşmez. (Kom.7876)
5. Yarasız yere kurt düşmez. (Eyb.239-34)

B.

1. Ağacı kurt, insanı dert yer. (Ak.88)

KUŞ

A.

1. Alıcı kuşun ömrü az olur. (Ak.188)
2. Allah uçmayan kuşa alçacık dal verir. (Ak.215)
3. Ava gelmez kuş olmaz. Başa gelmez iş olmaz. (Ak.353)
4. Bir ok ile iki kuş vurulmaz. (Tül.3302)
5. Bir taş ile iki kuş vurulmaz. (Tül.3352)
6. Çevik kuş iki ayağından tutulur. (Tül.4226)
7. Dağ kuşu dağda, bağ kuşu bağda yakışır. (Kom.3235)
8. Dağdaki kuşun kırkı bir akçeye. (Tül.4578)
9. Dişi kuş yapar yuvayı, içini dışını sıvayı
sıvayı. (Kom.3679)
10. El eli ile iki kuş tutulmaz. (Tül.6181)
11. Erkek kuş gezer havai havai, dişi kuş yapar
yuvayı. (Tül.6442)
12. Evlenmesi bir alaca kuş, geçinmesi bora ile kış. (Kom.4806)
13. Garip kuşun yuvasını Allah yapar. (Ak.980)

14. Gençlik uçar kuştur, ihtiyarlık naçar iştir. (Tül.7272)
15. Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler? (Ak.1027)
16. Gözü tanede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz. (Ak.1040)
17. Gür söğüde kuş konar, güzele söz gelir. (Tül.7793)
18. Her kus kendi cinsiyle uçar. (Eyb.126-9)
19. Her kuş kendi yuvasını beğenir. (Tül.8393)
20. Her kuş yuvasını kendi yapar. (Tül.8395)
21. Her kuşun eti yenmez. (Ak.1152)
22. Her kuşun kanadına göre olur kuyruğu. (Tül.8401)
23. Kanatsız kuş uçmaz. (Ak.1310)
24. Kılavuzsuz kuş uçmaz. (Kom.7278)
25. Kış kışlığını, kuş kuşluğunu gösterir. (yapar) (Ak.1420)
26. Kör kuşun yuvasını Allah yapar. (Ak.1485)
27. Kuş iki kanat bir kuyruk, ona dahi yel buyruk. (Mal)
28. Kuş kanadına kira istemez. (Ak.1529)
29. Kuş olsa etin yiyeler, kuş ola et yedirirler. (Eyb.176-7)
30. Kuşa kafes lâzım, boruya nefes. (Ak.1527)
31. Kuşa süt nasip olsa anasından olurdu. (Ak.1528)
32. Kuşu kuşla avlarlar. (Ak.1531)
33. Sebepsiz kuş bile uçmaz. (Ak.1764)
34. Tek kanatla kus uçmaz. (Ak.1894)
35. Tuzaktan korkmuş kuş, kırk yıl eğri ağaç üzerine konmaz. (Tül.15602)
36. Yaralı kuşa kurşun atılmaz. (Eyb.239-25)
37. Yırtıcı kuşun ömrü az olur. (Ak.2042)
38. Yuvası yapan dişi kuştur. (Ak.2076)
39. Zeyrek kuş iki ayağından tutulur. (Ak.2099)

B.

1. Gafil kuşun avcısı çok olur. (Tül.7063)
2. Kuş kanadın (kanadıyla) er atın (atıyla) (Eyb.174-5)

C.

1. Her kuşa şahin olma. (
2. Kuşların kötüsü saksağan, ağaçların kötüsü kuşburnu. (Kom.7902)
3. Kutsuz kuşun yuvası, doğan yanında olur. (Ak.1534)

KUZGUN

C.

1. Kuzguna yavrusu anka (şahin) görünür. (Ak.1535)

KUZU

A.

1. Analı kuzu, kınalı kuzu. (Ak.244)
2. Arkin meleyen de bulur, katı meleyen de kuzusun. (Tul.1501)
3. Erkek kuzu kurban için. (Kom.4593)

B.

1. Kuzu çoban için değildir, belki çoban kuzu içindir. (Kom.7930)

C.

1. Asi kuzuyu kurt yemez. (Tul.1600)
2. Kuzunun kuyruğuna, oğlağın omuzlarına. (Kom.7937)
3. Öksüz kuzu, toklu (öveç) olmaz. (Ak.1665)

LEYLEK

A.

1. Kör leyleğin yuvasını Allah yapar. (Tul.11357)
2. Leyleği kuştan mı sayarsın, yazın gelir, kışın gider. (Ak.1550)
3. Leyleğin ayağını kesmişler, uçuvermiş, konduğun vakit anlarsın demişler. (Kom.8051)
4. Leyleğin ömrü (günü) laktaka ile geçer. (Ak.1551)

MANDA

A.

1. Canı kaymak isteyen mandayı yanında taşır. (Ak.609)
2. Kaymağı seven mandayı yanında taşır. (Ak.1357)
3. Yazın araması kışın taraması olmasa herkes besler mandayı. (Ak.2017)

SIPA

A.

1. Harmanda dirgen yiyen sipa yılına kadar acısını unutmaz. (Ak.1084)

C.

1. Sipa büyüye büyüye eşek olur. (Kom.9140)

SİNEK

A.

1. Bal olan yerde sinek de olur. (Ak.434)
2. Balın olsun sinek Bağdattan gelir. (Tül.2456)
3. İven sinek süte düşer. (Tül.9506)
4. İyilik bilmeyen katında su getirenle sinek sayan birdir. (Tül.9551)
5. Pekmez gibi malın olsun, Antalya'dan sinek gelir. (Ak.1702)
6. Sinek küçüktür ama mide bulandırır. (Ak.1794)

B.

1. Sinek pekmezciyi tanır. (Ak.1795)

C.

1. Kara sinekten, beyaz ineğin çektiğini Mevlâ bilir. (Tül.9997)

SİVRİSİNEK

A.

1. Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. (Ak.252)
2. Baş ağrıyınca sivrisinek davul olur. (Tül.2566)
3. İftar sonrasında sivrisinek sadasına Aziz Allah denir. (Kom.6169)

TAVUK

A.

1. Aç tavuk (düsünde) kendini buğday ambarında sanır. (Ak.59)
2. Ak tavuğun zahire pazarına ziyanı olur. (Kom.480)
3. Arık tavuktan tatsız tirit olur. (Tül.1449)
4. Bir tavuğun zekâtı bir yumurtadır. (Tül.3354)
5. Bugünkü yumurta yarınki tavuktan iyidir. (Tül.3675)
6. Çok gezen tavuk ayağında pis getirir. (Ak.669)
7. Hatır için çiğ tavuk (da) yenir. (Ak.1098)
8. Mart martladı, tavuk yumurtladı. (Ak.1570)
9. Tavuk bile su içerken göğe bakar. (Kom.9598)
10. Tavuk götü tövbe tutmaz. (Eyb.224-45)
11. Tavuğun derisi ile gerisi. (Eyb.224-40)
12. Yumurtlayan tavuk bağırğan olur. (Ak.2072)

B.

1. Delinin düşünmesine, tavuğun eşinmesine derman olmaz. (Tül.4854)
2. Fukaranın tavuğu tek tek yumurtlar. (Ak.974)
3. Fukaranın tavuğu, zenginin atı kıymetli olur. (Tül.6976)

C.

1. Beş tavuğa bir horoz yeter. (Ak.477)
2. Bodur tavuk her gün piliç. (Ak.544)
3. Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. (Ak.582)
4. Elin tavuğu ele kaz, fındığı koz görünür. (Tül.6286)
5. Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür. (Ak.1453)
6. Tavuk kaza bakmış da kışını yırtmış. (Ak.1889)

TAVUS

A.

1. Tavusu se yretmeli ama ağzını açtırmamalı. (Eyb.224-47)

TAY

A.

1. Tay yetişmezse ata paha biçilmez. (Eyb.224-49)

C.

1. Tay at oluncaya kadar sahibi mat olur. (Eyb.224-48)

TAZI

A.

1. Besili tazi tüyünden bellidir. (Tül.2899)
2. Çuluna bakma, tazısına bak. (Kom.3206)

C.

1. Tazının yangünü tilki sevmez. (Eyb.225-4)
2. Tazısız ava çıkan tavşansız eve gelir. (Eyb.224-4)

TEKE

B.

1. Çobanın gönlü olursa (olunca) tekeden yağ (süt) çıkarır. (Ak.655)

TILKI

A.

1. Ananın ilki olmaktan dağlarda tilki olmak yeğdir. (Tül.1264)
2. Ayyar tilki art ayağından tutulur. (Ak.378)
3. Gammaz olmazsa tilki pazarda gezer. (Ak.977)
4. Tilki demiş ki: Ben benim için demem amma üzüksüz bağın demi olmaz. (Eyb.227-20)
5. Tilki demiş ki: Kendim için demem ama üzüksüz bağın kütüğü kurusun. (Eyb.227-21)
6. Tilki iki defa tuzığa düşmez. (Eyb.227-22)
7. Bir tilkinin derisi iki defa soyulmaz. (Tül.3358)
8. Tilki tilkiliğini bildirinceye kadar post elden gider. (Ak.1912)
9. Tilkinin kurnazı sınırda gezer. (Eyb.227-30)

YENGEÇ

A.

1. Yengece "niçin yan yan gidersin?" demişler, "bende kabadayılık var" demiş. (Ak.2027)

B.

1. Yengece "niçin yan yürürsün? demişler, Yiğide nice yürürse yarasır" demiş. (Tul.16682)

YILAN

A.

1. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın. (Ak.437)
2. Beni sokmayan yılan bin yaşasın. (Ak.469)
3. Denize düşen yılanı sarılır. (Eyb.67-4)
4. El eliyle yılan tutulur. (El eliyle yılan tut onu da yılan tut) (Ak.864)
5. Evren evreni yutmadıkça evren olmaz. (Eyb.96-31)
6. Fitne uyuyan yılanı benzer, uyandırmaya gelmez. (Tul.7039)
7. Gelin çiçek her dediği gerçek kaynana yılan her dediği yalan. (Tul.7235)
8. Sevda geçer yalan olur, sonra sokar yılan olur. (Ak.1783)
9. Suya düşen yılanı sarılır. (Eyb.215-29)
10. Su içene yılan bile dokunmaz. (Ak.1830)
11. Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (Ak.1882)
12. Uyuyan yılanın kuyruğuna basma. (Ak.1940)
13. Yılan doğrulmayınca deliğine giremez. (Kom.10339)
14. Yılanı yumuşak diye el sunma. (Ak.2036)
15. Yılanın başı küçükken ezilir. (Ak.2037)
16. Yılanın sevmediği ot deliğinin ağzında biter. (Ak.2038)

B.

1. Acı söz insanı dininden çıkarır. Tatlı söz yılanı ininden çıkarır.
2. Yılan adamın topuğunu gözler, adam yılanın başını.

(Ak.24)

(Eyb.245-27)

C.

1. Yılan kendi eğrisin bilmez, deveye boynun eğri dermiş.
2. Her deliğe elini sokma ya yılan çıkar ya çıyan.

(Eyb.245-27)

(Ak.1119)

At

Atasözlerinde zikrediliş çokluğu itibarıyla birinci sıra ata aittir. Toplam 201 sözde geçer. Bunların 98 sinde yalnız başına, 77 sinde insanla birlikte, 32 ndeyse diğer hayvanlarla beraber bulunur. Atın Türklerin hayatında oynadığı rolle onun Türkler tarafından evcilleştirilmesi sonucunun gerçekte doğru oranısını verdiğini söylemek mümkündür. Atla ilgili sözlere bakıldığında atın çok yönlü fayda ve gördüğü iş değerlidir. İnsan tabiatına özellikle erkek, er kişi, cesur ve mert adam gibi vasıfları en uygun düğün hayvan olması bu zikrediliş çokluğunun diğer bir sebebidir. Bunu yukarıdaki vasıflara sahip insanla atın bir özdeşleşme ve karakterizasyon içinde bulunduğu sözlerden anlıyoruz.

Atasözlerimizde atın bütün özellikleri temsil edilmiştir. Bu temsil atı, çeşitli yaşlarda aldığı değeri ve isimlerle (tay, kısırak, beygir) zikretmekten tutun da onun gücünü simgeleyen yağ ve durum adlarına (abraç, çürük, arak, çapkın, eşkin ve aşkar) ve çeşitli renklerden münekkat isimlerine (sarı, kırmızı, doru, yağız, ala) kadar geniş alan bir genişliğe sahiptir. Ve bu ele alımlar hayvandan insana transfer bakımından da bir mükemmelliği hissettirir.

Yukarıda atın Türklerin hayatında oynadığı rol ve onlar tarafından evcilleştirilmesini en önemli zikrediliş sebepleri arasında göstermiştik. Son yüzyıllara kadar Türklerin hayatında at geçmişten gelen bu kıdem ve önemini korumuştur.

Yeni bir medeniyeti benimleme ve uygulama devresini yaşıyan Türklüğün bugünkü hayatında hayvan ve onlardan sözlenen olan sözler tabiatıyla daha az yer tutar olmasa da hâlâ köy ve kasaba çevrelerinde günlük konuşmanın önemli bir unsuru olmaya devam etmektedir. Bunlar arasında atla ilgili olanlar daha da sık kullanılmaktadır. Bu da atın hutsâ bir hayvan olduğu inancının bugün de devam ettiğinin bir göstergesi olsa gerektir.

Atın yalnız kullanıldığı sözler, Türklükte bu konudaki hem atın yana olan tercihini hem de objektifliğini göstermek bakımından hayli ilgi çekici ve önemlidir. Aşağıda örneği verilen örnekler bunlardan sadece birkaçıdır:

1. At atlarsa düpman çatlar.
2. At boğ torbaya bir kez tutulur.
3. At koşar ikbal geçer.
4. Ata binmeden ayaklarını sallama.
5. Atı zapteden gendir.
6. Çok arpa atı çatlattır.
7. Eskin reftarlı ata kaççı gerekmez.
8. Yavuz at ayıbına kendi örter.
- 9.

Atın insanla birlikte kullanıldığı sözlerde adeta bir özdeşleşme ve birbirini tanımlama özelliği vardır.

1. Adamın ağzına bakarlar, atına öyle nal çakarlar.
2. At arıklıkla yiğit gariplikle.
3. At beslenirken, kız istenirken.
4. At, avrat, it, yiğidin bantına.

5. At mizacı er mizacı.
6. Atın dorusu yiğidin delisi.
7. Ersiz avrat, yularsız ata benzer.
8. İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı.

Diğer hayvanlarla birlikte bulunduğu sözlerde at umumiyetle üstünlük halindedir. Daha çok it, egek, tay, katır, öküz gibi hayvanlarla sözleri paylaşır.

1. At demiş ki: Tayım olsa da yük yine benim artıdadır.
2. At egeğin artığını yemez.
3. At yerine egek bağlamaz.
4. Atın ölümü itin bayramıdır.
5. Attan artanı öküze dökerler.

Türklerin hayatında hiçbir hayvan ve varlıkla ölçülemeyecek önem ve boyutta yer alan atın söz değerlerindeki durumu ve ele alınışı yanında bir de, halk inanışları, destanlar ve diğer yazılı belgelerde zikredilen özellikleri vardır, ki bütün bunlar bir arada değerlendirildiği zaman onun gerçek yeri ve değeri hakkında bütün bir bilgiye sahip olunabilir. Aşağıda ilgili bölümler başlıklarını altında vereceğimiz bu bilgiler onu bir bütün halinde tanıma ve tanıtmaya gereğinden doğmuştur.

1. Kişileştirme ve birliktelik bakımından:

At, Türkün silah arkadaşır. Onun önemi yalnız silah arkadaşlığından değil, öldükten sonra da öteki dünyada onunla birlikte olunacağı ve ondan yararlanılacağı inancından dolayı iki zaman boyutunda sürecek olan bir beraberliğin sağlayıcısı olmasından gelir.

Alp Ertuna (Alper Tunga)nın, "Lage at andak kın gökte ay" sözü de ata Türkün en eski destan kaynakları tarafından verilmiş bir değeri ifade eder. "Gökte ay nasıl bir süs ise, erkek için de at öyle bir süstür."

Dîvân u Lugati'it-Türk'te yurt eti yibar (at eti mis gibi kokar) denmektedir. Burada at etinin pişirildikten sonra soğumasına bırakıldığında çıkardığı güzel koku hastedilmektedir. Ancak bu gelenek daha çok dağ Türklerinde görülür ve İslâm öncesine aittir.

Dede Korkut, kitabında Bamsı Beyrek kendisi zindeyde iken 16 yıl bekleyen atına:

At demezem sana
kardaş direm
kardaşımdan ileri.

diyerek bu anlamlı beraberliği şiirleştirmiştir. Atla erin eşitlendiği Türk kültür ve hayatında onun sadakati saf ve lekesizdir. Kişi ve kabilelerin namus ve şerefi sayılan at, aynı zamanda bir itibar ve sosyal statü ayarı olarak da kabul edilmiştir. Salur Kazan için sıralanan nitelikler arasında "konur atın iyisi" olmak ayrı bir şeref olarak sıklıkla görülür.

Atlara, Orhun Âbidelerindeki şehzade Kıl Teginin atlarından birine Alp Şalcı ünvanının verilmesi gibi savaşçılık ve insan ünvanlarının verilmesi eski bir Türk geleneğidir.

İran Tarihçisi Mesud'î Türklerin "yarıtıcılarının ve atlıların padişahı" olmayı hakimiyetinin bir sırrı olarak görür. Türkler atların kendilerine denizden (gölden) ve dağdan gelen (ilahî-cennet) aygırlarından türeyen hediyeler olduğuna inanırlar.

İnançlarda at:

Yas, ölü aşı ve gömme merasimlerinde at önemli bir yere sahiptir. Ölüyü atı ile birlikte gömmek çok eski bir adet olup, bunun Manas destanında belirgin örnekleri vardır. Yine kişinin ölümü üzerine, atının kuyruğunun kesilmesi enteresan bir gelenek olarak kayıtlara geçmiştir. Tullamak deyimi ile ifade edilen bu gelenek yanında ' atın kuyruğunu bağlamak da' bir uğur sembolü olarak inançlar arasında yer alır.

Kurban olarak at:

Eski Türklerde en makbul kurbanlık attır. Bede Herkat kitabında, Manas Destanında bunun belirgin örnekleri vardır. Kurban edilen hayvanın (atın) kemikleri kırılmaz ve köpek- lere verilmez, ateşte yakılıp gömülür. At kafası da sarih üzerine konularak daima örülmesi sağlanmaya çalışılır.

Bu adetin bugün Anadolu'da değişik örnekleri hâlâ devam etmektedir. Malatya ve Konyada rastladığımız "Atın Sırtı itlere (ite) bayrandır" sözüne vücut veren bu gelenek şu şekliyle yaşamaktadır:

At öldüğü zaman onun cesedi, yalnız çoban köpek- lere yedirilir. Fakat bunun tersi olan at etinin köpeklere verilmemesi tutumu da hâlen Anadolu'nun çeşitli yörelerinde devam etmektedir.

At ve yemin; ata bağlı rüya yorumları, atın kaynağı isimleri, isim verme bakımından örnekliliği ile de kültür ve söz değerlerimize kazandırdığı zenginlik atla kayna değer bilgilerdir. Fransız bilgini Buffo'nun dediği gibi (Türkün) en soylu fethi olan at Türk için aynıyle insan olarak kabul edilirken, Türkün kademini de MÖ. 3500-4000 yıllarına çıkararak bir delil olarak karşımıza çıktı.

İT (KÖPEK)

Zikrediliş çokluğu itibarıyla ikinci sırada 131 sözde köpek yer alır. Bu sözlerin 98 sinde tek başına 14 ünde insanla 19 unda ise diğer hayvanlarla birlikte bulunur. Köpeğin insanın hayatında muhtemel bir önceliğe sahip olması onun yakından tanınması imkanını vermiş ve köpek bu bilgi ve teerrübeyle sözlere girmiştir, İnsansız düşünülenecek bir hayvan olan köpeğin atasözlerimize bu kadar çok girmesi onun bu özelliğinden kaynaklanır.

Ancak insana ve topluma bu kadar yakın olması sözlerde olumlu bir şekilde ele alınmasını sağlayamamıştır. Yani karakterizasyon bakımından hep olumsuz bir değerlendirmeye tabii olmuştur. Halbuki atasözlerimizde en çok zikredilen ve bize en yakın hayvanlardan biri olan at köpeğin tam tersi diyebileceğimiz bir yaklaşımla ele alınır. Bu değerlendirme metodu hayvanlı atasözlerimizin karakteristiğini teşkil eder.

Özellikle hayvandan insana transfer bakımından köpekle ilgili sözler bir mükemmelliğe sahip denebilir. İnsanın bütün olumsuz davranış ve yönleriyle itinkiler arasında bir benzerlik hatta özdeşleşme söz konusudur.

Gerçekte ise köpek çeşitli fonksiyonları itibarıyla insan ve topluma her zaman yararlı olmuş bir hayvandır. Fakat onun bu özelliği sözlerde gerçek anlamda temsil edilmemiştir.

Köpeğin tek başına bulunduğu sözlerde hemen hemen bütün davranış ve fonksiyonları dile getirilmiştir. Bu yönüyle de sözler anlam bakımından genel ölçüler veren bir özelliğe sahiptirler. Bu genelliğin içinde olumsuzluk olumluluk ve objektiflik bir aradadır. Şu misaller bunların en ilgi çekicileridir:

1. Boş ite menzil olmaz.
2. Çok havlayarak köpek ısırılmaz.
3. Isıracak it dişini göstermez.
4. İt ile yoldaş ol, çamaşı elden kome.
5. Karnı tok it gölgede yatar.
6. Köpek köyü için değil, kendi için havlar.

Köpeğin insanla birlikte zikredildiği sözler çok güzel karakterizasyon örnekleridir. İnsanın en kötü taraf ve davranışları bu sözlerde köpeğinki ile bir benzerlik gösterir. Ancak bunlar içinde objektif olarak kurulmuş sözler de vardır.

1. Adamın yiğidi güreşte, köpeği leşte belli olur.
2. Adem canı it canı.
3. Hırsıza iş inanmak, köpeğe peynir tulumu inanmaktır.

Üçüncü grup sözlerde köpek şu hayvanlarla sözlere girer: Kurt, kedi, at, arslan, tavşan, bit, kekar.

1. Atın yürüğünü it sevmez.
2. İtin artığını arslan yemez.
3. İtle çuvala girilmez, kediyle harala.
4. İtin aksağı tavşağı tavşan görünce ulur.
5. Köpeğe gem vurma, kendini at sanır.
6. Yavuz it üre üre ağıla kurt düşürür.

Yukarıdaki sözlerde köpek hep olumsuz yönleriyle ele alınmıştır. Diğer hayvanlar nisbi bir üstünlüğe sahiptirler. Bir sözde olumsuzluk bakımından kediyle eş tutulmuştur. Tilkiyle beraber olduğu bir sözde ise tilkiye üstünlük halindedir. 'İt yoksa tilki ürür.'

EŞEK

Atasözlerinde zikrediliş çokluğu itibarıyla üçüncü sıra eşeğe aittir. Toplam 83 sözde geçer bunun 57 sinde tek başına 9 unca insanla birlikte 17 sinde de diğer hayvanlarla beraber bulunur. Eşegin sıralama sahip olduğu bu üçüncülük onun insan hayatında oynadığı rolün sonucudur. Fakat eşek bu yönü ile sözlere daha az girmiştir. sözlerde eşegin en çok zikredilen tarafı bizim günlük konuşmada yaptığımız benzetmelerdeki tarafıdır.

Yalnız kullanıldığı sözlerde eşek olumsuz ve objektif olmak üzere iki kategoride ele alınır. Birinci kategori için en ilgi çekici örnekler şunlardır:

1. Eşek hoşaftan ne anlar.
2. Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir.
3. Eşeğe marifetini göster demişler, yıkılıp ananmış.

Örnek olarak verdiğimiz bu sözler tenzili sözlerdir. İnsanın kendi kafasında üzerine söz söylenen hayvan, olay ve konuyla ilgili en uygun değerlendirme örnekleridir.

Objektif değerlendirildiği sözlerde eşek aynı zamanda olumlu olarak da zikredilmiştir.

- a.1. Eşeği süren osturuğuna katlanır,
2. Eşegin anırmazı olmaz.
3. Eşegin semeri kendine yük gelmez.
4. Yaşamış eşekte yıllanmış akıl olur.

b.

1. Eşek bile bir düğünü yere bir daha düşmez.
2. Eşkin eşek yemini artırır.

İnsanla birlikte kullanıldığı sözlerde ise e ek daha çok olumsuz bir ele alınışa tabiidir. İnsanla olumsuz yönden özdeşleştiği sözler dikkan çekicidir.

1. Aksak eşiğin kör nalbantı olur.
2. Cahilin sözü eşiğin anırması.
3. Eşek atın ne yoldaşı , yoksul beyin ne kardeşi.

Bir s.öde insanın durumuna bağlı olarak eşiği de konumu iyileşir: Devlinin eşiğine bile yaldızlı çul varulur.

Eşek kendisiyle ilgili 3. grup sözlerde şu hayvanlarla birlikte bulunur. At, katır, kurt, deve, sapa, it, arslan. Bu örneklerde eşek diğer hayvanlarla bir hayvancağıca içindedir. Hem olumlu (suz) ve objektif değerlendirildiği sözler vardır. Bunlar arasında eşiği . duruma bağlı olarak na iyi gösteren şu sözler kayda değer:

1. Bedava eşek, attan yürük olur.
2. Canı acıyan eşek, atı geçer.
3. Eşek küçüktür ama dokuz deveyi yeder.

Eşek bu grup sözlerin bazılarında at, arslan, ve kurt gibi hayvanlar karşısında ikinci dereceden ve olumsuz bir ele alınışla karşımıza çıkar.

1. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz.
2. Eşek arslanı görünce yanına kaçar.
3. Eşiğin kazandığı at için.
4. Ölmüş eşek kurttan korkmaz.

DEVE

Toplam 65 sözde geçer. Bunların 38 inde yalnız başına 10 unda insanla birlikte diğer 18 inde ise öbür hayvanlarla beraber kullanılır. Yalnız başına kullanıldığı sözlerde insanın deve hakkındaki bilgisinin ve objektif tesbitlerinin hemen hepsi dile getirilir. Bu özellikler arasında. irilik, hamakat, sakarlık, genişlik ve kindarlık dikkate değer olanlardır.

İnsanla birlikte olduğu sözlerde attı olduğu gibi bir özdeşleme söz konusu değildir. Halbuki deve iriliği yük götürmesi ve etinin yenmesi bakımından ilk bakışta daha olumlu zikredilmesi gereken bir hayvan gibi gösüktür. Bu kategoride yer alan 10 sözde insanın kötü taraflarıyla devenin olumsuzlukları birbirini tanırlar:

1. Deveye diken, insana kötülük eden.
2. Devletsiz ile pazarlık eyleme, deveye kulağını gösterme.

Devenin insanla daha objektif bir şekilde paylaştığı iki söz ise şöyledir:

1. Er adıyla, deve hamuduyla söylenir.
2. İnsanı ümit, deveyi hamut yaşatır.

Deveyle ilgili üçüncü grup sözler diğer hayvanlarla birlikte bulunduğu sözlendir ki, bunlarda daha çok eşek, koyun, köpek, keçi, kuş, fil ve yılanla birlikte. Sözlerin en önemli özelliği bir mukayese amacı gütmeleridir. Bunun da en çarpıcı örneğini deveyle eşeğin karşılaştırılması sözleri teşkil eder.

Bu sözlerde eşek küçüklüğüne rağmen daha üstün bir konumdadır. Ona bu üstünlüğü sağlayan devenin hamakattir. Devenin eşeğe karşı üstün gözüktüğü bir tek söz vardır o da 'Deveden düğenin anası ağılamamış, eşekten düğenin ağılamış' şeklindedir.

Devenin olumlu zikredildiği bir söz ise tecrübeye dayalı tembih niteliğinde olan: 'Çek deveyi gütt koyunu gittikçe beyleyirsin' örneğidir.

Türklerin hayatında çok önceleri yer alması rağmen olumsuz zikredilişi onun huy ve karakter bakımından ele alınmasından dolayıdır. Gerçekte ise deve taşımacılık yönüyle ve etinin yenmesiyle insan hayatında olumlu etkileri olan bir hayvandır. Fakat ele alınış tarzı itibarıyla bu sözlere pek aksetmemiştir.

KURT

Atasözlerinde zikrediliş çokluğu bakımından 5. sıra 49 örnekle kurtta aittir. Bunların 20 sinde yalnız başına 2 sinde insanla 27 sinde ise diğar hayvanlarla birlikte bulunur.

Kurt Türklerin hayatında efsanevî rolleri ve önemi olan bir hayvandır. Ergenekon Destanında onun yol göstericiliğı ve bir totem olarak kabul edilmesi bunun en belirgin delilleridir. Ayrıca kurt sancaklarda kılıç başlarında ve diğar bazı eşyalarda bir sembol olarak da kullanılmış kide-mi ve fonksiyonu açısından doğru orantılı bir ilgiye mar-har olmuştur.

Ancak onun bu özellikleri atasözlerinde ele alınma-mıştır. Bunun sebebi de onun insan hayatına olan usaklığı yani evcilleştirilememiş ve totem olarak benimsenmiş olma-sıdır. Gerçekten de kurt yaratılış bakımından hakimiyet kabul etmeyen bir hayvandır. Bu yönüyle de Türkler tarafın-dan bağımsızlık sembolü olarak kabul edilmiştir.

Yalnız başına bulunduğu sözlerde kurt biraz önce de ifade ettiğimiz gibi objektif bir yaklaşımla ele alın-mıştır. Buradaki objektiviteyi bize veren özellikleriyle kurt yaman, saldırgan ve ortak kabul etmes bir hayvandır. Kurtu saldırgan yapan açlığın aynı zamanda onu kompusu-na zarar vermeyicek bir hayvan gibi gösteren bir sebep olarak zikredilmesi çarpıcı bir şekilde ve temsili olarak vurgulanır.

1. Kurda: Ensen niçin kalın? demişler. 'A'endi işimi kendim görürüm de ondan ' demiş.
2. Aç kurt bile kovaşunu yemez. Örneklerinde olduğu gibi

Kurtun acımasızlığını dile getiren sözler yanında onun ilahi kanunlara bağlı olduğu da ifade edilir.

İnsanla birlikte kullanıldığı sözlerde ise kurt korkutucu özelliği yanında çobanın ayarını belirleyen bir unsur olarak göze çarpar. İnsanla birlikte çok az sözde zikredilmesi onun hayata olan uzaklığı ve bağımsız bir şekilde yaşamasından kaynaklanır.

Kurtun diğer hayvanlarla birlikte bulunduğu sözler öbürleri gibi bir mukayese mahiyetindedir. En çok köpek, tilki, çakal, koyun ve keçi gibi hayvanlarla zikredilir. Bu yönüyle sözler hayvanların tabiatındaki durumlarını bize vermek bakımından son derece objektiftirler. Bu örnekler içinde iki sözde kurt diğer hayvanlara göre daha mülayim ve mazlum bir şekilde karşımıza çıkar.

1. Kurtun adı yaman çıkmış, tilki vardır bağ keser.
2. Keçi kurttan kurtulsa, gergedan olur.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi çakal, tilki ve keçi ilk bakışta pek göze çarpmayan fakat bir mukayese içinde bakıldığında yamanlıklarıyla kurtu geride bırakan bir özelliğe sahiptirler.

Koyunla birlikte bulunduğu sözlerde kurtun koyuna düşkünlüğü ele alınmıştır. Bu da tabiat içerisindeki bu hayvanların birbirine düşman ve karşı oluşlarını bize vermek bakımından ilgi çekici sözlerdir.

KUŞ

Genel bir isim olarak kuş atasözlerinde 44 kere zikredilir. Bunun 39 unda tek, 2 sinde insanla 3 ünde de diğer hayvanlarla birlikte bulunur. Kuş sözlerde daha çok uçmak, yuva yapmak, av hayvanı olarak vurulmak gibi özellikleriyle yer almıştır. Yaraticıcının himayesine en fazla ihtiyaç duyan bir hayvan olması sözlerde ele alınan diğer bir özelliktir. Bu sözlerin içinde inanç ağırlıklı olanlarla tecrübeler dikkati çeker.

İnsanla birlikte olduğu atasözlerinde kuş bir genel yargıyı doğrulamak için kullanılırken bir örnekte kuş kanadıyla erin atı aynı değerde görülmüştür. Kuşun insan hayatına uzaklığı ve o nispetteki etkisi sözlerde kendini belli eden bir özelliktir. Bu da sözlerin genel değerlendirme ve yargılar bildirmesi şeklinde karşımıza çıkar.

Hayvanlarla birlikte zikredildiği sözlerde kuş yine kendi kategorisine ait olan şahin, saksağan ve doğanla beraber ele alınmıştır.

Kuşla ilgili atasözlerimizde, bir insanın tabiat içerisinde tanıyabileceği ve eğitim yoluyla öğrenebileceği kuşların büyük çoğunluğu temsil edilmiştir. Bunlar arasında efsanevi olan Anka ile sosyal bir statünün sembolü olarak bilinen 'Devlet Kuşu' veya Huma da vardır. Sözlerin kuş adı altında hem yabanî hem de ehillere yer vermiş olması bir başka özelliktir.

KOYUN

Atasözlerinde en çok zikredilen hayvan sıralamasında 43 örnekle koyun 7. sırada yer alır. Bunun 20 sinde tek başına 13 ünde insanla 10 unda da diğer hayvanlarla birlikte bulunur. Tek başına bulunduğu sözlerde koyun kendini karakterize eden veya edecek olan vasıflarıyla pek ele alınmamıştır. Yani sözlerin verdiği sonuç bakımından koyun fonksiyonel değildir. Bu sözlerin bir çoğunda başka hayvanlar ve unsurlar bile bulunabilir. Bu yönüyle sözlerin çok kuvvet olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yalnız iki sözde koyun süt verme yönüyle zikredilerek daha net bir değerlendirilmey tabii olmuştur.

İnsanla birlikte ele alındığı sözlerde koyun daha çok insana tekabül eden bir meslek adı olarak kabul ettiğimizi çobanla beraber zikredilmiştir. Bunun sebebi de koyunun himaye ve güdüme muhtaç bir hayvan olmasıdır. Gerçekten de çobansız veya sahihsiz koyun aciz ve tehlikeye açık demektir. Bu da bu grupta yer alan sözlerin karakteristiğini oluşturur. Bu sözler arasında insana karşılık olarak kabul ettiğimizi kasap ismi de geçer. Koyunun erkek olması halinde kasaplık olacağı ifade edilirken onun yağının kasap için arzettiği önem de bu arada zikredilir. İki örnekte ise koyun bir mukayese unsuru olarak ele alınır. Bunların birincisinde keçiye üstünlük hali dile getirilirken ikincisinde bir zenginlik ölçüsü olarak kabul edilir. Ve anne ile baba arasında yapılan tercihte anneden yana koyulan tavır yüzünden pozisyonunu sarsıldığı görülür.

1. Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.
2. Çobansız koyunu kurt kapar.
3. Bin koyunlu baban kalacağına bir yüksüklü anan kalsın.

Koyun üçüncü grup sözlerde kuzu keçi, kurt, toklu, köpek ve atla birlikte zikredilir. Bunlar arasında koyun için kurdun arzettiği tehlike üç örnekle yērālırken iki sözde birbirine yakınlığı bakımından keçi ile zikredilen koyun yine iki örnekte de kendine bağlı bir hayvan olan kuzu ile birlikte ele alınır. Köpekle birlikte olduğu örnekte ise köpeğin güvenilemeyecek olan sahipliği dile getirilir. Atla beraber olduğu sözde insanın dostu ile dđđmanı arasındaki tercihini vurgulamak amacını tağır.

Türklerin hayatında çok eski bir yeri olan koyunun sağladığı fayda ve uysallığı her ne kadar sözlere belirgin bir şekilde yansımamışsa da çok zikredilişinde bir sebep olarak kullanılmış olabilir.

KEDİ

Atasözlerinde zikrediliş çokluğu bakımından 9 uncu sırada bulunan kedi 28 örnekte geçer. Bunların 19 unda tek 9 unda ise diğer hayvanlarla birlikte ele alınırlar. İnsansız düşünölemeyecek bir hayvan olmasına rağmen insanla birlikte ele alınmayışı dikkat çekici bir husustur.

Tek başına olduğu sözlerde kedi çeşitli yönleriyle ele alınarak değerlendirilir. Bunlar arasında bazı yiyecek-lere düşkünüğü dayanıklılığı, güvenilmezliği ve hasıslığı en dikkate değer olanlardır. Bu gruptaki sözler genel ve objektif özelliktedirler.

Diğer hayvanlarla paylaştığı sözler kediyi daha tanı- tıcı ve temel fonksiyonları bakımından karakterize eden bir yapıya sahiptirler. Bu örneklerde kedi, fare, arslan, tavşan ve serçeyle birlikte zikredilir. Onun avcılığı ve fareye ola- düşünülüğü dört örnekle değişik açılardan belirtilirken bir anlamda üstünlüğü de ifade edilir. İki sünde arslan ve tavşan karşısında ikinci dereceden bir yere sahip olan kedi kanat şartına bağlı olarak hız yönünden serçeyle bir mukaye- seye tabii tutulmuş ve ondan üstün bir konuma yükseltilmeşti

İlk bakışta insana kabul ve tahammül edilenez gibi gelen kedinin yavrusunu yenesi teknik ve anlam bakımından mükemmel olan "Kedi yavrusunu yerken sığana benzetir" sözün vücut veren bir olay olarak zikredilmiştir. İnsanın bir hatasına veya suçuna haklı gerekçeler bulmak ihtiyacı ve arayışını dile getirmek bakımından çok fazla kullanılan bu söz temsili özellikli sözlerin en güzellerinden biridir.

KEÇİ

Atasözlerimizde 27 misalde geçen keçi zikrediliş çokluğu bakımından 10. sırada yer alır. Bunun 17 sinde tek başına, 3 ünde insanla birlikte, 7 sinde ise diğer hayvanlarla bir arada bulunur.

Tek başına bulunduğu bözlerde çeşitli durum ve yönleriyle değerlendirilir. Keçinin kılı, sakalı, uyuz- (genel değil)luk hali ve inatlığı sözlerde zikredilen özellikleridir. Bu sözler içinde bir tanesi keçinin (huy bakımından inatlığını) dile getirir.

İnsanla bulunduğu üç sözün birincisinde keçi ancak adamın "veya koyunun" bulunmadığı yerde bir değer ifade edecek şekilde ele alınır. Diğer iki söz ise keçinin herhangi bir özelliğini dile getirmek yerine temsili bir bakışla onun, bazı durum ve zamanlardaki, hareket ve pozisyonu bize verir.

Diğer hayvanlarla birlikte bulunduğu sözlerde keçi, en çok yine kendi cinsine bağlı oğlak ve tekeyle zikredilirken, kurt ve gergedan gibi hayvanlarla da bir mukayese içindedir. Oğlak ve tekenin keçinin durumu ve yapısına bağlı olarak ifade edilen özellikleri aslında keçinin olumsuz örnekliliğini dile getirmek bakımından dikkat çekicidir. Kurt ve gergedanla beraber olduğu sözlerde keçi yamanlığı ve muzurluğu ile karşımıza çıkar onun bu olumsuz ve zararlı yönü ancak kurtun verdiği korku sayesinde tesirsiz hale getirebilir. Bu şart olmasa keçinin gergedanı geçebileceği üç hayvanın bir arada bulunduğu söz konusu misalde çok anlamlı bir şekilde verilmiştir.

Şonuç olarak keçi, biz insanların tabiat içerisinde gördüğü ve tanıdığı ve buna bağlı olarak da zihnimizde oluşturduğu imaja uygun olarak değerlendirilmiştir.

ÖKÜZ

Atasözleri içinde 21 kere zikredilen öküz 12 inci sıraya yer alır. Bunların 14 ü öküzün tek başına bulunduğu 4 ü insanla birlikte olduğu 3 ü de diğer hayvanlarla beraber zikredildiği sözlerdir.

Yalnız olarak kullanıldığı örneklerde öküz daha çok çift sürme özelliği ile karşımıza çıkarken, mevsim değişimlerinin aldatıcı olduğunu vurgulamak bakımından da ele alınmıştır. Öküz bön ve hanfal bir hayvan olmasına rağmen sözlerde bu özellikleriyle değerlendirilmemiştir. Kocalığı halinde öküzün aczi; boynuzlu oluşu ve araba çeken bir hayvan olması diğer zikrediliş sebeplerindedir.

İnsanla beraber kullanıldığı birinci sözde sahibinin (ağanın) bakımına bağlı olarak, ikinci sözde "insanın sözünden, öküzün de boynuzundan" tutulacağı dengelemsi içinde eşit bir statüyü paylaşan hayvan olarak üçüncü sözde, yaramaz öküzün soluğu kasapta alacağı gibi tabii bir sonucun oluşturucusu olarak ve dördüncü sözde de kız için saç neyse öküz için de baş odur, dengelemesi içinde ele alınır.

Üçüncü grup sözlerde öküz, at, inek ve buzağı ile birlikte zikredilir. Atla beraber olduğu misalde çift sürme bakımından, buzağı ile birarada bulunduğu sözde ise insanların ortaklaşa iş yapmalarının zorluğunu dile getirmek bakımından bir unsur olarak ve üçüncüde de makbul olan öküzün inek başlı olacağı tespiti ifade edilerek kullanılır.

İnsan ve toplum hayatına yakınlığı ve yarar fonksiyonuna sahip olması zikrediliş oranının tabii bir sonucu olarak kabul edilebilecek olan öküz yaratılışındaki özellikten dolayı karakterizisyona tabii tutulmuştur.

TAVUK

Atasözlerimiz içinde zikrediliş çokluğu itibarıyla 13 üncü sıra tavuğundur. 21 örnekte geçer. Bunların 12 sinde tek başına 3 ünde insanla 6 sında da diğer hayvanlarla birlikte bulunur.

İnsan hayatına olan yakınlığı ile sağladığı faydalar onun 12 inci sırada yer almasının sebebiidir.

Tavuk tek başına olduğu sözlerde daha çok yumurtlamak ve etinin yenmesi özelliği ile ele alınır. İnsana yakınlığına rağmen karakterizasyon bakımından ele alınması onun insana benzetilebilecek yönlerinin yok denecek kadar az olmasının bir sonucudur. Bu bakımdan da tavuk en tabii şekilde ele alınan hayvanlardan biridir.

İnsanla paylaştığı sözlerde tavuk, insanın bazı durum ve statülerine bağlı olarak sözlere girer. Bu örneklerin birincisinde delinin düşünmesi ile tavuğun eşinmesi bir eşitlik ve bir benzerlik unsuru olarak biraraya gelir. Diğer iki örnekte ise insanın talihi ile ekonomik statüsünün bir ölçüsü olarak zikredilir. Buna göre fukaranın tavuğu tek tek yumurtlar. Ama atın zengin için kıymeti yanın tavuk fakir için önemi bu örnekle onu ikinci örnekteki yerine göre daha mühim bir konuma yükseltir.

Fukaranın tavuğu, zenginin atı.

Üçüncü grup sözlerde tavuk, horoz, piliç ve kaz gibiyine kendi cinsinden olan hayvanlarla birlikte. Bu hayvanlar karşısında belli bir üstünlüğü yoktur. Tersine horoz ve kaz karşısında yeri ikinci derecedendir. Bir sözde tercihe göre (bkz. c.3) kaza karşı üstün durumdadır.

Zikrediliş çokluğu bakımından 14. sırada yer alan ayı toplam 20 sözde geçer. Bunların 14 ünde tek başına 3.de insanla, 3.de de diğer hayvanlarla birlikte bulunur.

Yalnız başına kullanıldığı sözlerde ayı çeyitli özellikleri yönünden ele alınmıştır. Bunlar arasında onun ahlata (armuda) olan düşkünlüğü ile son derece rahat ve geniş bir hayvan olması en dikkate değer olanlarıdır.

1. Ayının kırk masala varmış, kırkı da ahlata üstüne.
2. Ayıyı fırına atmışlar yavrusuna ayağının altına almış.

İnsanla birlikte kullanıldığı sözlerde ise gayet objektif bir değerlendirme söz konusudur. Bu sözlerin üçü de temsili atasösleri grubuna girer. Zikredilen en üneni özelliği kurnazlığıdır.

1. Avcı ne kadar av bilse, ayı o kadar yol bilir.

Öbür hayvanlarla birlikte bulunduğu sözlerde ayı bir karşılaştırma unsuru olarak değerlendirilir. Bir söde maymun ile aynı dereceyi paylaşmış iki söde ise kurt ile bir dengeleme içinde ve eşitlik halinde kullanılmıştır. İri bir hayvan olmasına rağmen evcil olmaması yüzünden insan hayatına olumlu katkılar yapamayan ayı sözlerde olduğu gibi günlük konuşma dilinde özellikle insanlar arası benzetmelerde olumsuz bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

YILAN

Atasözlerimizde zikrediliş çokluğu bakımından 15 inci sıra Yılan aittir. Toplam 20 sözde geçer. Bunun 16 sinde tek başına, 2 sinde insanla birlikte, 2 sinde ise diğer hayvanlarla birlikte bulunur.

İnsan ve toplum hayatına uzak olmasına rağmen yirmi sözde kullanılmış olması dikkat çekicidir. Ona sözlerde bu kadar temsil imkânı veren yakınlık ve uzaklık gibi ölçüler olmayıp, adının ilk anda çağrıştırdığı zehirli oluşu ve bunu sokarak yapması özelliğidir. Yani yılan bu sözlerin çoğunda zararlı, tehlikeli bir hayvan olarak zikredilmiştir. Bu da pek tabii bir sonuçtur. İnsan için yakınlık, uzaklık ve fayda yanında bir değerlendirme ölçüsü de zarardır ki bu da bir etki olarak sözlerimizde dile getirilmiştir.

Tek başına bulunduğu sözlerde yılan birçok özelliğiyle ele alınır. Bunlar arasında onun sokmak yoluyla arzettiği tehlike yanında, birçok konuda benzetme unsuru olarak kullanılması ve bazılarında da objektif bir şekilde ele alındığı örnekler vardır. Bunlara bir sıralama dâhilinde şu örnekler verilebilir:

1. Beni sokmayan yılan bin yaşasın.
2. Bitne uyuyan yılanı benzer, uyandırmaya gelmez.
3. Sevda geçer yılan olur, sonra sokar yılan olur.
4. Yılan doğrulmayınca deliğe giremez.

Yılanın insanla birlikte bulunduğu iki sözde tecrübe ağırlıklı hükümler verir. Bu gruptaki söz azlığı onun insanla birlikte olamayışının bir yansımasıdır.

Diğer hayvanlarla birlikte olduğu sözlerde ise yılan deve ve çıyanla beraberdir. Bunların birisi tahkiye özellikli ve temsili, diğeri de tenbih amacı güden bir sözdür. Bu gruptaki söz azlığı da yılanın insan için olduğu gibi diğer hayvanlar için de aynı tehlikeleri arzemesi yüzünden onlardan uzak oluşunun bir sonucudur.

TILKI

Atasözlere içinde 17 örnekle temsil edilen Tilki zikrediliş sıralamasında 15 inci sırada yer alan ikinci hayvandır.

Bu örneklerin 9 unda tek başına, 1 inde insanla, 7 sinde ise diğer hayvanlarla birlikte bulunan tilki genel olarak, karakteristiğini teşkil eden kurnazlığı ve yamanlığı dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Tek başına olduğu sözlerde onun düşkünlüğü de diğer önemli bir özellik olarak zikredilmiştir. Bu sözler içinde sadece birinde tilki, insanın doğum sıralamasında ilk olmaktan duyduğu sıkıntı yüzünden yerinde bulunması arzu edilebilecek bir hayvan olarak değerlendirilmiştir. Diğer örnekler ise genel yaklaşımları itibarıyla daha objektif ve tilkiyi daha yakından bize tanıtmaya çalışan sözlerdir.

İnsanla paylaştığı bir sözde tilki bir av hayvanı olarak kaçınılmaz kaderi bakımından zikredilmiştir. Burada tilkinin kurnazlığı ve yamanlığının bazı kaideleri değiştiremeyeceği inancı dile getirilmiştir.

Tilkinin zikredildiği üçüncü grup sözlere onunla beraber tavuk, piliç, arslan ve kurt girmişlerdir. Bu sözlerde tilkinin tavuk ve piliç olan düşkünlüğü tahkiye yolu ile belirtilmeye çalışılmıştır. Kurtla beraber olduğu sözde ise tilki kurda taş çıkartan yamanlığı ile söze girerken, arslan karşısında da pek olumsuz olan değerini bulmuştur.

İnsan hayatına olan dolaylı zararları ile sahip olduğu kurnazlık, gammazlık ve yamanlık gibi özellikleriyle sözlerde yer alan tilki, karakterizasyon ve hayvandan insana transfer bakımından en müsait hayvanlardan biri olarak değerlendirilmiştir.

insan hayatında hem olumlu hem de olumsuz
Arı olan bir hayvandır. Olumlu özellikleri arasın-
dan bal yapması ve çalışkanlığı önde gelir. Sözlerde de
ok bu tarafları ve olumsuzluğu olarak işlenen olmak
iyle zikredilir. Arı diğer hayvanlarla hiç bir sözü
başmanıdır.

Toplam olarak 18 örnekte geçer, bunun 15 inde
başına, 3 inde de insanla birlikte bulunur.
Her kategoriye giren söz örneği yoktur. Bu da arının
biyatta nasılsa sözlere öyle girdiğinin bir göstergesidir.

Olumlu zikredildiği sözlere şu örnekler verilebilir:

1. Arı bal alacak çiçeği bilir.
2. Arı bey olan kovana uşer.
3. Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur.
4. Herşey dedim vizi kalmadı sızı.

Olumsuz ve daha objektif değerlendirildiği sözler:

1. Arı kızdırmanı sokar.
2. Arının dikenini gördüm balından el çektim.
3. Balsız kovanda arı durmaz.
4. Her arı bal yapmaz.

ARI

Arı insan hayatında hem olumlu hem de olumsuz etkileri olan bir hayvandır. Olumlu özellikleri arasında bal yapması ve çalışkanlığı önde gelir. Sözlerde de en çok bu tarafları ve olumsuzluğu olarak işlenen sokmak fiiliyle zikredilir. Arı diğer hayvanlarla hiç bir sözü paylaşmamıştır.

Toplam olarak 18 örnekte geçer, .unun 15 inde yalnız başına, 3 inde de insanla birlikte bulunur. Diğer kategoriye giren söz örneği yoktur. Bu da arının tabiatta nasılsa sözlere öyle girdiğinin bir göstergesidir.

Olumlu zikredildiği sözlere şu örnekler verilebilir:

1. Arı bal alacak çiçeği bilir.
2. Arı bey olan kovana uşer.
3. Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur.
4. Beşdedim vizi kalmadı sızı.

Olumsuz ve daha objektif değerlendirildiği sözler:

1. Arı kızdıranı sokar.
2. Arının dikenini gördüm balından el çektim.
3. Balsız kovanda arı durmaz.
4. Her arı bal yapmaz.

DEYİMLER

Deyimlerde Geçen Hayvanların Zikrediliş Çokluğuna
Göre Alfabetik Tablosu

1. At	49	26. Kuzu	5
2. Eşek	41	27. Fire.....	5
3. İt	39	28. Şahin.....	5
4. Deve	32	29. Tavuk.....	5
5. Kedi.....	17	30. Dana.....	4
6. Kuş.....	16	31. Dev.....	4
7. Arı.....	14	32. Maymun.....	4
8. Koyun.....	14	33. Sinek.....	4
9. Fare.....	12	34. Tazı.....	4
10 . Karınca...	11	35. Anka.....	3
11. Kaz.....	10	36. Boygir.....	3
12. Kurt.....	10	37. Fil.....	3
13. Öküz.....	10	38. Keklik.....	3
14. Ayı.....	9	39. Kurbağa.....	3
15. Balık.....	9	40. Leylek.....	3
16. Karga.....	9	41. Serçe.....	3
17. Arslan....	8	42. Turna.....	3
18. Horoz.....	8	43. Ağustosböceği.	2
19. Lavşan....	8	44. Akrep.....	2
20. Bülbül ...	6	45. Aygır.....	2 2
21. Katır.....	6	46. Çaylak.....	2
22. Keçi.....	6	47. Devekuşu.....	2
23. Tilki.....	6	48. Dudukuğu.....	2
24. Yılan.....	6	49. Geyik.....	2
25. Domuz.....	5	50. İnek.....	2

51. Hoç..... 2	67. Hindi 1
52. Kurt (Lücek).. 2	68. Kaplan..... 1
53. Ürdük..... 2	69. Karabatah..... 1
54. Saksajan.y... 2	70. Kene..... 1
55. Sansar..... 2	71. Kısırak..... 1
56. Ateşbüceği... 1	72. Küstebek..... 1
57. Bildirein.... 1	73. Kumru..... 1
58. Bit..... 1	74. Luzgun..... 1
59. Bukalemun.... 1	75. Salyangoz..... 1
60. Cennetkuğu... 1	76. Sülük..... 1
61. Çakal..... 1	77. Sülün..... 1
62. Çalılıküğü.... 1	78. Teke..... 1
63. Çekirge..... 1	79. Yengeç..... 1
64. Geceküğü.... 1	80. Eşekarısı..(bkz.Arı.a.11)
65. Gurbetkuğu... 1	81. Sığırcık...(bkz.Şahin.c.2)
66. Hakkıkuğu.... 1	

Yukarıdaki listede 61 hayvan ismi görülmektedir. Bunlar arasında eşekarısı ile sığırcık kordillerine ait olmayan sözlerde geçtiğinden sayı olarak itibara alınmamıştır. Söz konusu hayvanları bu listeye dahil ettiğimiz sözlerde kaç çeşit hayvanın isim olarak zikredildiğini tesbit gayesiyedir.

Deyimlerde Geçen Hayvan İsimlerinin Zikrediliş
Çokluğuna Göre Yüzdeleri

Toplam 475 söz üzerinden hesaplanmıştır.

<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>	<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>
At	10.31	Keçi	1.26
Eşek	8.63	Tilki	1.26
İt	8.21	Yılan	1.26
Deve	6.73	Domuz	1.05
Kedi	3.57	Kuzu	1.05
Kuş	3.36	Pire	1.05
Arı	2.94	Şahin	1.05
Koyun	2.94	Tavuk	1.05
Fare.....	2.52	Dana	0.84
Karıncı	2.31	Dev	0.84
Kaz	2.10	Maymun	0.84
Kurt	2.10	Sinek	0.84
Öküz	2.10	Tazı	0.84
Ayı	1.89	Anka	0.63
Balık	1.89	Beygir	0.63
Karga	1.89	Fil	0.63
Arslan	1.68	Keklek	0.63
Horoz	1.68	Kurbağa	0.63
Tavşan	1.68	Leylek	0.63
Bülbül	1.26	Serçe	0.63
Katır	1.26	Turna	0.63

<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>	<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>
Ağustosböceği.....	0.42	Gecekuşu	0.21
Akrep	0.42	Gurbetkuşu.....	0.21
Aygır	0.42	Hakkuşu	0.21
Çaylak	0.42	Hindi	0.21
Devekuşu	0.42	Kaplan	0.21
Dudukuşu	0.42	Karabatak	0.21
Geyik	0.42	Kene	0.21
İnek	0.42	Kısrak	0.21
Koç	0.42	Köstebek	0.21
Kurt(Böcek).....	0.42	Kumru	0.21
Ördek	0.42	Kuzgun ,.....	0.21
Saksağan	0.42	Salyangoz	0.21
Sansar	0.42	Sülük	0.21
Ateşböceği.....	0.21	Sülün	0.21
Bıldırcın	0.21	Teke	0.21
Bit	0.21	Yengeç	0.21
Bukalemun.....	0.21		
Çennetkuşu.....	0.21		
Çakal	0.21		
Çalıkuşu	0.21		
Çekirge	0.21		

Deyimlerde Geçen Hayvanların Tasnifi

Yabancı Hayvanlar

1. Arslan
2. Ayı
3. Balık
4. Bukalemun
5. Dev
6. Domuz
7. Çakal
8. Fare
9. Fil
10. Geyik
11. Kaplan
12. Köstebek
13. Kurbağa
14. Kurt
15. Maymun
16. Sansar
17. Tilki
18. Yılan

Evcil Hayvanlar

1. At
2. Aygır
3. Beygir
4. Dana
5. Deve
6. Eşek
7. Hindi
8. Horoz
9. İnek
10. İt (Köpek)
11. Katır
12. Kaz
13. Keçi
14. Kedi
15. Kısırak
16. Koç
17. Koyun
18. Kuzu
19. Öküz
20. Tavşan
21. Tavuk
22. Tazı
23. Teke

Kuslar

1. Anka
2. Bülbul
3. Bildircin
4. Cennetkuğu
5. Çaylak
6. Çalıkuğu
7. Deveduğu
8. Dudukuğu
9. Gecekuğu
10. Garbethuğu
11. Halkuğu
12. Karabatak
13. Karga
14. Keklik
15. Kurru
16. Kuş
17. Kuzgun
18. Leylek
19. Ördek
20. Saksajan
21. Serçe
22. Sığircık
23. Sülün
24. Şahin
25. Turna

Böcekler

1. Ağustosböceği
2. Akrep
3. Ateşböceği
4. Arı
5. Lit
6. Çekirge
7. Eşekarısı
8. Karınca
9. Kene
10. Kurt (Böcek)
11. Fire
12. Salyangoz
13. Sinek
14. Sülük
15. Yengeç

AĞUSTOSBÜCEĞİ

A.

1. Ağustosbüceği gibi. (Tül.587)
2. Ağustos büceği gibi cırlar, sonunda çat-
lar. (Tül.588)

AKREP

A.

1. Akrep gibi (hemen) sokar. (Tül.793)
2. Eski bina akrebi gibi her delikten çıkar.(Tül.6483)

ANKA

A.

- 1.Anka gibi ismi var cismi yok. (Kom.962)
- 2.Anka meşrep. (Tül.1307)

B.

1. Anka bezirganı. (Tül.1304)

ARI

A.

1. Arı gibi sokar. (Tül.1429)
2. Arı kovanı gibi işlemek. (Ak. 2633)
3. Arı sili. (Ak. 2637)
4. Arıdan bal almak herkesin kârı değil. (Kom.1057)
5. Arının dikenini görüp balından el çekmek.(Ak.2834)
6. Arının yuvasına (inine) çöp dürtmek. (Ak.2635)

7. Arı**ı**nı söndür balına ondan sonra ye. (Tül.1441)
8. Bal verecek arıyı buldu. (Tül.2438)
9. Balı ye arısını sorma. (Tül.2455)
10. Bal yapmaz (etmez) arı gibi. (Kom.1777)
11. Dilini eşek arısı soksun. (Ak.3940)
12. Eşekarısı gibi bal yapmaz. (Kom.4705)
13. Eşekarısı gibi vızlar. (Tül.6560)

6.

1. Arı gibi üşer, akrep gibi sokar. (Lyb.1049)

ARSLAN

A.

1. Arslan payı. (Tül.1543)
2. Arslan sütü. (Tül.1546)
3. Elaleme karşı arslan malı. (Tül.6166)
4. Gemi arslanı. (Ak. 4597)

B.

1. Arslan yürekli, kaplan sürekli bir adam. (Tül.1551)

C.

1. Alcağına arslan, vereceğine karga. (Tül.877)
2. Arslan diye yapıştım, tilki kuyruğu buldum. (Kom.1134)
3. Arslana ot atar, ata et. (Tül.1552)

AT

A.

1. At almadan ahırını kapar. (Tül.1705)
2. At almış ardına düşmüş. (Tül.1706)
3. At anası. (Ak. 2076)
4. At başı beraber. (Tül.1714)
5. At başını yularlayıp rahatladı. (Tül.1715)
6. At çalındıktan sonra ahırın kapısını ka-
par. (Tül.1729)
7. At ele düşer, meydan ele düşmez. (Kom.1267)
8. At elin, torba emanet, bizim dahdahamız
var. (Tül.1732)
9. At gemi azıya aldı. (Tül.1735)
10. At gibi. (Tül.1736)
11. At görür aksar, su görür susar. (Tül.1738)
12. At ile arpayı dövüştürür. (Tül.1740)
13. At ile torbayı çekiştirme. (Tül.1749)
14. At kafalı, et kafalı. (Tül.1754)
15. At koştur. (Ak. 2739)
16. At kulağı. (Tül.1758)
17. At oynatmak. (Ak. 2744)
18. At var meydan yok. (Ak. 2750)
19. Ata bindi kaçıyı ele aldı. (Tül.1738)
20. Ata binmeden ayaklarını sallar. (Tül.1786)
21. Atı alan Üsküdar'ı geçti. (Ak. 2732)
22. Atı alan Üsküdar'ı geçti, at alamayan
çukurun kazdı. (Tül.1704)
23. Atın yöğrükse bin de kaç. (Ak. 2736)
24. Atını sağlam kazığa bağlamak. (Ak. 2735)
25. Atla arpayı dövüştürür. (Ak. 2740)

26. Atlar anası. (Tül.1819)
27. Atta duran var duramayan var. (Ak. 2747)
28. Çul içinde küheylan. (Tül.4514)
29. İşte at işte meydan. (Kom.6476)
30. Üç nalla bir ata kalmak. (Ak. 7331)

B.

1. Ardından atlı (Tatar) kovarcasına. (Ak. 2630)
2. At hırsızı gibi. (Tül.1739)
3. Atlı ases. (Tül.1823)
4. Atlıyı atından indirmek. (Ak. 2742)
5. Eski zaman atlarına eski Osmanlılar binip gitmiş. (Tül.6522)
6. Karagöz'ün atı gibi yerinde deprenir. (Tül.10021)

C.

1. At elin it elin bize ne ? (Tül.1731)
2. At it sahibi (adam). (Tül.1752)
3. At izi it izine karışmak. (Ak. 2738)
4. At pazarında eşek izi mi ararsın. (Tül.1767)
5. At pazarında eşek osurtmuyoruz. (Ak. 2745)
6. At yerine eşek bağlamak. (Ak. 2751)
7. Ata et, ite ot vermek. (Ak. 2704)
8. Ata nal çakıldığını görmüş kurbağa ayaklarını uzatmış. (Ak. 2705)
9. Ata versen at yemez, ite versen it yemez. (Tül.1795)
10. Atına eşek mi dedik ? (Ak. 2734)
11. Atlar anası, devler babası. (Tül.1820)
12. Attan inip eşeğe binmek. (Ak. 2748)
13. Semeri ata, eyeri eşeğe vurmuş. (Kom.9047)

3. Balık gibi birbirini yer. (Tül.2476)
4. Denizde balık. (Ak. 3849)
5. Denizden çıkmış balığa dönmek. (Ak. 3852)
6. Kılıç balığı gibi burnuna dokunulca darılır. (Tül.10705)
7. Suda balık pazarlığı. (Kom.9324)
8. Ufak suda kendini büyük balık sanır. (Kom.9876)

B.

1. Balık balığı yeyince, balıkçı ne yesin. (Tül.2459)

BEYGİR

A.

1. Dolap beygiri gibi dönüp durmak. (Ak. 4023)

E.

1. Ekmekçi beygiri gibi her kapıya ugrar. (Tül.5988)
2. Menzilci beygiri gibi koşmak. (Ak. 6173)

BILDİRCİK

A.

1. Her kuş uçar bir şey olmaz, bildircin uçar (al varda) ederler. (Tül.8396)

BİT

A.

1. İşin içinde bir bit yeniği var. (Kom.6457)

BUKALEMON

A.

1. Bukalemon gibi renkten renge girer. (Tül.3668)

BÜLBÜL

A.

1. Bülbul sustu soldu gül, şimdiden sonra
ister ister gül. (Tül.3771)
2. Dut yemiş bülbüle dönmek. (Ak. 4073)
3. Kahve Yemeniden gelir, bülbul çemenden
gelir. (Tül.9742)
4. Sazına bülbul konar. (Kom.9023)

B.

1. Bülbul ile karıncanın yoldaşlığı, softa
işe dervişin arkadaşlığı. (Kom.2662)

C.

1. Bülbul dalına kargalar kondu. (Tül.3767)

CENNETKUŞU

A.

1. Cennetkuşu. (Kom.2789)

ÇAKAL

A.

1. Ne dağda başım var, ne çakaldan davam. (Ak.6263)

ÇALIKUŞU

A1

1. Çalikuşu gibi bir yerde durmaz. (Tül.4111)

ÇAYLAK

A.

1. Acemi çaylak. (Ak.2123)
2. Çaylak yavru kapar gibi. (Tül.4201)

ÇEKİRGE

A.

- 1.Çekirge suyuna gönderdik, çekirge getirdi.(Tül.4229)

DANA

A.

- 1.Dananın kuyruğu kopmak. (Ak. 3785)
2. Dilini tut danaya güt. (Tül.5252)
3. El ile hamur ovalar, gözü ile dana kovalar. (Tül.6094)
4. Buz üstüne çıkmış danaya döndü. (Tül.3760)

DEV

A.

1. Dağlar anası, devler babası. (Tül.4592)
2. Dev adamlarıyla ilerlemek. (Ak.3875)
3. Dev gibi. (Tül.4789)
4. Kendini dev aynasında görmek. (Ak. 5801)

DEVE

A.

1. Deve değil ki yedi yerinden boğazlansın.(Ak.3877)
2. Deve gibi doğru yeri yok. (Kom.3593)

3. Deve gitti. kulağını mı arıyorsun? (Rom.3595)
4. Deve gördün mü? Yeden ölsün. (Ak.3879)
5. Deve kadar büyümüşsün, kulağı kadar hay-
siyetin yok. (Tül.5049)
6. Deve kılavuzu gibi hemen öne dü_er. (Rom.3603)
7. Deve kini. (Rom.3880)
8. Deve kulaklı, somun ayaklı. (Tül.5058)
9. Deve tabanı gezer yabanı. (Tül.5070)
10. Deve yapmak. (Ak.3883)
11. Deve yürüyüşü. (Tül.5077)
12. Devece kulak. (Ak.3878)
13. Develer gelir hardından, bak neler çıkar
ardından. (Tül.5085)
14. Deveye binip hendeğe sinmek. (Tül.5098)
15. Deveye (boynun eğri) demişler: Nerem
doğru ki? demiş. (Ak.3884)
16. Deveye hendek atlamak. (Ak.3885)
17. Deveye merdivensiz biner. (Tül.5110)
18. Deveyi hamuduyla yutar. (Tül.5119)
19. Deveyi yüzdük, kuyruğuna geldik. (Tül.5124)
20. El kesesinden sultanım, develer olsun
kurbanım. (Ak.4351)
21. Halep yolunda deve izi aramak. (Ak.5024)
22. Ne bilirim ne gördüm, deveyi yeden ölsün. (Ak.6528)
23. Neler geldi neler geçti felekten; duyulmadı
deve geçti elekten. (Byb.2188-16)
24. Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan git-
meli. (Ak.7425)
25. Yok devenin başı. (Ak. 7622)

DUDUKUŞU

A.

1. Dudukuşu gibi kafeste hapsedilmiş. (Tül.5604)
2. Dudukuşu manalı manasız söylenir. (Tül.5606)

EŞEK

A.

1. Anlandın mı boz eşek destanını. (Tül.1311)
2. Babası anası ile eşek masalı etmiyor mu?(Tül.2298)
3. Elinden kör eşek yem yemez. (Tül.6135)
4. Eşek başı. (Tül.6565)
5. Eşek bile makamla anırır. (Tül.6569)
6. Eşek büyüdü semer küçüldü. (Tül.6577)
7. Eşek cilvesi. (Ak.4407)
8. Eşek davası. (Eyb.175-19)
9. Eşek derisi gibi. (Eyb.175-20)
10. Eşek gibi çalışmak. (Eyb.175-21)
11. Eşek hoşoftan ne anlar, suyunu içer tanesini bırakır. (Tül.3584)
12. Eşek inadı. (Tül.6585)
13. Eşek kadar olmak. (Ak.4409)
14. Eşek karpuz kabuğu gördü. (Tül.6587)
15. Eşek kuyruğu gibi ne uzar, ne kısalır. (Ak.4416)
16. Eşek lalesi gibi açılmak. (Eyb.175-25)
17. Eşek oğlu eşek. (Eyb.175-26)
18. Eşek sudan gelinceye kadar dövmek. (Ak.4411)
19. Eşek şakası. (Ak.4412)
20. Eşek yine o eşek ama çulu değişmiş. (Tül.6597)

21. Eşekçesine. (Eyb.175-17)
22. Eşeğe gücü yetmeyip, semerini dövmek. (Ak.4404)
23. Eşeğe ters binmek. (Eyb.175-17)
24. Eşeği boyayıp babasına satar. (Tül.6612)
25. Eşeği sağlam kazığa bağlamak. (Ak.4405)
26. Eşeği sattık ki çüş demeden kurtulalım
diye. (Eyb.94-42)
27. Eşeği yedi kuyruğuna gelince naz eder. (Tül.6623)
28. Eşeginden çulu yeğ. (Tül.6640)
29. Eşegine bakmaz da Hasan Dağına oduna
gider. (Tül.6641)
30. Eşekten düşmüş karpuzla dönmek. (Eyb.175-30)
31. Geçti Bor'un pazarı (sür eşeğini
lişde'ye). (Ak.4905)
32. Kara kar yağacak, kara gün doğacak,
bir eşegin sırtına kırk adam binecek. (Tül.9990)
33. Marsıvan eşeği. (Ak. 6150)
34. Ölme eşegin ölme (yaza yonca bitecek)? (Ak.6435)
35. Ölmüş eşek arıyor ki nalını söksün. (Mly)
36. Semeri devirmek (eşek gibi kabaca yatmak)? (Ak.6768)
37. Suratı eşek (davul) derisi. (Ak.6966)
38. Topal eşeğe şam palını. (Ak.7218)
39. Topal eşekle kervana karışmak. (Ak.7221)

C.

1. Eşekten doğma katır, ne hal bilir ne
hatır. (Tül.6649)
2. Su görür susar, at görür aksar (eşek). (Kom.9306)

FARE (SIÇAN)

A.

1. Dağ fare dojurdu. (Ak.3758)
2. Dam yandı içindeki siçan da yandı. (Ak.3784)
3. Fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış. (Ak.4477)
4. Fare deliği arar. (Tul.6860)
5. Fare düşse başı yarıılır. (Tul.6860)
6. Fare gibi bir gözü delikte. (Tul.6865)
7. Fare gibi delikten deliğe kaçar. (Tul.6866)
8. Fare gibi hem ısırır hem üfler. (Tul.6867)
9. Fare gibi her delikten baş gösterir. (Tul.6868)
10. Fareler cirit oynamak. (Ak.4478)
11. Siçan düşse başı yarıılır. (Ak.6802)
12. Siçan olmadan çuval delmek. (Ak.6803)

FİL

A.

1. Fil gibi. (Tul.7014)
2. Fil gibi yedikçe yer, karnı doymaz. (Tul.7015)

C.

1. İyi yalan bu yalan, fili yuttu bir yıl-
lan. (Tul.9545)

GECEKUŞU

A.

1. Gecekuşu. (Ak.4574)

GEYİK

A.

1. Geyik etine girmek. (Ak.4621)
2. Doğru giden geyiğin gözünden başka yarası yok. (Tul.5389)

GURBELKÜŞÜ

A.

1. Gurbelküşü. (Ak.4910)

HAKKUŞU

A.

1. Hakkuşu gibi gözlüyor. (Tul.7910)

HİKLİ

A.

1. Eba hindi gibi kabarır. (Tul.2274)

HOROZ

A.

1. Çöplük horozu. (Ak.3734)
2. Horos akıllı. (Ak. 5231)
3. Horoz evlendi, komşu tellendi. (Tul.6656)
4. Horoz ibiği gibi her yana sallanır. (Tul.8758)
5. Horoz öttü dava bitti. (Tul.8764)
6. Horozlanmaya başlamak. (Tul.8771)

B.

1. Av avlandı, tav tavlandı, deli uslandı, horoz evlendi. (Tul.1944)
2. Hancının horozu ölmüş, yolcuya ne? (Kom.5565)

İNEK

A.

1. Sağmal inek. (Ak.6713)

C.

1. Senin gönlün Döndü ile Dönede, benim gönlüm inek ile danada. (Ak.6775)

İT (KÖPEK)

A.

1. Aldın ipek, sattın ipek, hânı kârın a köpek.? (Tül.901)
2. Av zağarı gibi ferme eder. (Tül.1951)
3. Ayağı yanmış it gibi dolaşmak. (Ak.2803)
4. Dirhemini yiyen it kudurur.(o sözün).(Ak.3971)
5. Ekin iti. (Ak.4156)
6. Gün senin devran senin, it değişmiş ayran senin. (Byb.114-16)
7. İğne yemiş ite dönmek. (Ak.5350)
8. İt ağzında bir kemik. (Kon.6438)
9. İt boku eme yarar. (Ak.5507)
10. İt canlı. (Ak.5507)
11. İt iti tanımıyor, it de kuyruğunu. (Tül.9454)
12. İt kuyruğu ~~değ~~erulmaz. (Tül.9462)
13. İt sürüsü kadar. (Ak.5516)
14. İte atsan yemez. (Ak.5509)
15. İtin ayağını taştan mı esirgiyorsun? (Ak.5512)
16. İtin götüne sokmak. (Ak.5513)
17. Karı-koca ipek araya giren köpek. (Kon.6892)
18. Köpek gibi dili bir karı, dışarıya çıkmış.(Tül.11252)
19. Köpek gibi kemik yalar. (Tül.11270)

0. Köpek ~~ku~~ruğunu sallar gibi yetaklanıyor. (Tül.11270)
1. Köpeğin ~~ku~~zına kemik atmak. (Ak.5948)
2. Köpeğin ayağını taştan mı sakınırsın. (Tül.11297)
3. Köpeksiz köy bulmuş da çomaksız geziyor. (Ak.5950)
4. Panayır köpeğine dönmüş. (Kom.8695)
5. Tabanlı anmış it gibi dolamak. (Kom.9321)
6. Yağlıymış it kaptı. (Ak.7435)
7. Saçar ~~ci~~ bi kulağı düğün. (Alty)

1. Avcı köpeği gibi yeler unmaz. (Tül.1959)
2. Avcı ~~ze~~arı gibi ne yer, ne yedirir. (Tül.1953)
3. Çoban köpeği gibi sürüden ayrı durma. (Kom.3099)
4. Değirmen ci köpeği gibi su şırıltısına ürer. (Tül.4769)
5. Emirin ~~i~~ ti gibi tir tir titrer. (Tül.6336)

1. Aleme it sürü, bize çakal. (Tül.965)
2. Ekmeğini it yer, yakasını bit. (Ak.4167)
3. İt dişi domuz derisi. (Ak.5508)
4. İt izi ~~a~~ t izine karışmak. (Ak.5515)
5. Köpek ke dinin yerini boş komaz. (Tül.11263)
6. Köpeğe ~~n~~ oşt, kediye pist dememek. (Ak.5947)
7. Malını ~~i~~ t, bağına bit yer. (Ak.6139)

KAPLAK

- A.
 1. Kaplan gibi bulutla depresme. (Tül.9935)

KARABATAK

A.

1. Karabatak gibi (bir batıp bir çıkıyor).(Ak.5675)

KARGA

A.

1. Gideceği arga, vuracağı karga. (Eyb.104-33)
2. Islak kargaya dönmek. (Tül.8345)
3. Kaldırım kargası. (Tül.8771)
4. Karga derneği. (Ak.5696)
5. Karga gibi gözü leşte. (Tül.10054)
6. Karga tulumba etmek. (Ak.5698)
7. Kargalar bok yemeden. (Ak.5697)
8. Kargayı besle oysun gözünü. (Tül.10066)

B.

1. Karga derneği, insan örneği. (Tül.10052)

KARINCA

A.

1. Karanlık gecede karıncayı fark eder. (Hom.6853)
2. Karınca beli ince. (Tül.10098)
3. Karınca derdince (kaderince, kararınca).(Tül.10102)
4. Karınca duası. (Ak.5701)
5. Karınca gibi danekeş. (Tül.10102)
6. Karınca gibi kaynamak. (Ak.5702)
7. Karınca yuvası (gibi kaynamak). (Tül.10106)
8. Karıncalı kütük gibi giren çıkan bellisiz (Tül.10110)

9. Karıncanın babasını sorar. (Tül.10111)
10. Karıncanın bile kanı var. (Tül.10112)
11. Karıncaya basmaz, çöp atlamaz. (Tül.10119)

KATIR

A.

1. Cihaz katırı gibi donanmış. (Tül.4014)
2. Katır gi.i babasını söylemez. (Tül.10205)
3. Katır inadı. (Ak.5737)

B.

1. Balcı ağlar, pekmezci ağlar, katırcının
gözü çıksın. (Tül.2441)
2. Fincancı katırlarını ürkütmek. (Ak.4532)

C.

1. Katır nazı eşek cilvesi, çüş kızım çüş. (Tül.10207)

KAZ

A.

1. Âferin tüfek sen mi vurdun bu kazları. (Tül.364)
2. Armağan gelmiş kaz gibi etrafına bakınır. (Tül.1502)
3. Kaz gibi ağızını açıp bakar. (Tül.10284)
4. Kaz kafalı. (Tül.10286)
5. Kazı koz anlar, kızı kaz. (Tül.10379)
6. Kazın ayağı öyle değil. (Ak. 5751)

B.

1. Abbasın kör kazı gibi atıştırır. (Tül.26)
2. Agopun kazı gibi. (Tül.375)

3. Agopun kazı gibi bakmak. (Ak.2202)
4. Agobun kazı gibi yutmak. (Ak.2203)

KEÇİ

A.

1. Ahfeşin keçisi gibi ne söylemeler başı-sallar. (Tul.600)
2. Aksak keçi ile yüksek yaylaya göçmek ister.(Ak.592)
3. Gök keçinin gök kulağı. (Tul.7367)
4. Keçi inadı. (Ak.5754)
5. Keçi sakallı. (Tul.10334)
6. Keçileri kaçırmak. (Ak.5755)

KEDİ

A.

1. Aralarından karakedi geçmek(aralarına karakedi girmek). (Ak.2609)
2. Dilini kedi mi yedi?(Dilini mi yuttun)(Ak.3941)
3. Dokuz mahallenin kedisi. (Tul.5435)
4. Hepsi bitti de karakedinin evlenmesine kaldı. (Tul.8268)
5. Kedi ciğere bakar gibi. (Ak.5756)
6. Kedi gibi dört ayak üstüne düzme. (Ak.5757)
7. Kedi gibi mırnavlıyor. (Tul.10353)
8. Kedi gibi nankör. (Kon.7065)
9. Kedi kabahatini örter gibi. (Tul.y0368)
- 10 . Kedi ne, budu ne? (Ak.5758)
11. Kül kedisi. (Ak.6060)
12. Sermayeyi kediye yüklemek. (Ak.6784)
13. Süt dökmüş kedi gibi. (Ak.7016)
14. Tok evin aç kedisi. (Ak.7217)

B.
1. Kedinin izine, gelinin gözüne. (MÜL.10378)

C.
1. Kedi olalı bir fare tuttu. (Ak.5759)
2. Kedi öldü fareler baş kaldırdı. (MÜL.10387)

KEKLIK

A.
1. Çantada keklik. (Ak.3621)
2. Keklik gibi sekmek. (Eyb.299-4)
3. Torbada keklik. (Ak.7334)

KENE

A.
1. Kene gibi yapışmak. (Ak.5815)

KISRAK

A.
1. Kızı kısrağı. (Ak.5889)

KOC

A.
1. Ekmeğine koç. (Ak.41.63)

B.
1. Koçyiğit. (Ak.5914)

KOYUN

- A.
1. Akkoyun gördün de içi dolu yağ mı sandın?(TUL.632)
 2. Astım bu arsada ben de bir koyun. (TUL.1599)
 3. Cansız koyundan süt sağlar. (TUL.3925)
 4. Gündüz kedi çevirmesi, gece koyun kavurması. (TUL.7780)
 5. Karamenin koyunu sonra çıkar oyunu. (Ak.5690)
 6. Koyun kaval dinler gibi dinlemek. (Ak.5937)
 7. Koyun sürüsü gibi birinin ardından cümlesi gider. (TUL.11196)
 8. Koyunun oldu elli, odun oldu belli. (TUL.11213)
 9. Koyunun oldu yüz, gir içine yüz. (TUL.11214)
 10. Kurbanlık koyun gibi bel bel bakar. (TUL.11564)
 11. Kurbanlık koyuna arife bayram, karalı eyyam. (TUL.11565)

C.

1. Koyun beyinli, at kafalı. (TUL.11192)
2. Koyun sürüsüne kurt dadanmış. (TUL.11197)
3. Koyunu kurda ısmarlamak. (TUL.11210)

KÖSTEBEK

A.

1. Köstebek gibi yere yapışmış. (TUL.11260)

KUMRU

B.

1. Arpacı kumrusu gibi düşünmek. (Ak.2668)

KURBAĞA

A.

1. Âb-ı pâke ne zarar vakvaka-ı kurbağadan. (TUL.2)
2. Kurbağa ağaca çıkınca. (Ak.6008)
3. Kurbağa varak varak, merdiven ayak ayak
dünyanın ucu. (TUL.11534)

KURT

A.

1. Hangi dağda kurt öldü. (Ak.5049)
2. Hanaraya girmiş kurt gibi salar. (TUL.9869)
3. Kurt nasalı okumak. (Ak.6016)

C.

1. Kurt olabı, tilki tuzacı. (Tltı)
2. Kurt geçinir, tilkilik eder. (Tltı)
3. Kurt görmüş eşek gibi kulaklarını diker. (Kon.7836)
4. Kurt görmüş öküz gibi arkasını dayayacak
ağaç arıyor. (Kon.7837)
5. Kurta koyun sürüsü inanmak. (Kon.7862)
6. Kurtu koyunla barıştırmak (yürütmek). (Ak.6010)
7. Kurtla kuzu hikâyesi. (Kon.7883)

KURT (BÖCEK)

A.

1. Fındık kurdu. (Ak.4517)
2. Kurdunu kırmak (kurtlarını dökmek). (Ak.6011)

KUŞ

A.

1. Ağzıyla kuş tutmak. (Ak.2331)
2. Ağzıyla kuş tutsa yine yarınmaz. (MHL.554)
3. Kuş beyinli. (Ak.6025)
4. Kuş kadar canı olmak. (Ak.6026)
5. Kuş kanadı ile mektup uçurmak. (Nom.7890)
6. Kuş sütünden başka her şey var. (Ak.6028)
7. Kuş sütüyle beslenecek. (Ak.6029)
8. Kuş uçmaz, kervan geçmez. (Ak.6030)
9. Kuş uçurmak. (Ak.6031)
10. Kuş uykusu. (Ak.6032)
11. Kuşa benzemek. (Ak.6024)
12. Kuş mu konduracak. (Ak.6027)
13. Uçan kuşa borcu (borçlu) olmak. (Ak.7281)
14. Uçan kuştan medet ummak. (Ak.7282)
15. Üstüne kuş kondurmaz. (Nom.9074)

B.

1. Deli başına devlet kuşu. (MHL.4797)

KUZGUK

A.

1. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe. (Ak.7427)

KUZU

A.

1. Can ciğer kuzu sarması. (Ak.3473)
2. Kuzu çevirmek. (Ak.6047)

3. Kuzu postuna bürünmek. (Ak.6047)
4. Süt kuzusu. (Ak.7017)

C.

1. Kuzu gibi meler, yılan gibi sokar. (Kom.7932)

LEYLEK

A.

1. Leylek havada, yumurtası yuvada. (Kom.8056)
2. Leyleği havada (ayakta) görmek. (Ak.6011)
3. Leyleğin (yuvadan) attığı yavru. (Ak.6112)

MAYMUN

A.

1. Maymun iştahlı. (Ak.6167)
2. Talimli maymun gibi titremek. (Kom.9532)
3. Topa tutulmuş maymuna dönmek. (Kom.9593)

C.

1. Maymun yoğurdu yemiş, artığını ayının yüzüne sürmüştü. (Kom.8169)

ÖKÜZ

A.

1. Cennet öküzü. (Ak.3556)
2. Cennet öküzü sade her şeyin tatlısını yemeyi bilir. (Tül.3981)

3. Öküz öldü, ortaklık ayrıldı. (Ak.6429)
4. Öküz üvendireye bakar gibi, yan yan bakar. (Kom.850a)
5. Öve öve öküz ettiler, boynuzunu öküz ettiler. (Lyb.195-19)
6. Sap yer de saman savurur öküz gibi. (Mlty)

B.

1. Öküze hal bildirmek, öküze kaftan giydirmek. (Mlty)

C.

1. Her gün öküz ölmeyecek ki at pahalı olsun. (Kom.(783)
2. Öküzün altında buzağı aramak. (Ak.6428)
3. Öküzün inek başlısını, tarlanın uzak taşlısını al. (Kom.8613)

ÖRDEK

A.

1. Ha ördek ha değirmen ikisi de suda yürür. (Kom.5448)
2. Ördek muhabbetti gibi sade vak vak. (Ak.6435)

PİRE

A.

1. Pire için yorgan yakmak. (Ak.6610)
2. Pireyi nallamak. (Kom.8784)

B.

1. Pire itte bit yigitte. (Eyb.2-35933)

C.

1. Pireyi deve yapmak. (Eyb.2.359-36)
2. Pireyi gözünden, çakalı dizinden vurmak.(Ak.6612)

SAKSAĞAN

A.

1. Dam üstünde saksağan, vur beline kasmayı.(Ak.3783)
2. Saksağan akıllı. (Tul.13876)

SALYANGOZ

A.

- 1.Küslüman mahallesinde salyangoz satmak.(Kom.9763)

SANSAR

A.

1. Sansar gibi karnı değil gözü aç. (Kom.9781)

C.

1. Sansar gibi bojar, kedi gibi yaltaklanır.(Kom.8991)

SERÇE

A.

1. Kırk serçeden bir börekçi (Tul.10743)
2. Serçe gibi bir dâlda durmaz. (Kom.9089)
3. Serçeden başka, zeyrekten başka yokuş bilmez. (Kom.9091)

SİNEK

A.

1. Doğduğuna pişman, gözündeki sineği kovma-
ğa kadir değil. (Tül.5376)
2. Sinek avlamak. (Ak. 6841)
3. Sinek kaydı traş. (Ak. 6842)
4. Sinekten yağ çıkarmak. (Ak. 6843)

SÜLÜK

A.

1. Sülük gibi. (Eyb.2.382-39)

SÜLÜN

A.

1. Sülün gibi. (Eyb.2.182-40)

ŞAHİN

A.

1. Şahin bakışlı. (Eyb.2,383-6)
2. Şahin yuvası. (Eyb.2.384-1)

C.

1. Alacağına şahın, vereceğine karga. (Ak. 2434)
2. Bakar şahin gibi amma sığırcık. (Tül.2395)
3. Şahin için tuzak kursam, bahtıma kuzgun
düşer. (Kon.9407)

TAVŞAN

A.

1. Büyüseneye tavşan bağı. (Tül.3702)
2. Değ kail olmuş, tavşan kail olmamış. (Tül.4559)
3. Tavşan boku gibi. (Ak.7134)
4. Tavşan uykusu. (Ak.7137)
5. Tavşan yürekli. (Ak.7138)
6. Tavşanın kaşışını gördüm, etinden öğrendim. (Ak.7135)
7. Tavşanın suyunun suyu. (Ak. 7136)

C.

1. Tavşana kaç, taziye tut demek. (Ak.7133)

TAVUK

A.

1. Bol yok yumurta yok, çok tavuğun çok. (Tül.7042)
2. Hint tavuğu gibi kabarıp. (Tül.8712)
3. Kafesten bekar Varna tavuğu. (Tül.9716)
4. Tavuk gibi akşam olunca gözleri kapanır. (Kom.9501)

B.

1. Hancı tavuğu gibi yolcu artığından geçindir. (Tül.8016)

TAZI

A.

1. Çulsuz tazi. (Kom.3203)
2. Tazi o tazi amma çulu değişmiş. (Ak.7140)
3. Taziye dönmek. (Ak.7141)

C.

1. Tazinin topal olduğu tavşanın kulağına değmiş. (Kom.9606)

TEKE

A.

1. Tekeden süt çıkarmak.. (Ak.7147)

TILKI

A.

1. zen tilki, bağlayan tilki. (Kom.9390)
2. Tilki gibi hiylekar. (Kom.9369)
3. Tilki masalı okur (mak). (Kom9571)

C.

1. Tilki bağlar akal gzer. (11ty)
2. Tilkiye tavuk, kurda koyun ismarlamak. (Kom.9380)
3. Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırdı. (Kom.9381)

TURNA

A.

1. Arabistan turnası gibi bir ayak üstünde yutkunur. (Kom1005)
2. Durdu durdu turnayı gözünden vurdu. (Ak.4066)
3. Turna gözü gibi. (ak.7244)

YENGEÇ

A.

1. Yengeç gibi yan yan gider. (Kom.10297)

YILAN

A.

1. El eliyle yılan tutmak. (Ak.4236)
2. Yılan hikâyesine dönmek. (Kom.10348)
3. Yılana ağı veren. (Ak.7599)
4. Yılanı sen tut gözüne ben bakayım. (Ak.7602)
5. Yılanın kuyruğuna basmak. (Ak.7601)

C.

1. Yılan gibi akar akrep gibi soker. (Kom.10340)

AT

Atasözlerinde olduğu gibi deyimlerde de zikrediliş çokluğu bakımından birinci sıra ata aittir. Toplam 49 sözde geçen at, bunların 30 unda tek, 6 sında insanla, 13 ünde ise diğer hayvanlarla birlikte kullanılmıştır. Birinci kategoride yer alan sözlerde atın sahip olduğu özellikler insanların hareket ve durumlarını karşılamaya uygun olanlar arasından seçilmiştir. Bu arada atın çeşitli organları da bir benzetme unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bunlar arasında onun kulağı ve kafası ile yine onunla ilgili olan torba, gem, arpa, nal gibi unsurlar da sözlere zenginlik kazandıran hususlar olarak zikredilmişlerdir. Atın kendisine has olan özellikleri ile onu dolaylı olarak ilgilendiren ve tamamlayan unsurların (sözlerde) ele alınışı olumsuz, durum ve hareketleri ifade etmek amacına tâjir. Bu sözler zaman içinde mecasleşerek hayvandan insana doğru bir transfer özelliği kazanmışlardır.

İnsanla birlikte bulunduğu deyimler de ise at sahibinin ünvanı veya mesyegine bağlı olarak zikredilir. Bu isim ve meslekler içinde Osmanlı, Karagöz ve Ases ilk bakışta dikkati çekenlerdir. Bu sözlerde at kendisiyle

ilgili insanın durumuna göre özellik kazanan bir hayvan olarak karşımıza çıkar.

" Karagözün atı gibi yerinde deprenmek " atlı ases gibi sözler bu açıdan anlamlı örneklerdir.

Üçüncü grup örneklerde at, eşek, kurbağa ve itle sözlere girmiştir. Bu hayvanlar hayat içinde birbirlerine yakın olan veya bazı özellikleri itibarıyla benzerlikleri bulunan hayvanlardır. Sözlerde yer alışlarının en önemli sebebi budur. Ele alınışları açısından ise hayvanların birbirlerine karşı belirgin bir üstünlükleri yoktur. Ancak atın kurbağa ile birlikte olduğu bir sözde kurbağanın atın nallanmasına inrendiği temsili olarak dile getirilerek atın itibarına dikkat çekilmiştir. Eşeğe karşı atın fonksiyon ve vücut üstünlüğü de hiç bir zorlamaya bağ vurulmadan bütün tabiiliği ile ifade edilmiştir. Mesela "Attan inip eşeğe inmek". "Atına eşek mi dedik?" gibi sözler atın bu tabii üstünlüğünün akisleridir.

Küpekle birlikte olduğu sözlerde at bu hayvanla bir denge içinde yer alır. "At izi it izine karı mak" örneğinde ise atın tabii olan üstünlüğü verilmeğe çalışılmıştır.

Bu kategoride yer alan sözler, hayvanların hareket ve organlarının bir mukayese içinde verildiği örnekler olup insanların olumsuz davranış ve durumlarına telâhîte bulunmak amacıyla kullanılır.

Atasözlerinde hayvanlar daha çok karakter ve duyguları bakımından değerlendirilken, deyimlerde hareket ve durumları açısından ele alınır. Bu da atasözü ile deyim arasındaki, yapı, anlam ve amaç farklılığını belirten özellikler olarak karşımıza çıkar.

EŞEK

Atasözlerinde zikrediliş çokluğu bakımından 2. sıradada yer alan eşek, kendisine ait 41 sözle deyişler içinde ikinci sıradada yer alır. Bu örneklerin 39 unda tek başına 2 sinde ise diğer hayvanlarla birlikte bulunur.

İnsan ve toplum hayatına yaptığı olumlu katkılara rağmen gerek atasözlerinde, gerekse deyişlerde olumsuz bir ele alışı muhatabı olan eşek insanda haklı yenen bir hayvan intibasını uyandırmaktadır. İlk bakışta eşegin 41 sözde geçmesi bu hükmü geçersiz kılacak bir gerekçe gibi değerlendirilebilse de onun olumsuz zikredilişini gerçeğini değiştiremez. Buradan çıkarılacak olan sonuç deve örneğinde de görüleceği üzere çok zikrediliş sebebinin yalnız başına ne olumluluk ve fayda, ne de olumsuzluk ve zarar olduğudur. Bütün bunlara karşılık kesin olan bir husus var ki o da eşegin insana ve onun yanında topluma olan yakınlığının, onu sözlere dahil etmede çok önemli bir rol oynadığıdır.

Eşegin yalnız bulunduğu deyimlerde daha çok hareketleri ve kendine bağlı eşya (aksuvar) ve malzeme ile anılır. Bu arada onun bazı organları da zikredilen özellikleri arasında yer almıştır.

Hareketlerine örnek olarak; şakası, cilvesi, anırması, ve çalışması (yalnız bu vasfı olumlu olarak ele alınır) eşya ve malzemeleri yöpünden ; semeri, çulu, nali organları bakımından da; başı, kuyruğu ve derisiyle zikredilen eşek çeşitli benzetme ve telmihlerin esaslı bir unsuru olarak kullanılmıştır. Şu örnekler eşeği karakterize edenler arasında en ilgi çekicileridir:

1. Eşek başı.
2. Eşek cilvesi.
3. Eşek kuyruğu gibi ne zarne kısılır.
4. Eşek yine o eşek ama çulu değişmiş.
5. Eşeğe gücü yetmeyip semerini döğmek.
6. Semeri devirmek.

Katır ve at ile paylaştığı iki sözde eşek yine ikinci dereceden bir ele alınışla karışımıza: Katırın enası olmak ve atı görüp aksamak özellikleriyle çıkar.

İT (KÖPEK)

Atasözlerinde zikrediliş çokluğu bakımından ikinci sırada yer alan itin, deyimlerde 3 üncü sırada yer aldığını görüyoruz. Toplam 39 deyimde kullanılan köpek 27 örnekte tek başına, 5 örnekte insanla, 7 örnekte de diğer hayvanlarla birlikte bulunmakta.

Atasözlerinde olduğu gibi deyimlerde de olumsuz zikrediliş bakımından önde gelen it insan hayatındaki muhtemel öncülüğü ve ona yakınlığı sözlerde dikkate alınmayan bir başka hayvan olarak karşımıza çıkıyor.

Hayvandan insana transferde özellikle olumsuz yönü bakımından en müsait hayvan olarak görülen köpeğin sözlerde yer alan hususiyetlerine şu örnekler verilebilir: Yaltaklanma, birbirini sayıp tanımana, fısıltıcılık ve güvenilmezlik.

Köpeğinde şahsında yapılan olumsuz benzetme ve deyimlere şu örnekler verilebilir:

1. Ayağı yemiş it gibi dolaşmak.
2. İğne yemiş ite dönmek.
3. İt iti tanımıyor, it de kuyruğunu.
4. İtin götüne sokmak.
5. Köpek kuyruğunu sallar gibi yaltaklanıyor.
6. Yağlıymış it kaptı.

Yalnız kullanıldığı sözler içinde köpeğin, daha objektif ve hatta olumlu değerlendirildiği örnekler de vardır.

- 1 . İt boku eme yaradı.
2. İte atsan it yemez.

İnsanla birlikte olduğu sözlerde köpek; ait olduğu insan ünvanlarıyla zikredilir. Bunlar sözlerde avcı, çoban, değirmenci ve emir olarak geçer. Bu sözlerde köpek ait olduğu insanların meslek veya konularına uygun düğen hareketlerle karşımıza çıkar:

1. Avcı sağıarı gibi ne yer ne yedibir.
2. Değirmenci köpegi gibi su gıvıltısına ürer.

Köpekler 3 üncü grup deyimlerde şu hayvanlarla birlikte yer alır ; çakal, bit, at, kedi ve domuz. Bu sözlerin üçünde köpeğin belli bir üstünlüğe sahip söz konusuken, diğer örneklerde bir eşitliğin varlığını görüyoruz. Ve bunu ilgi çekici bir değerlendirme misali olarak göstermenin yerinde olacağını sanmıyoruz.

1. Aleme it sürü bize çakal.
2. Köpek kedinin yerini boş koymaz.
3. Malına it yer bağırını bit.

DEVE

Deyimlerde zikrediliş çokluğu açısından 4 üncü sıra deveye aittir. Toplam 32 sözde geçer. Bunların 25 inde tek olarak, 5 inde insanla, 2 sinde ise horoz ve pire gibi hayvanlarla birlikte bulunur.

Tek başına kullanıldığı deyimlerde deve, kendisini çağrıştıracak özellikleri ve hareketleri yönünden değerlendirilmiştir. Onun sözlere giren özellikleri arasında imliği, h örgüçlü olması (eğriliği), başı, kulağı, hamudu; karakter bakımından ise hamakata ve kindarlığı; hareketleri yönünden de yürüyüşü, yük çekiciliği, güdüme zorluğu, sakarlığı ve bön bakışlılığı ilk bakışta dikkati çekenlerdir.

Devenin deyimlerde 4 üncü sırayı almasının ilk sebebi onun, insan ve toplum hayatına olan yakınlığı ve olumlu katkılarıdır. Eti yenen ve kurban edilen bir hayvan olması da bu zikrediliş çokluğunun diğer bir sebebi olarak sayılmalıdır. İlk bakışta pek tabii olan bu sonuç, ona deyimlerde olumlu bir şekilde değerlendirilme imkânı vermiştir.

Gerçi bu özellik diğer deyim örneklerinde de görüleceği üzere bir yapı ve söyleniş anacından doğmaktadır. Ama deyimlerin bu özelliği yalnız başına devenin çok zikrediliş ve tabiatıyla olumsuz ele alınışının bir sebebi olarak görülemez. Bunun yanında diğer bir önemli husus devenin, insan has olumsuz durum ve hususiyetlere telmihle bulunmak açısından son derece müsait bir hayvan olmasıdır. Onun bu özelliği günlük konuşmalarda sık sık başvurulan benzetme ve telmihlerinde önemli bir unsurunu teşkil eder.

Yalnız başına bulunduğu deyimlerde deveyi karakterize edecek şu örnekleri verebiliriz:

1. Deve kadar büyümüşün, kulağı kadar hayzıyetin yok.
2. Deve kulaklı, somun ayaklı.
3. Deve yapmak.
4. Deveye boynun eğri demişler; nerem doğru ki? demi.
5. Yok devenin bağı.

İnsanla birlikte kullanıldığı sözlerde deve, kendisiyle ilgili insan ve onun ünvanlarıyla sözlere girer. Bunlar deveci, nalbant ve kasalıktır. Bu sözlerde devenin nalbanta bakışı, deveci ile olan ilgisi ve durumu yönünden ele alınır. Burada da deve pek olumlu bir ele alınan kulaf tabı değildir.

Horoz ve pire ile paylaştığı iki sözde deve oranları ve eşyaların teşkil ettiği tezatlardan yararlanarak bir hareketi ifade etmek amacı taşır.

1. Deveye külah, horoza peçe giydirmek.
2. Deveyi dizinden, pireyi gösünden vurmak, örneklerinde olduğu gibi.

KEDİ

Deyimlerde zikrediliş çokluğu bakımından 5 inci sıra kediye aittir. Toplam 17 sözde geçer. Bunların 14 ünde tek olarak, 1 inde insanla, 2 sinde de diğer hayvanlarla birlikte bulunur.

İnsansız düşünülmemeyecek bir hayvan olan kedi, deyimlerle 5 inci sırada yer almayı öncelikle bu özelliğine borçludur. Yalnız bulunduğu deyimlerde kedi daha çok hareketleri bakımından ele alınmıştır. Bunlar arasında onun mirnavlaması, ciğere olan düşkünlüğünden doğan bakışı etiyolojik bir özellik taşıyan, dört ayak üstüne düşmesi ilk bakışta göze çarpanlardır. Kedi bu sözlere, hay bakımdan nanhürlüğü ile girerken; küçük bir hayvan olması açısından da bedeni özelliği dikkate alınan bir hayvan olmuştur.

1. Kedi ne budu ne?
2. Kül kedisi.
3. Sernayeyi kediye yüklemek, örneklerinde olduğu gibi.

Kedi bu sözlerin ikisinde uğursuzluk âlameti sayılan "kara" rengiyle zikredilir. Bazı münasebetlerin bozulması ile vakitsiz ve gündemsiz işlere dikkat çekmek için il sözde kullanılan "karakedi" clumsy sonuçlara yol açan bir hayvan olarak zikredilir.

İnsanla kullanıldığı bir deyimde kedi "gelin"le birliktedir ve onun iziyle gelinin gözünün güvensizliğine işaret amacını taşır.

Üçüncü grup sözlerde iki örnek vardır. Bunlarda kedi fare ile zikredilir. Burada da kedinin fare avcılığı ve kedinin olmaması halinde farelerin neler yapabileceği dile getirilir. Bu sözler kuruluş tekniği bakımından olayı açıkça veren bir sadeliğe sahiptir.

KUŞ

Deyimlerde zikrediliş çokluğu bakımından 6 ıncı sıra hayvanlar arasında bir cinsin genel adı olarak kuşa aittir. Toplam 16 deyimde karşımıza çıkan kuş, 15 deyimde tek başına, 1 deyimde de insanla birlikte, bir sosyal ve ekonomik statü ile çansı belirlemek üzere kullanılan devletkuşu ismiyle zikredilir.

Deyimlerde kuşun öncelikle uçuşu, küçük bir yapıya sahip olmak ve insan hayatına olan uzaklığı gibi, objektif özellikleri ele alınır. Kuşun bazı organları da zikredilen özellikleri arasında yer alır. Bunlar, günlük konuşma dilinde sık sık baş vurulan benzetme unsurları olarak kullanılır. Küçüklüğünden dolayı kuşun kafası veya beyni, kanadı bu unsurlar içinde ilk göze çarpanlardır.

İnsan hayatına olan uzaklığı ile dolaylı tesirleri bakımından zor ve imkansız olan durumlara telmihle bulunmak amacıyla deyimlere giren 'kuşu' karakterize etmek bakımından şu sözler örnek olarak verilebilir:

1. Ağzıyla kuş tutmak.
2. Kuş kanadı ile mektup uçurmak.
3. Uçan kuşa borcu olmak.
4. Uçan kuştan meded ummak.
5. Kuş sütüyle beslemek.

Ezeli insani durum ve hareketlerin normalin dışında olduğu hususunu belirtmede de kullanılan kuş "Kuş beyinli", "Kuş uykusu" ve "Kuşa benzemek" gibi sözlerle karşımıza çıkar.

İnsanla birlikte olduğu 1 sözde ise bir uygunsuzluk halini göz önüne sermek amacıyla kuşlanılır.

"Deği başına devlet kuşu" örneğindedir.

KOYUN

Deyimlerde zikredildiği çokluğu bakımından 7 inci sıra koyuna aittir. Toplam 14 deyimde karımsız geçen koyun, bu sözlere 11 inde tek başına 3 ünde ise diğer hayvanlarla birlikte bulunur. İnsanla birlikte zikredilmediği dikkate şayan bir durumdur. Bu da karakterizasyona müsait bir yaratılışa sahip olmamasından kaynaklanır.

İnsan ve toplum hayatına olumlu katkıları ve evcil bir hayvan olması koyunu sıralamada ilk 10 a sokan bir özellik olarak karımsız çıkar.

Deyimlerde koyun kendini temsil bakımından iki sütte kullanılır. Bunlarda koyunun çoban kavalı dâklemesi ve sürü halindeyken birbirini takip özellikleri zikredilirken uy-sallığına da telmihte bulunulur.

Koyunun bir zenginlik göstergesi olarak da zikredildiği bir deyimde, bunun aynı zamanda hasete yol açan bir şüphilik olduğu da belirtilir.

"Koyunun oldu eli, odun oldu belli" gibi.

Deyimlerde koyunun et özelliği ve süt vermesi de belirtilen özellikleri arasındadır. Ancak bunlar objektif bir şekilde ifadeye dökülmemiştir. Koyunun renk 'akkoyun' özelliğiyle zikredildiği bir söz görünüşün insanı aldatabileceği dersini vermeye dönük olarak kullanılmıştır.

"Akkoyun gördün de içi dolu yağ mı sandın?"

Koyun üçüncü grup sözlerde, kurt ve at ile deyimlere girmiştir. "Koyun beyinli, at kafalı" sözünde organları bakımından bir araya gelen bu iki hayvan insanda birbirini tamamlayan özelliklere dikkat çekmek amacıyla kullanılmıştır.

Tabiat içinde kurtun koyuna düşkünlüğü ve düşmanlığı da deyimlere aksetmiştir.

1. Koyun sürüsüne kurt dadanmış.
2. Koyunu kurda ısmarlamak, örneklerinde olduğu gibi

ARI

Deyimlerde zikrediliş çokluğu bakımından 6 inci sırada arı yer alır. Toplam 14 sözde geçer. Bunların 13 ünde tek başına, 1 inde ise bir başka hayvanla kullanılmıştır.

Tekli kullanıldığı 13 sözde arıya ait çeşitli fonksiyon ve özellikler dile getirilmiştir. Bunlar arının bal yapması, zehirli iğnesi vasıtasıyla sokması ve yine buna bağlı olarak onun yuvası veya kovasının yahnı olarak müdahale etmenin arzettiği tehlikelerdir.

Arıya ait birinci kategoride sözlerin son üçünde bir arı geçidi olarak egekarısı zikredilir. O da, bir sözde sokmak fiiliyle, bir sözde boy vasıtasıyla, bir sözde de arı classına rağmen bal yapmanın özelliğiyle ele alınmıştır.

Arı bir sözde akreple birlikte bulunur. Bu sözün içerisinde iki hayvan değişik özellikleriyle sözü eşit olarak paylaşan bir dengeleme içindedirler.

FARE (SİÇAN)

Zikrediliş göklüğü bakımından 9 uncu sırada yer alan fare toplam 12 sözde geçer. Bunların hepsi de farenin yalnız kullanıldığı sözlerdir.

İnsan hayatına olan olumsuz etkileri ve pis bir hayvan olmasıyla tanınan fare deyimlerde kendini karakterize eden şu özellikleriyle éle alınır:

Girip çıktığı delik, ısırıp üflendi ve çuval kesmesi. Bu deyimler içinde 3 örnekte siçan ismiyle geçer. Finen mekrul bir hayvan olması, evcil olmaması ve zararları dikkate alınırca en objektif değerlendirilen bir hayvan olduğu ortaya çıkar. Farenin özelliklerini bize vermek bakımından şu örnekler anlamlıdır:

1. Fare gibi bir gözü delikte.
2. Fare gibi hem ısırır hem üfler.
3. Siçan olmadan çuval delmek.

Fare iki örnekte daha değişik bir ele alınışla karşımıza çıkar. 'Dağ fare doğurdu' deyiminde tezâat ve hayret özelliği; 'siçan düşse bağı yarılır' da da mehanın durumunu belirtmek bakımından bir benzetme unsuru olarak değerlendirilir.

KARINCA

Deyimlerde 11 örnekte zikredilen karınca zikrediliş şekli bakımından 10 uncu sırada yer alır. Bunların hepsinde de yalnız başına bulunur.

Çok çalışkan bir hayvan olmasına rağmen bu özelliğiyle deyimlerde yer almayan karınca daha çok küçüklüğü ve hareketleri yönüyle sözlere dahil edilmiştir. Hareketlerine örnek olmak üzere adeta 'kaynar' gibi çökmesi(ler) ele alınır. Küçüklüğün bize veren sözlerde de kanının bile olacağı, beli ve yine bedenine bağlı olarak kaderi ve kararı zikredilmiştir.

İnsanla ilgili bazı davranışların 'beceri' yönüyle ve zararsızlığını (ve hareketsizliğini) belirtmek üzere iki deyimde ve pasif bir ele alınışla değerlendirilir.

Bunlar:

1. Karanlık gecede karıncayı fark eder.
2. Karıncaya basmaz, çöp atlamaz, çeklindedir.

B İ L M E C E L E R

Bilmecelerde Geçen Hayvanların Zikrediliş
Çokluğuna Göre Alfabetik Tablosu

1. Arı	68	26. Ayı.....	8
2. Horoz	30	27. Hindi.....	8
3. Karınca.....	30	28. Kirpi.....	8
4. Kedi.....	28	29. Sinek.....	8
5. Tavuk.....	26	30. At	7
6. Fare.....	23	31. Eşek	7
7. Pire	22	32. Geyik.....	7
8. Kaplumbağa.....	21	33. Keklik.....	7
9. Koyun	21	34. Salyangoz.....	7
10. Deve.....	20	35. Tahtakurusu.....	6
11. Pit	19	36. Yarasa.....	6
12. Leylek	17	37. Karga.....	5
13. Yılan.....	17	38. Katır.....	5
14. Kurbağa.....	16	39. Köpek.....	5
15. Balık.....	15	40. Öküz.....	5
16. Örümcek.....	15	41. Cıvcıv.....	4
17. Keçi.....	14	42. Köstebek.....	4
18. İpekböceği.....	13	43. Tilki.....	4
19. İnek.....	13	44. Baykuş.....	3
20. Kelebek.....	12	45. Fil.....	3
21. Kuş	11	46. Ejderha.....	3
22. Sivrisinek.....	11	47. Karaböcek.....	3
23. Tavşan.....	11	48. Kırlangıç.....	3
24. Çekirge.....	9	49. Serçe.....	3
25. Sümüklüböcek.....	9	50. Sülük.....	3

51. Bokböceği.....	2
52. Güvercin.....	2
53. Kaz.....	2
54. Kene.....	2
55. Kertenkele.....	2
56. Ördek.....	2
57. Sincap.....	2
58. Tavus.....	2
59. Turna.....	2
60. Ağustosböceği.....	1
61. Anka.....	1
62. Arslan.....	1
63. Ateşböceği.....	1
64. Balina.....	1
65. Bıldırcın.....	1
66. Bülbül.....	1
67. Çakal.....	1
68. Denizanası.....	1
69. Dişkurdu.....	1
70. Elmakurdu.....	1
71. Gölkuşu.....	1
72. Hamamböceği.....	1
73. İsböceği.....	1
74. İstakoz.....	1
75. Kırkayak.....	1
76. Koç.....	1
77. Kurt.....	1
78. Kuzu.....	1
79. Manda.....	1
80. Saksâğan.....	1
81. Solucan.....	1
82. Tenya.....	1

Bilmecelerde Geçen Hayvan İsimlerinin
Zikrediliş Yüzdeleri

<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>	<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>
Arı.....	10.21	Ayı.....	1.20
Horoz.....	4.50	Hindi.....	1.20
Karıncı.....	4.50	Kıppı.....	1.20
Kedi.....	4.20	Sinek.....	1.20
Tavuk.....	3.90	At.....	1.05
Fare.....	3.60	Eşek.....	1.05
Pire.....	3.30	Geyik.....	1.05
Kablumbağa.....	3.15	Keklik.....	1.05
Koyun.....	3.15	Salyangoz.....	1.05
Deve.....	3.00	Tahtakurusu.....	0.90
Bit.....	2.85	Yarasa.....	0.90
Leylek.....	2.55	Karga.....	0.75
Yılan.....	2.55	Katır.....	0.75
Kurbağa.....	2.40	Köpek(İt).....	0.75
Balık.....	2.25	Öküz.....	0.75
Örümcek.....	2.25	Cıvcıv.....	0.60
Keçi.....	2.10	Köstebek.....	0.60
İpekböceği.....	1.95	Tilki.....	0.60
İnek.....	1.95	Baykuş.....	0.60
Kelebek.....	1.80	Fil.....	0.45
Kuş.....	1.65	Ejderha.....	0.45
Sivribinek.....	1.65	Karaböcek.....	0.45
Tavşan.....	1.65	Kırlangıç.....	0.45
Çekirge.....	1.35	Serçe.....	0.45
Sümüklüböcek.....	1.35	Sülük.....	0.45

<u>Hayvanlar</u>	<u>%</u>
Bokböceği.....	0.30
Güvercin.....	0.30
Kaz.....	0.30
Kene.....	0.30
Kertenkele.....	0.30
Ördek.....	0.30
Sincap.....	0.30
Tavus.....	0.30
Turna.....	0.30
Ağustosböceği.....	0.15
Anka.....	0.15
Arslan.....	0.15
Ateşböceği.....	0.15
Balina.....	0.15
Bıldırcın.....	0.15
Bülbül.....	0.15
Çakal.....	0.15
Denizanası.....	0.15
Dişkurdu.....	0.15
Elmakurdu.....	0.15
Gölkuşu.....	0.15
Hamamböceği.....	0.15
İsböceği.....	0.15
Istakoz.....	0.15
Kırkayak.....	0.15
Koç.....	0.15
Kurt.....	0.15
Kuzu.....	0.15
Manda.....	0.15
Saksagan.....	0.15
Solucun.....	0.15
Tenya.....	0.15

ARI

Karşıdaki kişiden cevabı istenen veya (bir başka deyişle) bilmecelerde en çok zikredilen hayvan, böcek ve haşere grubunda yer alan arıdır. Arının 68 bilmecede zikredilmesi atasözleri ve deyimlerdeki durumu gözönüne alınırsa ilk bakışta şaşırtıcı gibi gelebilir. Hele bu sayı onu bininci sıraya yükseltmiş ise bu şaşkınlık daha da artabilir. Bunun sebebi (bilmecelerde) insana sağladığı faydaya rağmen küçük bir hayvan olması ve karakterizasyona (özellikle çok bilinen hayvanlara göre) müsait olmamasıdır. Bu da bilmecelerde hayvanların diğer söz çeşitlerinden farklı olarak ele alındığının bir işaretidir.

Arıyı karakterize etmek bakımından ilgi çekici bulduğumuz bilmecelere şu örnekler verilebilir:

Balı, sütü ve peteği bakımından;

1. Bir acaip kuş gördüm
Yerde yürür izi yok
Eti haram sütü helal
Boğazladım kanı yok	2. İnce ince işler
Gül yanağın dişler
Onlardan maya alır
Bizlere de başışlar
3. Ezene bak üzene bak
Dallarda gezene bak
Ateşsiz aş pişirir
Kalaysız kazana bak	

Sokması ve besisi bakımından (vızıltı);

1. Atmaca hayvan gibi
Acısı soğan gibi | 2. Vız vız kuşlar
Evlerini taşlar |
|---|--------------------------------------|

3. Karşıdan gelir araplar
Ayağında siyah çoraplar
Yanlarına gitmeyin
Yüzünüzü haraplar

4. İşim vardır gerçekten
Bal toplarım çiçekten
Hiç durmadan işlerim
Bir de yaman dişlerim

Arı kendine ait bilmecelerde eşek, atmaca, koç kuş, öküz ve inek gibi hayvanlarla zikredilmiştir. Bu hayvanlar cevap olarak 'arının' bulunmasında bir benzetme unsuru olarak kullanılmışlardır.

Örnekler:

1. Sarıdır sarman değil
Kırmızıdır kan değil
Kanadı var kuş değil
Boynuzu var koç değil
2. Varvaradan var gelir
Karlı dağdan kar gelir
Sağılmamış inekten
Çalkalanmamış yağ gelir

HOROZ

Bilmecelerde 30 örnekte geçmesiyle hayvanlı bilmecelerde ikinci çokluğa sahip olan horozdur.

Atasözü ve deyimlerde, bilmecelerde olduğu gibi (sayı bakımından) zikrediliş şansına sahip olmayan horoz bu 30. bilmecede en geniş anlamda temsil edilmiş, bir başka ifadeyle çeşitli yönlerine telmihte bulunularak hakkında soru sorulan bir hayvan olmuştur. Bu özellikler diğer söz değerlerinde zikredilenlerden daha çok ve farklıdır. Ortak zikredilen tarafı ise onun ötmesidir.

Horozu karakterize eden özelliklere örnek olmak üzere ötüşü, vücudu ve organları, yumurtası ve sakalı(etten) ile kendi cinsinden hayvanları idare etmesi gösterilebilir:

1. Ezan okur namaz kılmaz
Karı alır nikah kıymaz
2. Abdest alır namaz kılmaz
Beş vakit bilmez ezen okur
3. Geçirdim bentten
Bağirdı kentten
Ağı kemikten
Sakalı etten
4. Başında taç var gelin değil
Ayağında mahmuz var,
Süvari değil.
Kırk çocuğu var evli değil
5. Pırım pırım partısı var
Kırk yamadan örtüsü var
Abdestsiz ezan okur
Büyük bir ordusu var

Çok cevaplı iki bilmecenin birisinde tavşan vebalikle birlikte zikredilir, diğerinse ise sabun ve kahve gibi kendisiyle ilgisiz olan nesnelere birlikte ele alınır.

1. Köy imamı
Dağ balabanı
Deve süleyman
2. Bir acaip düş gördüm
Et sakallı kuş gördüm
Köpük kusan taç gördüm
Tuzsuz pişen aş gördüm

Bilmecelerde altı çizili olan masralar, ele alınan hayvan hakkında bize ipuçları verme özelliğinde olanlardır.

KARINCA

Bilmecelerde bütün özellikleri soru olarak karşımıza çıkan şanslı hayvanlardân biri de karıncadır. Hakkında söylenilmiş (sorulmuş) 30 bilmeceyle en çok zikredilen hayvan sıralamasında 3 üncülüğe sahiptir. O da atasözü ve deyimlerdekinin aksine, küçük, zararsız ve karakterizasyona müsait bir hayvan olmaması yüzünden çok zikredilir. Bir anlamda bilmecelerin amaç ve yapısının bir gereği olan bu sonuca rağmen karınca söz konusu örneklerde kendini ele verecek (ipuçları) özellikleri bakımından en geniş anlamda temsil edilir. Diğer sözlerde ortak zikredilen özellikleri çalışkanlığı ve küçüklüğüdür.

Hareketlerinin bir kaynamaya ve teyakkuza benzetildiği örneklerle;

1. Yer altında göç gider
2. Yer altından tabur tabur asker gider
3. Yer altında kazan kaynar, şeklinde geçen karınca şu bilmecelerde de;

1. Ağız içinde dili yok	2. Beli boğazı daraca
Ayağı var eli yok	Bazan çıkar ağaca
3. Ettir, bettir, karabettir,	4. Yer altında evleri var
Bişi yoktur dişlegendir	Eğiri büğrü yolları var
	Pek incecik belleri var

Vücut yapısının ve bazı organlarının zikredilişiyle karşımıza çıkar.

Çalışkanlığı ve becerisi ile ilgili bilmecelerde adeta bir kendine haslet sözkonusudur.

1. Çalışırız bütün yaz	2. Toprak altında gizli yolla
Hep birlikte yaşarız	Açmayı kimler icadeyler
Yuvaya besin doldurup	
Kışın rahat yaşarız	

KEDİ

Hakkında bilmece söylenen ve sorulan hayvanlar sıralamasında 28 örnekte karşımıza çıkan kedi, zikrediliş çokluğu bakımından 4 üncü sırada yer alır. Bilmecelerde sahip olduğu 4 üncülükle, deyim ve atasözlerindeki sıralaması arasında pek fark olmayan kedi ele alınış özellikleri bakımından da diğer söz çeşitleri ile ortak bir tarzda değerlendirilmiştir. Değerlendirmede ortak olan özellikler arasında yer alan kedinin hareketleri ve vücut yapısı (organları) üzerine olanlar bilmecelerde üstünde daha çok durulan taraflar olarak karşımıza çıkar. Huy ve karakteri bakımından kedi, bilmecelerde daha az işlenen bir hayvandır.

Kedinin üç söz değerinde de çok zikredilişini sağlayan onun insanla içiçe yaşayan evcil bir hayvan olmasına bağlı olarak yakından tanınma(ve tanıma) durumudur. Aksi halde bu kadar çok bilmeceye girmesi mümkün olmazdı.

Kediyi vücut yapısı ve organları bakımından diğer getiren bilmecelere şu örnekler verilebilir:

1. Dört çakar	2. min min ayak	3. uzun bıyıklı
İki bekar	mantı kulak	kova kulaklı
İki fingir	tuğ tuğluya	kürk mantolu
Bir dingir	güvem gözlüye	tüylü yanaklı

Hareketleri ve ses özelliğiyle ele alındığı bilmeceler örnek:

1. Kaçanı tutar	2. Uyurken hırıldar
Uçanı yutar	Konuşurken mırıldar

3. Anesını sattığımın poturu
Yüklük üstünde oturu
4. Gelişi kaplan gibi
Duruşu sultan gibi
Yayılır hasır gibi
Sürünür eşir gibi
5. Kirli paslı kapları
Bulursa durmaz yalar
Sevip okşarken onu
Hırçınlaşır tirmalar

Kedinin diğer hayvanlarla birlikte benzetme içinde bulunduğu bilmeceelerde öbür hayvanlar cevabı bulmada bir anahtar rolüyle karşımıza çıkarlar;

1. Küçük ayaklı
Canfes kulaklı
Şahin bakışlı
Ceylan tırnaklı
 2. Dağdan gelir, taştan gelir
Bir minicik kaplan gelir
- örneklerinde olduğu gibi.

TAVUK

Hakkında en çok bilmece sorulmuş (söylenmiş) hayvanlar sıralamasında 26 örnekte geçen tavuk 5 inci sırada yer alır. O da kendisinden önceki hayvanlar gibi atasözü ve deyimlerdekinin aksine çok zikredilen bir hayvandır. Ele alınış özellikleri bakımından üç söz çeşidinde de (atasözü, deyim, bilmece) büyük ölçüde ortaklık bulunan tavuğun (birbirine benzer de olsa) hakkında bu kadar çok bilmece bulunması küçük ve bir kümes hayvanı olduğundandır. Bu özellik bilmecelerde daha çok böcek ve haşere ile kuş cinsinden hayvanların ele alınışının da önemli bir sebebi-
bidir.

Tavuk, bilmecelerde tahmin edileceği gibi yumurtlamak-
etin tatlılığı ve vücut özellikleriyle ele alınır.

Yumurtlamasının ön planda olduğu bilmeceler:

1. Ağırır bağıırır,
Akça bebek doğrurur.

2. Ana bir kız doğurdu
Ne ayağı var ne başı

Yavrusu ile (civciv) beraber kullanıldığı üç bil-
mecede tavuk doğurmak özelliğiyle zikredilir;

Falan nedir, filan nedir?

Sarımsak soğan nedir?

Canlıdan cansız doğar,

Cansızdan doğan nedir? örneğinde olduğu gibi.

Tavukla ilgili bilmecelerde onun kümeste yaşaması , tüyleri ve kanatları gibi vücut özellikleri sorulaşan unsurları arasında yer alır. Şu örnekler en dikkate değer olanlarıdır:

1. Kanadı var uçamaz
Derçalara kaçamaz
Küçücük bir evi var
Kapısını açamaz.
2. Fetti fetti fette
Döşegi ottan
Burnu ağı kemikten
Kulakları etten

Cevabı tavuk olan bilmeceler arasında en dikkate değer bir örnek var ki, diğerlerinden cevap özelliği bakımından hayli farklıdır:

Midesi taşla dolu
Fakirin geçim yolu

şeklinde karşımıza çıkan bu bilmece bize:

'Fakirin tavuğu, zenginin atı' atasözünü hatırlatır.

FARE

Bilmecelerde en çok zikredilen hayvanlardan biri olan fare 23 misalle 6 ıncı sırada yer alır. Farenin de atasözü ve deyimlerdeki zikrediliş sayısıyla bilmecelerdeki durumu diğer hayvanlarda olduğu gibi farklıdır ve bu fark onun lehine bir sonuçtur. Bilmecelerde kendini karakterize etmek bakımından çeşitli yönleriyle ele alınan fare en çok vücut özellikleri, zahireye olan düşkünlüğü (zararı) ve yaşadığı yer yönüyle bir soru unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu ele alış tarzı son derece objektiftir. Ve diğer söz çeşitleriyle bir ortaklık arzeder.

Vücut özelliklerinin soru teşkil ettiği bilmecelere şu örnekler verilebilir.

1. Dili dili bâdem dili
Gümüş tırnaklı
Doğru parmaklı
2. Kap kara parmak
Karanfil tırnak
Sen bu güzeli neresinden
Üpersin
3. Çıldırı çıtsız
Baldırı etsiz
Kalem parmaklı
Zampara gözlü
Öp yanağında
Diyeyim câna

Düşkün olduğu yiyecekler ve onun şahsında verdiği zararların dile getirildiği bilmeceler şu örnekler verilebilir:

1. Kuyruklu kumbara
Ekin taşır embara
2. Çıtır pıtır gezersin
Zertavayı ezersin
Sen bir küçük hanımsın
Niçin terliksiz gezersin
3. Çıldır çıldır
Kılsız baldır
Başı sarıksız
Bıyıklı hırsız

Birlikte zikredildiği veya bahsedildiği hayvanlar arasında kedi, manda ve samurla ele alınan bilmeceler:

1. El kadarcık mülkü var
Samurlardan kürkü var
2. Çıtır çıtır gezersin
Siyah inci dizersin
Kedileri görünce
Sen deliğe girersin
3. Kemmer ayaklı
Manda kulaklı
Gök elâ gözlü
Şehir çocuğu

Hareketleri ve çıkardığı sesin benzetmeler yoluyla sorulaştırıldığı bilmecelere de şu örnekler verilebilir:

1. Yer altında tıklar mıkır
Ben sandım halı dokur
İnce sesten kitap okur
2. Yap yürüse yavaş yürür
Sırmalı kürkün sürür
Sen birgüzel çocuksun
Niçin yayan yürürsün?

PİRE

Hakkında en çok bilmece söylenen hayvanlar arasında 7 incilik 22 örnekte geçen pireye aittir. Böcekgillerden bir hayvan olarak atasözleri ve deyimlerde pek fazla zikredilmeyen pire, bilmeceelerde insan vücuduna ve dolayısıyla hayatına en yakın hatta bitişik bir halde olması bakımından çokça zikredilen bir hayvan olmuştur. İnsana yakınlığı yanında verdiği rahatsızlık da zikredilişin diğer bir önemli sebebidir.

Bu konumundan dolayı insana yakın olan tanıma imkânı veren pire , bilmeceelerde diğer hayvanlarda olduğu gibi vücut yapısı ve organları ile hareketleri açısından değerlendirilmiştir.

Pirenin hareketleri vücut yapısının sorulara temel olduğu bilmeceelere şunlar örnek verilebilir:

1. Atlayarak yürür
Patlayarak ölür
2. Masam masal matitas
Kaynanamın başı tas
Fırpır eder uçamaz.
3. Rengim kahverengi
Örtüde ederim cengi
Bir daha yaz geldi
Yine ömrüm tazelendi

Hareketlerinin verdiği rahatsızlığı dile getiren bilmeceelerde pire:

1. Ben avuç bibebim
Post dibini didenim
Darılmayın hanımlar
Patlıcan gelsin giderim
 2. Ben bir karabiberim
Uçkur evi diderim
Darılmayın hanımlar
Güz gelince giderim
- şeklinde karşımıza çıkar.

Pire ile ilgili bilmeceelerde bir benzetme unsuru olarak kullanılan hayvanlı bilmeceelere şu örnekler verilebili

1. Kara amma kartal değil
Uçar amma kuş değil
2. Karanlık yerde at tepişir

KAPLUMBAĞA

Atasözü ve deyimlerde en az zikredilen hayvanlar arasında yer alan kaplumbağa bilmecelerde 21 örnekle 8 inci şırrada karşımıza çıkar. Pirenin insan hayatı ve vücuduna yakınlığından doğan çokça zikredilişine karşılık kaplumbağa aynı ele alış tarzının munatabı olmamıştır. Tabiat içerisinde bulunuşu ve insana olan uzaklığına rağmen bu oranda zikrecilmesi ilk bakışta şaşkırtıcı gelebilir. Ve bu bilmecelerde hayvanları değerlendirmenin belli bir kaidesi olmadığına da yorumlanabilir. Ancak kaplumbağa bilmecelere özel vücut yapısı ve küçük bir hayvan olmasından dolayı girmiştir ve bu onu ele alış tarzının en hakim özelliğidir. Onun insana zararı olmayan ve ele alınıp sevilcek kadar mülayim olması da çok zikredilişinin diğer bir sebebidir.

Kaplumbağanın yapısı ve vücuduna dair çeşitli özelliklerinin zikredildiği bilmecelere şu örnekler verilebilir:

1. Altı kemik üstü kemik
İçinde bir karamelik
2. Başında tabla
Tablacı değil
Altında tahta
Tahtacı değil
3. Evi sırtında,
Ayacı karnında
İzi yıldız
Gözü boynuz.

Hareket özellikleri bakımından kaplumbağa ile ilgili bilmecelere şu örnekler verilebilir:

- 1 . Dağdan tekerlenir
Eğerlenmiş arслан gelir
2. Yoldan gider yolcu değil
Semeri var eşek değil
3. O yanı toya, bu yanı toya
Hasankalesi'nden bindim
Bir kollik taya

DEVE

Deve, hakkında en çok bilmece söylenmiş hayvanlar içinde 20 örnekle 10 uncu sırada yer alır. Atasözü ve deyimlerde zikrediliş çokluğu bakımından ön sıralarda yer alan deve, bilim ecelerinde sahip olduğu 10 unculuk da diğer söz değerleriyle zikrediliş çokluğu bakımından paralellik gösterir. Deve bilmecelerin hemen tamamında vücut özellikleri ve organları açısından ele alınır. Adının çağrıştırdığı ilk özelliklerden biri olan eğriliği, bütün söz değerlerinde ortak ele alınan bir vücut hususiyeti olarak karşımıza çıkar. Ancak deve bu yönüyle daha çok bilmecelerde zikredilmiştir.

1. Bir küp dört lâp
Eğri hiyar nenni yar	2. Eğri çınar
Yerden alır gökte yer
3. Men dudak
Merdâne dudak
İnsan heybeti
Cennet kudreti	4. Değirmen önünde
Çayır çimen bitmemiş
Göge direk yetmemiş
Ne alamet ne hikmet
Bunda boynuz bitmemiş

Devenin yük çekmesi ile ağır yürümesi de bilmecelerde zikredilen özellikleri arasında yer alır.

1. Ağır gider yol alır
Yük üstüne yük alır | 2. Kadı lav lav
Yürümesi lev lev |
|---|-------------------------------------|

Devenin huyunu ve karakter özelliğini bize veren bir bilmece ise

Eğri budu, eğri beli
Kinini bilmeyen deli ş eklindedir.

KOYUN

Hakkında en çok bilmece söylenmiş hayvanlar sıralamasında 21 örnekte geçen koyun 9 uncu hayvandır. Aş ağı yukarı atasözlerindeki zikrediliş çokluğuna bilmecelerde de sahip olan koyun, diğer hayvanların ele alınışı ile bir ayniliğe sahiptir. Cevabı koyun olan 21 bilmece içinde 7 si koyunun çeşitli organları ve vücut özelliklerini soru olarak muhataba yöneltirken ikisi de çok cevaplı bir özelliğe sahiptir.

Bilmecelerde fazla zikredilmesi diğer hayvanlarda olduğu gibi, yakın tanınmasından doğan koyun aşağıdaki örneklerde vücut özellikleri bakımından ele alınmıştır:

1. Altı pınar içilir
Üstü çayır biçilir
2. Arapça söyler dili bellisiz
Teten gömlek giymiş yivi be
3. Dağdan gelir taştan gelir
Kıçı örtülü eniştem gelir

Çok cevaplı bilmecelerde ise koyun, birinci mısradaki cevabı istenen bir hayvan olarak karşımıza çıkarken; diğer mısralarda da kurt, köpek ve çoban cevabı istenen unsurlar olarak yer alırlar.

1. Ağır harman
Sivri kinman
Can alıcı
Cebbarın kılıcı
 2. Ak orman
Sivri tepe
Can alır
Can kurtarır
- (Koyun, Çoban, kurt, köpek) (Koyun, çoban, kurt, köpek)

Koyunun herhangi bir organının cevap olarak istendiği bilmeceler 9 tanedir. Koyunun ayağı, kuyruğu yünü ve süt saçma bu bilmecelerin cevabını teşkil eden unsurlardır:

1. Baş aşağı gitmiş

Baş kıldan yitmiş

(Kuyruk)

2. Çatallıdır uçları

Kıllıdır dipleri

Leşteri leşteri

Ölüm ona müşteri

(Koyunun ayağı)

3. Başın göte

Götün başa

Gözlerin göre

Ellerin gider gele

(süt saçma)

SONUÇ

Atasözleri, deyimler ve bilmecelerin şahsında, hayvanların Türk Kültürü ve düşüncesindeki yerini ve önemini belirlemeye yönelik olan bu çalışmada elde edilen sonuçların rakamlarla ifâdesine özellikle dikkat edilmiştir. Bu veriler Türk Düşünce sisteminin çevreye ve diğer canlılara dönük olan dikkat ve değerlendirmesinin karakteristiği hakkında, yine rakamlarla ifâde edilebilecek deliller niteliğindedir.

İlgili tablolarda da görüleceği üzere Atasözlerinde 91, deyimlerde ve bilmecelerde ise 80 hayvan adı zikredilmiştir. Bu isimler sayı olarak psikolog ve pedagogların orta dereceli tahsile sahip olan (ve tabiatı tanıma inkânı bulan) bir insanın hafızasında yer alabilecek hayvan isimleri ortalamasına -ki bu 75 ilâ 106 arasında değişmektedir- çok yakın ve hatta biraz üzerindedir. Bu açıdan bakıldığında atasözlerinde 91 hayvan adının geçmesi, Türklerin hayat kademi ve ad verme yeteneğinin de olumlu ve anlamlı bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Türkiye Türkçesinde mevcut olan atasözlerinin kesin sayısı hakkında henüz tam bir tesbit yapılmamıştır. Bu tür sözlerin yer aldığı kitaplar da tek başına bir ölçü olmak özelliğini haiz değildirler. Ancak bunlar arasında Ömer

Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler" adlı kitabı, sözlerin seçimi hususundaki sağlamlık yönüyle üzerinde (sayılar bakımından) net bir değerlendirme yapılabilecek evsafa sahip olanıdır.

Bu kitapta 2110 atasözü örneği vardır. Bunların 447 si hayvanlarla ilgilidir. Sözlerin genel toplama oranı % 21 dir. Bu da yaklaşık beşte bire tekabül eder. Aynı yazarın kitabında 5743 deyim yer almaktadır. Bunların 252 si hayvanlarla ilgilidir. Bu rakamın genel toplama olan oranı % 4.3 tür. Bu da yaklaşık 25 te bire tekabül eder. Bilmeceelerde ise tek kaynak olarak kullandığımız "Bilmeceler Hazinesi" adlı kitapta 4864 bilmece mevcuttur. Ve bunların içinde cevabı hayvan olanların sayısı 665 tir. Bunun genel toplam içindeki oranı % 13.67 dir.

Değişik kaynakların taranması sırasında yaptığımız takribî bir belirlemeye göre atasözü vasfını haiz olan örnek 5000 civarındadır. Bunların arasında doğrudan veya dolaylı olarak hayvanlarla ilgili olan 1097 dir. Bu da % 22 lik bir orandır. Bu sonuç Ö. Asım'ın kitabından çıkardığımız yüzdele re uygundur. Deyim ve bilmece için aynı değerlendirmeyi sözlerin niteliği ve sınırının muğlaklığı bakımından yapamadık.

Değerlendirmeye tabi olan söz değerlerinde hayvanlar aşağıdaki ölçüler çerçevesinde sözlere girmişlerdir:

1. Karakter ve Huyları Bakımından

- a. sadakat
- b. vefasızlık
- c. inatçılık
- d. hasislik

2. Vücut Yapıları Bakımından

- a. İrilik
- b. küçüklük

3. Hayda ve Zararları Bakımından

4. Organları ve Renkleri Bakımından

5. Uzaklıkları ve Yakınlıkları Bakımından

6. Birbirlerine karşı ve düşmen olmaları bakımından

7. Hareketleri ve Çeşitli Durumları Bakımından

Bu çalışmaya esas olan malzemenin şâhsında hayvan (Türk kültür ve düşüncesinde) aynıyla insandır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

1. AKSOY, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1,
Atasözleri sözlüğü, TDK, Ankara, 1984
C.1-11 (4.baskı)
2. BAŞBUĞ, Hayri , Aşiretlerimizde At Kültürü, TKIV,
İstanbul, 1986
3. ÇELEBİOĞLU, Amil-
ÖKSÜZ, Y. Ziya, Türk Bilmeceler Hazinesi, Ülker Yay.,
İstanbul, 1979
4. EYÜBOĞLU, K. Zeki, XIII.yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde
ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler
İstanbul, 1973, C.1-11
5. GÖKYAY, O. Şaik, Dede Korkut Kitabı, MEB Yay., İstanbul
1973
6. KURUKAFA, Vedat, Malatya ve Çevresi Söz Değerleri,
11.Battal Gazi ve Malatya Çevresi
Halk Kültürü Sempozyumu, Malatya, 198
7. TULBENTÇİ, F. Fazıl, Atasözleri, İnkilap ve Aka yayınları,
8. Türk Atasözleri ve Deyimleri 1-11, 100 Temel Eser Serisi,
İstanbul, 1971